T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA YOLSUZLUĞUN EKONOMİK MALİYETLERİ

Sayed Sohail SAMİM

KOCAELİ 2017

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA YOLSUZLUĞUN EKONOMİK MALİYETLERİ

Sayed Sohail SAMİM

Doç. Dr. Vedat CENGİZ

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

AFGANİSTAN'DA YOLSUZLUĞUN EKONOMİK MALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Sayed Sohail SAMİM

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.12.2017/31

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Vedat CENGİZ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yaşar SARI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hasan Bülent KANTARCI

(Jüri, Yüksek Lisans için en az üç, Doktora için en az 5 öğretim üyesi ile oluşur)

KOCAELİ 2017

ÖNSÖZ

Yapılan bu araştırmada, Afganistan'daki yolsuzluğun boyutu saptanmaya çalışılmış ve yolsuzluğun başta ülkenin ekonomik sistemi olmak üzere sosyokültürel hayata, siyasal yapıya etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

En başta, tez sürecinde ve araştırma aşamalarında bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Vedat CENGİZ'e çok minnettarım. Son olarak bana uzakta da olsalar her türlü destekte bulunan babam Sayed Qudus SAMİM, annem Qudsia SAMİM ve eşim Saida SAMİM'e çok teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **viii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Yolsuzluğun Tanımı **5**

1.2. Tarihsel Perspektiften Yolsuzluk **9**

1.3. Yolsuzluk Türleri **11**

1.3.1. Ekonomik Yolsuzluk **15**
1.3.2. Politik Yolsuzluk **16**
1.3.3. Küresel Yolsuzluk **18**

1.4. Yolsuzluğun Nedenleri **19**

1.4.1. Sosyal Nedenler **20**
1.4.1.1. Toplumsal Yapı **21**
1.4.1.2. Eğitim Yetersizliği **21**
1.4.1.3. Nüfus Artışı, Göç ve Kentleşme **21**
1.4.2. Ekonomik Nedenler **22**
1.4.2.1. Devletin Ekonomideki Ağırlığı **23**
1.4.2.2. Kamusal İstihdam ve Ücret Düzeyleri **24**
1.4.2.3. Kayıtdışı Ekonomi **25**
1.4.2.4. Diğer Nedeler **26**

1.4.3. Siyasal Nedenler 27
1.4.3.1. Bürokratik Yapı 28
1.4.3.2. İdari Usulün Eksikliği 29
1.4.3.3. Kamusal İstihdam Sorunları 29
1.4.3.4. Şeffaflık İle İlgili Sorunlar 29
1.4.3.5. Hesap Verebilirlik Mekanizması İle İlgili Sorunlar 30

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

2.1. Yolsuzluğun Olumlu Etkileri 31

2.2. Yolsuzluğun Olumsuz Etkileri 32

2.2.1. Yolsuzluğun Siyasal Etkileri 33
2.2.2. Yolsuzluğun Sosyal Etkileri 34
2.2.3. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri 37
2.2.3.1. Yolsuzluğun Büyüme ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri 38
2.2.3.2. Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri 42
2.2.3.3. Yolsuzluğun Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkileri 43
2.2.3.4. Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOLSUZLUKLA MÜCADELE

3.1. Yolsuzlukla Mücadele Yöntemleri 45

3.2. Yolsuzlukla Mücadele Örgütleri 47

3.2.1. Uluslararası Saydamlık Örgütü (TI) 48
3.2.2. Dünya Bankası 49
3.2.3. Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) 50
3.2.4. Avrupa Sahtecilikle Mücadele Ofisi (OLAF) 50
3.2.5. Egmont Grubu 51
3.2.6. Diğer Uluslararası Örgütler 51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA YOLSUZLUK

4.1. Afganistan'da Temel Makroekonomik Değişkenler 53

4.2. Afganistan'da Yolsuzluğun Nedenleri 56

4.2.1. Hukuki ve Siyasal Sistem Kaynaklı Nedenler 56

4.2.2. Ekonomik Büyümenin Yetersiz Olması 57

4.3. Afgan Ekonomisi Üzerine Etkileri 58

4.3.1. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri 58

4.3.2. Yolsuzluğun Sosyal ve Siyasal Etkileri 60

4.4. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadele 60

4.4.1. Din Adamları ve Yolsuzlukla Mücadele 64

4.5. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadelenin Başarısız Olma Nedenleri 75

4.4.3. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadele Eden Kuruluşlar 65

4.4.3.1. Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Ortak İzleme ve Değerlendirme Komitesi (MEC) 65

4.4.3.2. Yolsuzluğa Karşı Adalet Merkezi (ACJC) 66

4.4.3.3. Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzlukla Mücadele Hakkında Yüksek Kurul (HCAC) 67

4.4.3.4 Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu 67

4.6. Yolsuzluğun Ölçülmesi ve Afganistan'ın Durumu 67

4.6.1. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadelenin Başarısız Olma Nedenleri 75

BEŞİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ YOLSUZLUK ÜZERİNE ARAŞTIRMA

5.1. Araştırmanın Problemi ve Amacı 77

5.2. Yöntem 77

5.3. Ampirik Çalışmalar 77

5.4. Analitik Çerçeve 78

5.5. Anket Yaparken Karşılaşılan Zorluklar 78

5.6. Bulgular 79

5.6.1. Afganistan'daki Yolsuzluk Sorununun Seviyesi ve Farkındalığı 79

5.6.2. Toplumun Yolsuzluğa Bakışı 83

5.6.3. Yolsuzluğun Toplumsal Hayata ve Ekonomiye Etkisi 84

SONUÇ 88

KAYNAKÇA 93

EKLER 103

ÖZET

Kazanç sağlamak amacıyla yetki ve gücün kötüye kullanılması olarak adlandırılan yolsuzluğun, şüphesiz ekonomiye ciddi maliyetleri vardır ve kritik bir konu olarak kendini göstermektedir. Dünya Bankası'nın da belirttiği gibi; yolsuzluk, tüm ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın önündeki en büyük engeldir. Ancak yolsuzluğun ekonomiye olan etkisi, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha ciddi bir düzeydedir. Yolsuzluk sorunu, Afganistan'da son yıllarda muazzam miktarda artış göstermiş ve toplumun dikkatini üzerine çekmiştir.

Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu sonuçlar doğurabileceği yönünde argümanlar bulunmasına rağmen Afganistan'da yolsuzluk ve ekonomik durum arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu de yolsuzluğun ülkeler için önemli bir maliyet oluşturduğunu göstermektedir**.** Son yıllarda yolsuzluk, ekonomik büyümeden devlet harcamalarına kadar tüm ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiş ve sosyal, siyasal ve ekonomik yönden toplum üzerinde ciddi kayıplara neden olmuştur. 2016 yılında Afganistan'da yapılan rüşvet faaliyetlerinin toplam değeri 3 milyar dolar civarında olmuştur. Yolsuzluğun düzeyi, 2014 yılından itibaren %50 artış göstermiştir. Eğer yolsuzluk problemi kontrol altına alınabilirse ülkenin ekonomik büyüme oranı daha yüksek seviyelerde gerçekleşecektir.

Bu çalışmada, yolsuzluğa karşı başarılı bir şekilde mücadele edebilmek için kurumların tek başlarına etkili olamayacağı, ancak kurumsal düzenlemelerle, örgütlerin birlikte hareket ederek bu sorunun üstesinden gelebilecekleri tespiti yapılmıştır. Bu bağlamda, Afganistan'ın anlamlı ve sürdürülebilir kalkınmaya sahip olabilmesi için sorumlu ve şeffaf bir basının ve kurumların olması, yargı ve yönetim organlarında güçlendirme yapılması ve ülkedeki güvenlik sorununun açılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Yolsuzluk, Yolsuzluğun Maliyetleri, Yolsuzlukla Mücadele

ABSTRACT

Corruption has received significant attention in Afghanistan in the last few years. Corruption, which is commonly described as the abuse of entrusted power for provide gain, is undoubtedly a critical concern and has severe economic cost. While corruption is the greatest hurdle to both social development and economic in every country, the economic impact of corruption is greater in developing and underdeveloped countries than developed countries.

Although there are arguments that corruption may have some positive consequences on economic growth, but in case of Afghanistan there is a negative relation between corruption and health of economy and shows that corruption has significant cost to the country. Recently, corruption has negatively effected all economic activities, from economic growth to government expenditures and has caused an unbearable loss to the political, social and economy sides to affect society in recent decades. Afghanistan has paid an estimated amount of $3b in bribes in 2016 – an almost 50% increase compared to 2014. The amount of bribes estimated is much higher than the Afghan government revenue estimated for 2016. The country would have a better economic growth rate if corruption was controlled.

The study concludes with some of recommendations to cope with corruption in Afghanistan. In order to have a sustainable development, Afghanistan need empowerment, security and re-orientation through a responsible press and exemplary leadership in all institutions.

Keywords: Afghanistan, Corruption, Costs of Corruption, Fighting Corruption

KISALTMALAR

ACN	Geçiş Dönemi Ekonomileri İçin Yolsuzlukla Mücadele Ağı (Anti-Corruption Network For Transition Economies)
AGO	Başsavcılık Ofisi (Attorney General's Office)
CPI	Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perception Index)
CICP	Birleşmiş Milletler Uluslararası Suç Önleme Merkezi (United Nations Center for International Crime Prevention)
FAFT	Mali Eylem Grubu (Financial Action Task Force)
GRECO	Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (Group Of States Against Corruption)
HCAC	Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzlukla Mücadele Yüksek Kurulu
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IWA	Integrity Watch Afghanistan
MEC	Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Ortak İzleme ve Değerlendirme Komitesi
SPAI:	Güney Doğu Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Girişimi İstikrar Paktı (Stability Pact Anti-Corruption Initiative)
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TI:	Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International)
UN:	Birleşmiş Milletler (United Nation)
HOO:	High Office of Oversight
ACJC:	The Anti-Corruption Criminal Justice Center

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1.1. Yolsuzluğun Türleri ….……..……..……..…..….....12

ŞEKİL 1.2. Yolsuzluğun Demokrasi ve Rekabet Karşısındaki Yeri …….....….17

ŞEKİL 1.3. Ücret Düzeyi ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki …….....……..20

ŞEKİL 1.4. Yolsuzluğun Düzeyini Düşürebilmek İçin Kamu Kurumlarında Olması Gereken Nitelikler 28

ŞEKİL 2.1. Yolsuzluk ve Sosyal Refah İçin Genel Denge Modeli …….....….....34

ŞEKİL 2.2. Yolsuzluk ve İnsani Gelişmişlik Arasındaki İlişki …….…….....36

ŞEKİL 4.1. Yolsuzluk Oranı En Yüksek Olan Ülkeler ile En Düşük Olan Ülkeler 70

ŞEKİL 4.2. Uluslararası Şeffaflık, Yolsuzluk Algı İndeksi (Afganistan'ın Diğer Ülkeler İçindeki Yeri) 70

ŞEKİL 4.3. Dünya Bankası, Küresel Yönetişim Endeksi'ne Göre Afganistan'ın Durum 71

ŞEKİL 4.4. Asya Vakfı Anketi'ne Göre Yolsuzluğu Büyük Bir Sorun Olarak Gören Afganların Yüzdesi ..…….....……...72

ŞEKİL 5.1. Afganistan'daki Yolsuzluk Sorunu Ne Kadar Ciddi Bir Sorundur? 79

ŞEKİL 5.2. Afganistan'ın En Önemli Sorunu ...….....…….....….....80

ŞEKİL 5.3 Afganistan'da Kurumların Yolsuzluk Nedenleri ...……...…….....…..…....80

ŞEKİL 5.4. Afganistan'da Yolsuzluğun Düzeyindeki Değişim ...…...……..…….....81

ŞEKİL 5.5. Afganistan'daki Yolsuzluğa Karşı Hükümetin Mücadelesinin Düzeyi 81

ŞEKİL 5.6. Afganistan Halkının Yolsuzluk İle Karşılaşma Durumu ..…….....…..82

ŞEKİL 5.7. Afganistan Halkının Yolsuzluk İle Karşılaşma Düzeyi …….....……82

ŞEKİL 5.8. Toplumun Yolsuzluk Hakkındaki Düşüncesi …….....….....……83

ŞEKİL 5.9. Afganistan'da Yolsuzluğun Azalması İçin Halkın Başvuracağı Yöntemler.....83

ŞEKİL 5.10. Yolsuzluk İçeren Faaliyetler Karşısında Müracaat Edilebilecek Kurumların Varlığından Haberdar Olan Afganların Oranı ...……...84

ŞEKİL 5.11. Afgan Halkının Bölgedeki Ekonomik Durumdan Memnuniyeti …….....85

ŞEKİL 5.12. Yolsuzluğun Ekonomiye Etkisi Hakkında ……..…….…..…...…..85

ŞEKİL 5.13. Afganistan'ın Ekonomik Problemlerinin Temel Nedenleri …….....…86

ŞEKİL 5.14. Afganistan'daki Yolsuzluğun İktisadi Kalkınma Projelerine Etkisi ….....86

ŞEKİL 5.15. Rüşvet Gibi Yolsuzluk Etkinliklerin Yabancı Yatırımlara Karşı Etkisinin Düzeyi 87

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO 1.1. Rüşvetin İçeriği ve Çeşitleri .....…….....…….…..……...13

TABLO 4.1. Afganistan'da GSYİH büyümesi (yıllık %) ...……...…….53

TABLO 4.2. Afganistan'daki Enflasyonun Yüzdesel Artış, Seyri ...…….....….54

TABLO 4.3. Afganistan'da GSYİH (Cari Milyar ABD $) 55

TABLO 4.4. Afganistan'da Kişi başına GSYİH (Cari ABD $) 56

TABLO 4.5. Yolsuzluk konusunda Afganistan'ın Dünyadaki Yeri 69

GİRİŞ

Yolsuzluk, kamusal ya da resmi bir kurumun özel kazanç için yanlış kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Yolsuzluk ayrıca otorite sahibi kişilerin, dürüst olmayan ve ya yasadışı davranışları olarak tanımlanmıştır. Yolsuzluk ve rüşvet, genellikle bir rüşvet veren ve karşılığında fayda elde eden birisi ile rüşvet kabul eden birisi arasında olan ve işlerin kolaylaştırılması için çeşitli uzman ya da aracıları içeren karmaşık işlemlerdir. Yolsuzluk çok uzun süredir var olan bir sorundur. Hükümetler eğer mücadele etmek için etkili yollar bulamazsa gelecekte de var olmaya devam edecektir.

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (UNCAC), yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirmek için kamu görevlileri ve ya özel sektör kuruluşunda çalışan kişiler tarafından işlenen çeşitli yolsuzluk eylemlerini cezalandırmaktadır. Spesifik yasal tanımlardan tamamen ayrı olarak yolsuzluk eylemleri; rüşvet, zimmete para geçirme, iktidarı kötüye kullanma ve kişisel çıkarlar sağlama gibi suçları da içerir. Çeşitli yasadışı aktiviteleri içeren yolsuzluğun, bir yandan siyasi veya "büyük" yolsuzluklar ve diğer yandan idari veya "küçük" yolsuzluklar tarzında ayrımları da yapılabilmektedir.

Literatürde yolsuzluğun nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların birçoğu yolsuzlukla kişi başına gelir, gelir dağılımında adalet ve ekonomik büyüme de dahil olmak üzere ekonomik refahın çeşitli göstergeleri arasında belirgin bir negatif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Yolsuzluk, ekonomik sistemin tamamı için zararlı bir olgudur. Ekonomide kaynakların yanlış dağılımı ve verimsizlik bu sağlıksız olgunun etkileri arasında yer almaktadır. Yolsuzluk, sadece üretim maliyetini arttırmakla kalmaz, aynı zamanda kaynakların verimliliğini de azaltır. Üretimin maliyeti üreticiler için katlanılamaz bir hal alabilir, tüketiciler ürünü tüketmemeyi seçebilirler ve bunun sonucunda söz konusu olan mala talep düşebilir. Bu durum doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir.

Afganistan hükümeti tarafından uzun süredir sorun olarak görülmeyen ve uluslararası toplum tarafından görmezden gelinen yolsuzluk sorunu üzerinde son yıllarda durulmaya başlanmış ve yolsuzluğa karşı mücadele politikaları uygulanmaya konulmuştur. Ancak, Afgan hükümetinin yolsuzluğa karşı mücadelede geç kalması, ülke vatandaşlarının güvenini kırmış ve desteklerini çekmelerine neden olmuştur. Yolsuzluğun yanında, ülkede var olan istikrarsızlık, güvenlik eksikliği, güçlü yönetimin bulunmaması gibi sorunlar yolsuzluk sorununa karşı odaklanılmamasına yol açmıştır. Böyle bir durumda vatandaşlar çeşitli yasa dışı yollarla maddi kazanç sağlama yolunu tercih etmeye yönelmişlerdir. Günümüzde yolsuzluk küresel bir sorun haline gelmiş ve kalkınmış ve ya kalkınmakta olan ülkeler fark etmeksizin tüm dünyanın meselesi olmuştur. Bu yüzden ülkelerin bu konuda diğer ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ortak hareket etmesi ve yolsuzluğun kaynağına yönelik etkin bir mücadelede bulunması yolsuzluk sorununun azalması için önemli bir adım olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yolsuzluğun ekonomik değişkenler üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkileri ve dolayısıyla neden olduğu maliyetleri incelemektir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde, yolsuzluğun kavramsal çerçevesi tanıtılmış ve yolsuzluğa yol açan sebeplere değinilmiştir. Böylece, yolsuzluğun toplumun hangi alanlarında ortaya çıkabileceği ile ilgili temel bilgiler aktarılmıştır. Yolsuzluğun sebeplerine göre uygulanacak politikaların başarısı etkilenebilmektedir. Bu yüzden sorunun kaynağına yönelik yapılacak mücadele politikaları daha etkin bir şekilde yürütülebilmektedir.

İkinci bölümde, yolsuzluğun toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik hayata olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Böylece toplumun yolsuzluk olgusundan en çok etkilenen yönlerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yolsuzluğun hayatın bir çok yönüne olumsuz etkilerinin bulunduğunu literatürde daha önceden yapılmış çalışmalar göstermektedir. Bunlar arasında, demokratikleşme düzeyinin azalması, kamu tercihlerinin kamu refahını yansıtmayacak şekilde bozulması, politik güvensizliğin oluşması, ifade özgürlüğünün ortadan kalkması gibi siyasal nedenler bulunmaktadır. Yolsuzluğun ekonomik etkileri incelendiğinde; büyüme oranlarının düşmesi, kişi başına

daha az gelirin olması dolayısıyla sağlık ve eğitim harcamalarının azalması sayılabilmektedir. Yolsuzluğun, sosyal etkileri incelendiğinde; ahlaki değerleri aşındırması, sosyal refah dağılımını bozması, insani gelişmişlikte gerilemeye neden olması, hayat beklentisinin düşmesi yer almaktadır. Tüm bu etkilerin ise birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün olmamaktadır.

Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde anlatılanlardan hareketle yolsuzluğa karşı etkili mücadele yöntemleri anlatılmış, ardından bu mücadelede bulunan uluslararası örgütlerden bahsedilmiştir. Ülkelerin tamamı, yolsuzluk sorunundan doğal olarak kurtulmak istemektedirler. Ancak bu sorunla mücadelenin çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Bunlar arasında; yolsuzluk sorununun fark edilmesi, yolsuzluk ile savaşmak için katlanılması gereken maliyetlerin yüksek seviyelerde olması, yolsuzluğu meşrulaştıran sistemlerin olması, yeterli düzeyde denetim mekanizmasının olmaması ve yargı organları ile hükümetin zayıf olması ve şeffaflık ve hesap verilebilirlik mekanizmalarının olmaması sayılmaktadır. Bu sorunları gidermek amacıyla ülkeler çeşitli uluslararası kuruluşlarla ortak hareket etmektedirler.

Dördüncü bölümde, yolsuzluğun Afganistan'daki durumuna odaklanılmıştır. Bu bölümde, ilk önce Afganistan ile ilgili temel makroekonomik değişkenlerin yıllar itibari ile seyrine yer verilmiş, ardından yolsuzluğun Afganistan'daki nedenlerine değinilmiştir. Afganistan'da yolsuzluğa yol açan sebepler açıklandıktan sonra, ülkede yolsuzluğa karşı yapılmış mücadele faaliyetlerinden bahsedilmiş ve bu faaliyetleri yürüten kurumlar açıklanmıştır ve nihayetinde Afganistan'da yolsuzluğun güncel durumuna yer verilmiştir. Afganistan'da yolsuzluk ile mücadele genel olarak zayıf kalmaktadır ve bu zayıflığın arkasında ekonomik, sosyokültürel ve siyasal etmenlerin etkileşimi bulunmaktadır. Yani, hükümetin yolsuzluk ile yeterli düzeyde mücadele edememesi karşısında oluşan güvensizlik sosyokültürel hayatı da etkilemiş, bunun yanında ülkenin güvenlik konusundaki zafiyeti bu sorunun arka plana itilmesine yol açmıştır. Bu koşullar altında varlığını sürdürmekte olan Afganistan ekonomisi ağır tahribat görmüş ve yolsuzluk üzerinden dönen bir ekonomi halini almıştır. Son yıllarda, yolsuzluğa karşı çeşitli kuruluşlar rol oynamaya başlamış olsa da bu yeterli düzeyde olmamıştır. Bu

yüzden, Afganistan'daki yolsuzluk sorununun detaylı incelenebilmesi için ekonomik, sosyal ve siyasal hayatın da irdelenmesi gerekmektedir.

Beşinci ve son bölümde, bahsedilen amaca yönelik olarak, yerel halkla anket çalışmasına başvurulmuş ve yolsuzluk ile ilgili çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular; yolsuzluğun seviyesi ve farkındalığına karşı halkın düşüncesi, yolsuzluk ile mücadelede başvurdukları yollar ile sosyokültürel ve ekonomik hayata yolsuzluğun etkileri ile ilgili olmuştur. Böylece Afgan halkının yolsuzluk olgusu karşısındaki durumu saptanmaya çalışılmıştır. Bu anket çalışmasının ardından Afganistan'daki yolsuzluk ile mücadele kapsamında yapılması gereken ve etkili olabilecek faaliyetlerden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Yolsuzluğun Tanımı

Bir yetkiyi ve ya bir görevi kötüye kullanma, kural dışı davranışlarda bulunma anlamına gelen ve yolsuzluk (corruption) kavramına ilişkin bilimsel yazında birçok tanım yapılmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yolsuzluk "yolsuz olma durumu, bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma" olarak tanımlanmaktadır." (Türk Dil Kurumu) İngilizcede yolsuzluk kavramına karşılık gelen "Corruption" sözcüğü de "rüşvet verme, yolsuzluğu neden olma, ahlaki bozukluk" anlamlarını taşımaktadır. Yolsuzluğun Alman dilindeki karşılığı "korroptus" tur. Latin dilindeki karşılığı ise "cürümlere" sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük; ihlal etmek, yıkmak ve kırmak anlamlarına gelmektedir (Beşel & Savaşan, 2014; s. 76).

İngilizcede *corruption* sözcüğü ile "*kamu görevinin yerine getirilirken, rüşvet ya da kayırma gibi etmenlerle dürüstlükten ve bağlılıktan sapma ya da uzaklaşma kastedilmektedir*. Türkçede ise yolsuzluk, "Bir görevi bir yetkiyi kötüye kullanma, suistimal, nizamsızlık" (Türk Dil Kurumu) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan hareket ile yolsuzluk, kamu yönetiminin diğer olumsuz niteliklerini de (bürokrasinin siyasallaşması, kırtasiyecilik gibi) kapsayan bir biçimde kullanılabilmektedir (Çulpan, 1980; s. 32-35).

Yolsuzluk genel olarak; çeşitli düzeylerde karşılaşılan, tüm ülkeleri etkileyen ve toplumlara önemli maliyetleri olan karmaşık sosyal, siyasi ve ekonomik bir olgudur ve bu yüzden küresel bir kavram olarak ele alınmaktadır. Yolsuzluk, insanın varoluşundan beri mevcut olan bir sorundur. Bu sorun, ister kalkınmış ve ya kalkınmakta olsun, ister büyük ve ya küçük ekonomiye sahip ister piyasa ekonomisi ve ya planlı ekonomi gibi farklı ekonomik sistemlere sahip olsun her ülkede görülebilmektedir. Yani yolsuzluğun sadece Afganistan gibi az gelişmiş ülkelerde olduğu düşüncesi yanlış olur. Dünyanın

önde gelen sanayi ülkelerinde de bu durumla karşılaşılması olasıdır. Özetle yerel bir sorundan çok uluslararası bir sorun olan yolsuzluk sorunu yüzyıllardır varlığını sürdürmektedir (Plessis, 2016; s. 3).

Yolsuzluk, 1990'lı yıllardan itibaren maliye, ekonomi, siyaset bilimi gibi birçok alanda oldukça ön plana çıkan bir konu haline gelmiştir. Tüm bu alanlarda yolsuzluğun bulunması, hukuki düzenlemelere kasti şekilde aykırı davranılmasını mümkün kılmaktadır. Literatüre göz gezdirildiğinde yolsuzluk ile ilgili çok sayıda ve farklı tanımlamalarla karşılaşılabilmektedir.

Dünya Bankası yolsuzluğu kamu gücünün kişisel menfaatler amacıyla kötüye kullanılması olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tanımdan hareket ile söz konusu sorunun sadece kamu sektöründe görüldüğü söylenemez. Buradan hareketle, yolsuzluğu bir yönetim sorunu olarak ele almış ve yönetimin elindeki karar verme yetkisinin ve gücünün, yönetimde bulunan kişilerin kendi menfaati için kullanması olarak tanımlamıştır (The World Bank Group, 1997). Dünya Bankası'na göre yolsuzluk ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki ciddi engellerden biridir. Yolsuzluk aynı zamanda ekonomik büyümeye katkıda bulunan kuruluşların önünü tıkamakta ve hukukun üstünlüğünü ortadan kaldırmaktadır (Wanless, 2008; s. 41).

Yolsuzluk kavramı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda "*kamu güç, görev ve yetkinin; para alma, uygunsuz davranma, kayırma, hilekarlık ve zimmetine para geçirme şekliyle şahsi menfaatler kazanmak için uygun olmayan biçimde kullanması*" olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü'nün (UNICRI) raporunda ise yolsuzluk; "kamu ve özel kuruluşların karar verme organlarında meydana gelen bozulma ve yolsuzluk" olarak ifade edilmiştir (Costa, 2004; s. 22)**.**

Yolsuzluk sorunu, hukuktan, etik değerlerden ve anlayıştan, geleneklerden ve vatandaşlık fikrinden uzaklaşmış olan davranış biçimi olarak ele alınmaktadır. Kamuda çalışan memurların işlerinin gereğini yapmamaları ya da olması gereken verimlilikte yapmamaları ve karşılıklı menfaate dayalı ilişki olarak da tanımlanan yolsuzluk

kavramı; rüşvet, zimmet, irtikap, başta olmak üzere doğruluk ve etik kurallara aykırı davranışların tümünü kapsayacak şekilde de kullanılmaktadır (Çulpan, 1980; s. 31). Genel olarak açıklandığında yolsuzluk, hukuki düzenlemelere kasti şekilde ve çıkar sağlamak amacıyla aykırı davranmaktır (Budbergyte, 2006; s. 2-3).

Uluslararası sözleşme biçimindeki belgelerden 4 Ocak 1999 tarihli Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Özel Hukuk Sözleşmesinin ikinci maddesinde de yolsuzluk kavramına değinilmiştir.

Söz konusu sözleşmedeki yolsuzluk tanımı şu şekildedir; "*...doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan rüşvet ve yasadışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde sapmalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi*" anlamına gelmektedir (TEPAV, 2006; s. 24).

Yolsuzluk sorunu, uluslararası metinlerde ilk başlarda sadece rüşvet adı altında ele alınmaktayken, zaman içerisinde haraç alma, yetkiyi kötüye kullanma gibi unsurlarda yolsuzluk adı altında ele alınmıştır. Kasım 2000'de kabul edilmiş olan Örgütlü Suçlara Karsı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne göre taraf devletler, yolsuzluk içeren birçok aktiviteleri yasaklamışlardır. Fakat bu eylemlerin hangileri olduğunu belirtmemişlerdir. Bu maddeler şunlardır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2003);

> *(a) Bir kamu görevlisine resmi görevlerinin yerine getirilmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine, haksız bir menfaatin doğrudan veya dolaylı olarak vaade dilmesi, teklif edilmesi ya da verilmesi;*
>
> *(b) Bir kamu görevlisinin resmi görevlerinin yerine getirilmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine, haksız bir menfaati doğrudan veya dolaylı olarak talep etmesi veya kabulü;"*

Yani yapılmakta olan yolsuzluk etkinlikleri rüşvet üzerinden tanımlanmakta ancak sadece rüşvetle sınırlı olmadığı vurgulanmaktadır.

Yolsuzluk, maddi getiri için (örneğin rüşvet), ya da para haricindeki özel amaçlara yönelik olarak (örneğin kayırma) kamusal yetkinin yasaya aykırı kullanımını içeren davranış ve fiilleri kapsamaktadır (Berkman, 1983; s. 1). Geniş anlamda yolsuzluk kavramı, hangi sosyal grupları içerdiğinin belirtilmesine bağlı olarak farklılık gösterir.

Fukuyama, özellikle, karşılaşılan yolsuzluk sorunun güçlü tarihsel ve entelektüel arka planını vurgulayarak, yolsuzluğun kaynaklarını analiz etmeye çalışmıştır. Fukuyama 'ya göre yolsuzluk hayatı birçok yönden olumsuz olarak etkilemektedir. İktisadi olarak bakıldığında, kaynakların üretken kullanımından uzaklaştırılmasına neden olmaktadır ayrıca yüksek ve zengin kesiminin üzerindeki vergileri azaltmak gibi sorunlara neden olmaktadır. Yolsuzluk, yenilikçi fikirlerin oluşturulmasından ve yeni zenginliğin oluşturulmasından çok, zamanın mevcut sistem üzerinde oynatılmasına yol açar Gücün ve tercihlerin, kişisel menfaat elde etmek amacıyla kullanılması da yolsuzluk olarak adlandırılmaktadır (Fukuyama, 2016; s. 2).

Yukarıda yapılan tanımlamalardan hareket ile yolsuzluk kısaca şu şekilde formülize etmek mümkündür (Aidt, 2003; s. 640-645):

$$\boldsymbol{Yosuzluk} = (Tekelci\ Oluşum + Karar\ Yetkisinin\ Tek\ Bir\ Yerde\ Toplanması + Hesap\ Verebilirliğin\ Ortadan\ Kalkması)$$

Yolsuzluk ile ilgili 4 farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar;

1. **Etkili yolsuzluk:** Aktörler arasında yapılan ticaretten yarar sağlamayla doğan yolsuzluktur. Bu yarar sağlama gizli anlaşmalar (kartel, tröst gibi yollar) ile sağlanabilmektedir. Aksi takdirde yolsuzluktan söz etmek mümkün değildir. Bu yolsuzluk sonucunda, kaynakların yeniden dağılımında etkisizlikten söz etmek mümkündür.

2. **Hayırsever temelli yolsuzluk:** Hayırsever ajanın karar verme gücünü hayırsever olmayan bir ajana aktarmasıyla ortaya çıkan yolsuzluktur. Yolsuzluğun düzeyi, optimum kurumların tasarımındaki maliyete ve tarafların sağladıkları yararlara bağlıdır.
3. **Hayırsever olmayan temelli yolsuzluk:** Hayırsever olmayan hükümet yetkililerinin verimli olmayan politikalar yaparak özel sektörden kar elde etmeye çalışması ile ortaya çıkan yolsuzluktur. Yolsuzluk düzeyi, mevcut kurumlarda yer alan teşvik düzeyine bağlıdır.
4. **Kendiliğinden güçlenen yolsuzluk:** Stratejik bütünlüğe bağlı olarak ilerleme gösteren yolsuzluktur. Yolsuzluk seviyesi kurumların tarihsel gelişimine bağlıdır.

Yapılan bu tanımlamalardan ve yaklaşımlardan hareketle yolsuzluk sadece kamu çalışanının rüşvet alarak asıl görevini saptırması değil, politikacının oy kaygısı nedeniyle sahip olduğu kaynakları verimsiz bir şekilde kullanması ve bir çalışanın işlerini aksatması olarak da meydana gelmektedir.

Günümüz devlet sistemlerinde, devletin merkezi gücünün giderek baskın hale gelmesi ve devletin piyasa üzerindeki aktivitelerinin artması bakımından giderek tekelleşmesi sonucu kamudaki yolsuzluk sorunu son yıllarda ciddi artış göstermiştir (Tanzi, 1998; s. 4-7). "Devletin ekonomiye müdahalesi sonucu artan rant, rüşvet, ayrımcılık, kaçakçılık görev ve yetkinin kötüye kullanılması tarzındaki yasa-dışı ve ahlaka aykırı eylemler, haksız rekabete neden olmakta ve ekonomideki piyasanın işleyişini bozmaktadır (Krueger, 1974; s. 4).

1.2. Tarihsel Perspektiften Yolsuzluk

Günümüze kadar her yerde ve dönemde yolsuzluğun varlığından söz etmek mümkündür. Tarihi, neredeyse devletlerin tarihi kadar eskidir. Tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde karşılaşılmış olan yolsuzluk son yıllarda ve özellikle de 1990'lı yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyük oranda dikkat çekmiştir. Yolsuzluk genellikle; iltimas veya rüşvet kavramları ile eş kavramlar olarak kullanılmıştır.

Tarihte ilk olarak Sümerlerde görülen yolsuzluk çok eski bir sorun olma özelliğine sahiptir. Sümerolog Veysel Donbaz'ın çözdüğü M.Ö. 4000 yıllarına ait Sümer tableti rüşvetin tarihteki ilk belgesi olma niteliği taşımaktadır. "Sümer Okul Günleri" adını taşıyan bu tablette okulunda başarısız bir öğrenciden bahsediliyor. Buna göre, okulda başarısız olan bu öğrencinin ailesi çocuklarının derslerinde başarılı olmasını istiyorlar. Çocuklarının öğretmenini evlerinde bir gece misafir etmelerinin ardından çocuk şaşırtıcı bir biçimde sınıfın en başarılısı olmakla kalmaz, bir de sınıfın başkanı olur. 2300 yıl önce eski Çin'de, Brahman Başbakanının, yolsuzluğun 40 yolunu sıralamış olduğu ve rüşveti önlemek üzere memur maaşlarına ek olarak, "yang-lien" adıyla bir ek ödeme de yaptırdığı bilinmektedir (Andvig v.d., 2000; s. 9).

Platon, *"Devlet memurları hiçbir hediye almadan hizmet etmelidirler. Buna uymayanlar yargı kararlarıyla cezalandırıldığında cenaze merasimi yapılmadan gömülmelidirler*" sözüyle geleceği tahmin edercesine yolsuzluğa vurgu yapmıştır (Platon, 2006; s. 139).

Montesquieu, her devirde iktidar kullanımında etiğe ve yasalara aykırı hareket etmenin mümkün olduğunu hatta bunun kaçınılmaz olduğunu belirtir. Milattan önce üçüncü yüzyılda Hint kralı Kautilya tarafından yazılan kamu yönetimi bilimsel araştırma eseri Arthasastra'da yer alan şu cümleler, yolsuzluğun farklı boyutlarına vurgu yaparak yolsuzluğun karmaşıklığı üzerine çok dikkatli seçilmiş örneklerle şu şekilde betimlemektedir (Oral, 2009; s. 4):

> "Kamu hizmeti sunanlar için dilinin ucunda bal bulunanın balı tatmaması nasıl imkânsızsa, kralın gelirlerinin en azından küçük bir parçasını yememesi kamu hizmetini sunanlar için de imkânsızdır. Suyun altında hareket eden balığın su içip-içmediğini ortaya çıkarmak nasıl imkânsızsa, kamuda istihdam edilen kamu görevlilerinin kendi namlarına para alıp-almadığını ortaya çıkarmak da imkânsızdır."

1980'li yıllara dek yolsuzluk kavramı, siyaset bilimi tarih, sosyoloji hukuk ve kamu yönetimi gibi bilimleri içeriğinde barındırmış ve bu bilimlerden ayrı

düşünülmemiştir. Ancak bu tarihlerden sonra yolsuzluk üzerine yapılan çalışmalar daha çok iktisat bilimi üzerinden yürütülmüştür ve yolsuzluğun iktisadi yönüne ağırlık verilmiştir.

İbni Haldun'a göre kabile ve devlet yönetim aşamalarının ilk ve son halidir. Devletin egemenlik gücünü taşıyacak kişinin bu güce layık olup olmadığını doğru davranış ve tutumlarıyla kanıtlaması gerekir. Herkes yönetici olamaz, ama iktidara gelenler, varlığa ve bolluğa alışırlar. Zaman içerisinde toplumda bulunan insanları küçük görüp onları köle yerine koyarlar ve devletin sağladığı olanakları ellerinden geldiğince kullanırlar. Yöneticiler yolsuzluk yolunu tercih ettikçe yeni yönetici arayışları yerlerini alır. Böylece döngüsel olarak tekrarlayan bir şekilde sürüp gider (Göze, 1987; s. 93).

1.3. Yolsuzluk Türleri

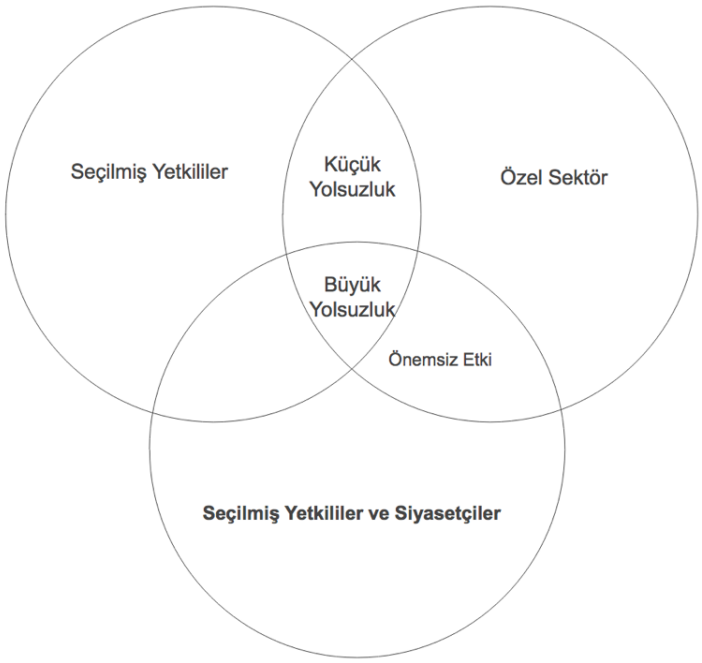
Yolsuzluğun ekonomiye etkileri araştırılmadan önce, yolsuzluğun farklı türleri üzerinde durulması faydalı olacaktır. Farklı kültürlerin yolsuzluk içeren davranışlara karşı yaklaşımları da farklı olmakta ve her bir kültürün yolsuzluğa karşı tolerans düzeyi değişiklik göstermektedir (Othman v.d. , 2014; s. 250).

Literatür incelendiğinde yolsuzluğun çok çeşitli türlerinden bahsedildiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Uluslararası Şeffaflık Örgütü yolsuzluğu, ortaya çıkış nedenine ve yolsuzluğun seviyesine (kaybolan para miktarına) göre üçe ayırmaktadır. Bunlar (Transparency International, 2016):

1. **Büyük Yolsuzluk**: Bu tarz bir yolsuzlukta, hükümetlerin en üst seviyedeki yolsuzluklarının örtüldüğünden söz edilebilir. Bunun sonucunda hukukun üstünlüğünün, iyi yönetişimin ve ekonomik istikrarın varlığına olan güven sarsılır.
2. **Küçük Yolsuzluk:** Diğer adı bürokratik yolsuzluk olan bu yolsuzluk türü, düşük ve ya orta düzeydeki kamu yetkililerinin vatandaşlara basit hizmetler sunarken yetkilerini usulsüz kullanmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Polis karakollarında, hastanelerde, eğitim birimlerinde ve diğer ajanslarda bu tür bir yolsuzlukla karşılaşılabilir.

3. **Siyasal Yolsuzluk:** Politikacıların ve yetki sahiplerinin iktidarda kalmak için güçlerini kötüye kullanması, kurumları manipüle etmesine kaynak dağılımını bozabilecek eylemler yapması sonucunda ortaya çıkar.

ŞEKİL 1.1. Yolsuzluğun Türleri

Kaynak: (Transparency International, 2016)

Şekil 1.1.'de büyüklüklerine göre yolsuzluk çeşitlerini oluşturan unsurlar gözlemlenmektedir. Buradan hareketle yolsuzluk, eğer sadece seçilmiş yetkililer (yani hükümet ve diğer siyasi aktörler) kapsamında yapılıyorsa siyasal yolsuzluk, özel sektör kuruluş ve kişileri ile birlikte seçilmemiş yetkililer (polis, doktor, öğretmen vb.) kapsamında yapılıyorsa küçük yolsuzluk, eğer hem seçilmemiş ve seçilmiş yetkililer hem de özel sektör kişileri ve kuruluşlarını içeren bir yolsuzluktan söz ediliyorsa büyük yolsuzluktan söz edilebilmektedir.

Bununla birlikte, birçok araştırmacı siyasal yolsuzluk ile büyük yolsuzluğu politik alan içerisinde meydana geldikleri için aynı kategori altında incelemektedir. Bu

nedenle bürokratik ve siyasal yolsuzluğu ana tür yolsuzluk olarak tanımlamaktadırlar (Andvig v.d., 2000; s. 18).

Çok yönlü ve karmaşık bir içeriğe sahip olan yolsuzluğun ana özellikleri ve göstergeleri aşağıdaki gibi tanımlanabilir (Otusanya, 2011; s. 391) (Tanzi, 1998) (Aktan, 2001; s. 61) (Otusanya, 2011; s. 391-2, Amundsen v.d., 2000; s. 16-18):

1. **Rüşvet**: Yolsuzluğun genellikle bilinen bir olgusudur. Bu olgu, parasal biçimde ve bunun yanında kamusal yarar amacıyla yapılırken ortaya çıkan yolsuzluk içeren ilişkilerde kendisini göstermektedir. Çoğu zaman rüşvet ile bahşiş ve hediye kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

TABLO 1.1. Rüşvetin İçeriği ve Çeşitleri

2. **Zimmet Altına Alma:** Kaynaklar ile ilgili karar verme yetkisi bulunan ve güvenilirliğe sahip kişinin, kaynaklar üzerinden hırsızlık yapması anlamına gelmektedir. Kısaca, ekonomik yolsuzluğun diğer bir türü olan zimmet, kamusal bir değerin çalınması şeklinde yapılan hırsızlıktır. Örneğin, bir kamu çalışanının işlerini görmesi için kamu tarafından sağlanmış bir bilgisayarı, kendi amaçları için kullanması sonucu ortaya çıkar.

3. **Dolandırıcılık:** Başka bir kişinin ve ya varlığın zarar görmesini içeren hatalı bir davranış olarak adlandırılır. Örneğin, devlet adına kendi ve ya üçüncü bir kişinin kazanç sağlamasıdır. Kamusal çalışanlar bilgiyi ve ya bir durumu manipüle edip, çalıştıkları alanda bulunan kaynakları ve parasal varlıkları çalabilirler.
4. **Soygun:** Paranın ve ya belirli bir kaynağın elde edilmesi için yapılan tehdit etme ve ya güç kullanma gibi yolsuzluk içeren davranışlardır.
5. **Adam Kayırmacılık:** Hem özel sektör hem de kamu sektöründeki hizmet ve kaynakların aile ve akrabalık bağları, kabile, dini ya da partililik temelinde tahsis edildiği bir tür kötüye kullanma türüdür.
6. **Çıkar Çatışması:** Bir kişi ya da kuruluşun birden çok menfaat ilişkisine sahip olması ya da görevleri ile uyumsuz bir pozisyon ya da maddi menfaat elde etmesi durumunda rüşvet, zimmet, yaralama ve dolandırıcılık söz konusu olabilir.
7. **Yasadışı Katkı:** Siyasi partilerin veya mevcut hükümetin birbirlerinden, karşılıklı olarak faaliyetlerine müdahale etmemeleri karşılığında aldıkları paradır. Ekonomik yolsuzluğun rant kollama türü ise, devletten ekonomik veya sosyal türde menfaat elde etmek amacıyla çıkar ve baskı gruplarının giriştiği faaliyetler ve bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için yaptıkları harcamalardır
8. **Para Aklama:** Yasadışı olarak alınan paranın kaynağını, yerini, mülkiyetini ve kontrolünü gizleyen bankalar gibi meşru teşebbüs aracılığıyla "kirli paranın" yıkanması veya suç gelirinin meşru hale getirilmesidir. Kara para aklama aktivitesi ekonomik yolsuzluğun bir türüdür.
9. **Beyaz Yaka Suçu:** Üçüncü tarafa zarar vermek amacıyla şirketlere ve ya devlet dairelerine mensup kişiler tarafından işlenen organize suç faaliyetleridir. Üst düzey yöneticiler tarafından yapılan dışarıya bilgi aktarımı, kara para aklama gibi suçlar bu suça örnek verilebilir.
10. **Tehdit:** Kamuoyunun genelini veya belli bölümünü belirli bir yönde düşünmesi için zorlayan veya bir kişi tarafından belirli bir kişinin veya şirketin bir kararını değiştirmesini veya ne yapması gerekip gerekmediğini zorla ifade eden davranışlardır.
11. **Yetki Gaspı:** Bir kişinin veya grubun emanet edilen bir gücü, ayrım yapmak veya birisine haksız ayrıcalık sağlamak için kullanmasıdır.

TBMM'nin tanımına göre yolsuzluk doğrudan cezai yaptırıma bağlı, dolaylı cezai yaptırıma bağlı ve suç sayılmayan yolsuzluk aktivitelerinden oluşmaktadır. Bu ayrımın yapılmasının nedeni şöyledir:

> *"...Çoğu kez siyasal, yönetsel ve ekonomik eylemler iç içe geçebilmekte, eylemin hangi tür sınıflamanın kapsamı içine alınacağına karar vermede güçlükle karşılaşılmaktadır. Örneğin, patronaj ve lobicilik siyasal sınıflandırma içerisinde yer bulabildiği gibi, sonuçta yönetsel kararlarla oluştuğu veya yönetsel kararların zafiyete uğratılması sonucunu doğurduğu için yönetsel sınıflandırma içinde sayılabilmektedir* (TEPAV, 2006; s. 26).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yaptığı büyük yolsuzluk, bürokratik yolsuzluk ve siyasal yolsuzluk ayrımı dışında, literatürde yolsuzluklar türlerine göre "siyasal ve yönetsel", "ekonomik" ya da "maddi çıkar içerikli ve maddi çıkara dayanmayan" biçiminde sınıflandırılmaktadır.

1.3.1. Ekonomik Yolsuzluk

Ekonomik yolsuzluk, yolsuzluğun temelini oluşturan nakit para veya maddi varlıkların değiş tokuş edildiği piyasa koşullarında ortaya çıkar. Bu yolsuzluk, maddi malların ötesinde, "sosyal değişim" ve sosyal yolsuzluk şeklinde sosyal ortamlarda ve toplumlarda da ortaya çıkabilmektedir. Ekonomik yolsuzluğun ilk iktisadi tartışmaları 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Bu tartışmalar iktisadın sadece belirli bir yönü değil birçok yönü üzerinde yapılmıştır. Bu tartışmalardan hareketle ekonomik yolsuzluğu kısaca, maddi kazanç elde etmek amacıyla eldeki kamu gücünün ya da kamu otoritesinin, kamu yararı sağlama amacı dışında kullanılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Böyle bir durumda, ekonomik yapıda bozulmalar meydana gelir ve ekonomi çeşitli fonksiyonlarını kaybeder. Ekonomik yolsuzluk temel olarak, maddi kazanç sağlama nedenli olarak ortaya çıkmaktadır (Ades & Tella, 1997; s. 514).

Bu tarz yolsuzluk; rüşvet, haraç, kara paranın aklanması, zimmet ve rant sağlama gibi hukuk dışı aktiviteler sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Bu sayılan aktivitelerden

en çok rüşvet etkin olduğu gözükmektedir. Haraç veya irtikap, bir kamu çalışanının muhatap olduğu kişinin işini yapmak için ondan bir bedel talep etmesini ifade eder. Böylece kamu çalışanı kişisel çıkarları için kamu gücünü kötüye kullanmış olmaktadır. Bu talep, memurun görevini kötüye kullanmasının özel bir şeklidir (Aktan v.d., 2001; s. 56).

1.3.2. Politik Yolsuzluk

Politik yolsuzluk, gücü elinde tutan elitin, demokratik tercihten ziyade alternatif yolları kullanarak politik sistemlerin meşruluğunu ortadan kaldırdığı durumda ortaya çıkar. İnsanlar; yetkili hükümetlerin yolsuzluğa sahip olan demokratik hükümetlerden daha iyi performans gösterdiğini ve demokratik seçimin gerçekliğini ortadan kaldırdığını algıladığında demokrasinin başarı şansı sarsılır. Politik yolsuzluk bu özelliklerinden dolayı toplumsal yapının bazı fonksiyonlarında değişimlere yol açar.

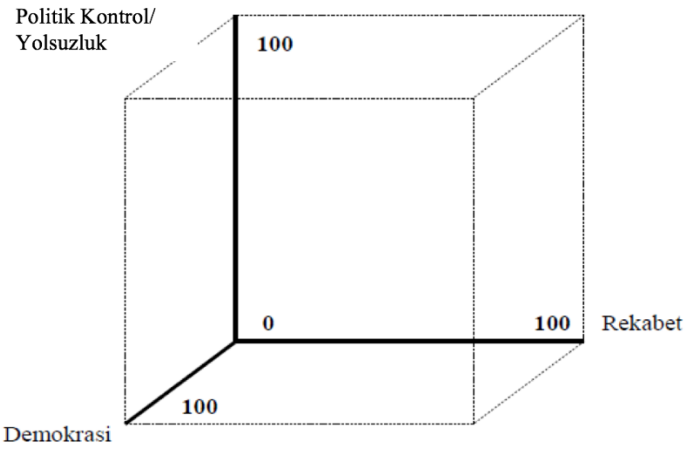
Politik yolsuzluğun türleri şunlardır:

- Kayırmacılık,
- Oy ticareti
- Oy satın almadır.

Kayırmacılık, bir kişinin hak etmediği halde ve yasalara aykırı bir şekilde yardımda bulunulmasıdır. Halk arasında kayırmacılık kavramı "torpil" olarak da adlandırılmaktadır. Kayırmacılık farklı türlere ayrılabilmektedir. Akraba kayırmacılığı (Nepotizm), eş-dost kayırmacılığı (Kronizm), patronaj, siyasal kayırmacılık ve hizmet kayırmacılığı bunlar arasında sayılabilir (Kurtoğlu, 2012; s. 144-145).

Patronaj, birçok ülkede çok sık görülebilen bir sorundur ve politik aktörlerin iktidara gelmesiyle birlikte kamu kuruluşlarındaki üst düzey çalışanları görevden almaları ve yerlerine siyasi ve ideolojik olarak kendilerine yakın kişileri atamalarıdır. Kısaca patronaj halk arasında adamı olmak, kollamacılık olarak da bilinmektedir (Kurtoğlu, 2012; s. 144-145).

ŞEKİL 1.2. Yolsuzluğun Demokrasi ve Rekabet Karşısındaki Yeri

Kaynak : (Güney, 2010; s. 12)

Şekil 1.2.'de politik yolsuzluk ile demokrasi ve rekabet arasındaki ilişki gözlemlenmektedir. Şekilde "0" köşesi demokrasi, rekabet ve politik yolsuzluk unsurlarının olmadığı durumları, "100" köşesi ise söz konusu unsurların çok yüksek olduğu durumları göstermektedir. Buradan hareketle, eğer bir sistemde yüksek seviyelerde (100'e yakın bir değer) yolsuzluk sorunu varsa o sistemlerde rekabetçi ve demokratik bir yapının zayıf olduğundan, tam tersi bir şekilde demokratik ve / veya rekabetçi bir yapının sağlıklı bir şekilde işlediğinden (100'e yakın bir değer) söz edilirse, söz konusu yapıda yolsuzluğun nispeten daha az olduğundan söz etmek mümkündür.

Daha çok yasama fonksiyonunda ortaya çıkan oy ticareti, siyasi partilerin mecliste kendi faydaları için kanunları birlik içerisinde desteklemeleriyle ortaya çıkar. Oy satın alınması durumunda ise karşılıklı değil sadece tek bir tarafın faydasından söz edilebilir. Kısacası oy satın alma, parti üyeleri tarafından meclise sunulan kanun teklifinin onaylanmasını isteyen üyelerin, diğer partilerin milletvekillerine fayda sağlayacak şekilde maddi yardımda bulunarak oylarını satın alması anlamına gelmektedir.

Ekonomik, siyasal ve yönetimsel yolsuzluk dışında diğer bir yolsuzluk ayrımı da, pozitif ve normatif yolsuzluktur. Normatif yolsuzluk, etik kurallarından sapma ve kamusal yararı ihlal eden eylemler olarak tanımlanırken, pozitif yolsuzluk hukuki kurallardan sapma anlamına gelmektedir (Khan, 1996; s. 1).

1.3.3. Küresel Yolsuzluk

Küreselleşme, özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren sermayenin serbestçe hareket etmesini sağlayan mekanizmalarla güçlenir hale gelmiş ve birçok ülke neo-liberal olarak adlandırılan serbestleşme politikalarına yönelmişlerdir. Böylece ülkeden ülkeye kısa vadeli fon aktarımı daha kolay hale gelmiş ve toplumdaki birçok kesim bu aktarımdan rant elde etme yoluna gitmiştir.

Yolsuzluğun küresel bir sorun haline gelmesi, sermayenin ülkeler arası hareketinin artması ve uluslararası bütünleşmenin gerçekleşmesinin bir sonucudur. Küreselleşme sürecinin hızlanması ülkelerdeki küçük işletmelerin rekabet edemeyecek duruma gelmesine neden olmuş ve rüşvet iş fırsatları elde etmek için araç olarak kullanılmıştır. Özellikle bu süreçte rüşvet uluslararası ihalelerde çok fazla kullanılan bir yol haline gelmiştir. ABD Ticaret Bakanlığı verilerine göre, 1994 ve 1999 yılları arasında yapılmış olan uluslararası nitelikteki ihalelerde, 294 çok uluslu şirket 145 milyar dolar rüşvet ödeyerek ihale kazanmıştır (Ağca, 2008; s. 68).

Küreselleşme ile birlikte yolsuzluk devletlerin ekonomik güçlerini daraltmakta ve hatta bazı devletlerin ekonomisini yok etmektedir. Örnek vermek gerekirse yoksullukla savaş içerisinde olan Nijerya'nın dış borcu yolsuzluklar sebebiyle 4 katına çıkmıştır. Bu sıkıntı Nijerya'da halen devam etmektedir ve çözülemeyen bir sorun olarak kalmıştır (Ağca, 2008; s. 89).

Yolsuzluğun küreselleşmesi yani uluslararası sınırları aşması, yolsuzluğun niteliğinde değişmeye neden olmuş ve yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Uluslararası yolsuzluğun çeşitli şekilleri mevcuttur. Örneğin mafya gibi çeşitli suç örgütleri, bir ülke dışına açılarak küresel alanda rol alabilecek hale gelmişlerdir. Bu süreçte mafyalar

işbirlikçileriyle birleşerek daha güçlü hale gelmişler ve uyuşturucu, silah kaçakçılığı, kumar, insan ticareti, karaborsa ve kara para aklama ile yolsuzluğun düzeyini ciddi bir şekilde arttırmışlardır. Bunları yaparken ekonominin yasal zeminlerinden de yararlanmaktadırlar. Birleşmiş Milletler, uluslararası suç örgütlerinin sadece yasal olmayan aktivitelerden elde ettiği yıllık gelirin 1 trilyon dolar olduğunu açıklamıştır. Sözü edilen bu yasadışı örgütler doğal kaynakları ve insan emeğini istismar etmekte ve meşruiyeti sağlamak için şirket ve banka organizasyonları sağlamaktadırlar (Ağca, 2008; s. 89).

Söz konusu bu suç kartelleri, finansmanlarını çeşitli yasadışı yollardan sağlarken aynı zamanda hukukun üstünlüğünü zedelemekte, politikanın güvenilirliğini azaltmakta ve toplumsal değer yargılarına zarar vermektedirler. Ayrıca devletin çeşitli kademelerinde rüşvet mekanizmasıyla sistemin işlerliğini bozmaktadırlar. Küreselleşme süreci ile birlikte gelir dağılımı bazı ülkelerde önemli ölçülerde bozulmaya uğramıştır. Bu bozulma bazı ülkelerde o denli yüksek olmuştur ki fark edilmemiştir. Öyle ki, bu bozulmanın boyutu, en kötü gelir dağılımına sahip ülkelerde dahi görülmeyecek düzeyde olmuştur (Tokatlıoğlu, 2003; s. 4).

1.4. Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluğun siyasal, sosyolojik, ahlaki, ekonomik ve hukuki birçok sebebinden bahsetmek mümkündür. Tarihsel yazın incelendiğinde, yolsuzluğun birden fazla nedeninin olduğu görülmektedir. Yolsuzluk sorununun ekonominin büyümesi, yatırım ve tasarruflar, hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, siyasi otoriteler ve yönetişim üzerindeki olumsuz etkileri yok sayılamayacak düzeydedir (TEPAV, 2006; s. 50).

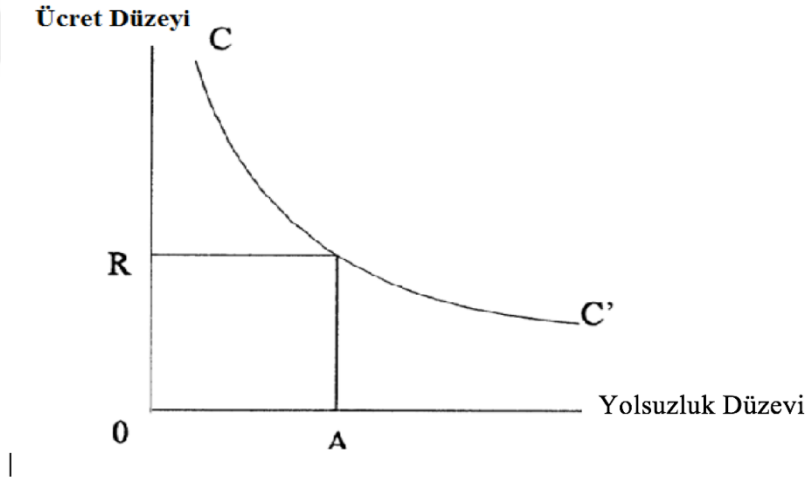
Diğer sorunlarda olduğu gibi yolsuzluk sorunu da, onu oluşturan nedenler oradan kaldırılmadıkça çözülemeyecektir. Bu yüzden yolsuzluk sorununda da öncelikle nedenlere odaklanılmalı ve bu sorunu oluşturan nedenler ortadan kaldırılmalıdır. Ancak bu şekilde sorunun üstesinden gelinebilmektedir. Yolsuzluklar genellikle devletlerin piyasaya müdahalelerinden ve özellikle tekel gücünden beslenerek ortaya çıkmaktadır.

1.4.1. Sosyal Nedenler

Yolsuzluğun kökeni incelendiğinde birçok sosyal sebebin olduğu görülmektedir. Bunlar arasında, eğitim sistemindeki problemler, ortak sorumluluk duygusunun yeterince gelişmemiş olması, nüfus artışı ve kentleşme, akraba bağları, ahlaki değerler, sivil toplum kuruluşlarının etkisizliği gösterebilir (Özer, 2015; s. 104-108).

Yolsuzluğa neden olan etmenler içerisinde sosyal yapının etkisi büyüktür. Toplumun barındırdığı kültürel ve sosyal özellikler, yolsuzluğun oluşumuna ve artış göstermesine zemin hazırlayabilmektedir. Bu bağlamda yolsuzluğun sosyal nedenlerini şekil 1.3 üzerinde aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

ŞEKİL 1.3. Ücret Düzeyi ile Yolsuzluk Arasındaki İlişki

Kaynak : (Tanzi, 1998; s. 573)

0R çizgisinin, kamu çalışanının ailesini geçindirmek için elde etmesi gereken minimum ücret olduğunu varsayalım. OA doğrusu ise açgözlülük gibi nedenlerle ücretini arttırmak için yapılan yolsuzluk seviyesini göstersin. OA'dan sonraki kısım ihtiyaçtan dolayı yapılan yolsuzluğu göstermektedir. Ayrıca bazı kamu çalışanları, ücret seviyesinden bağımsız olarak, psikolojik veya ahlaki nedenlerden dolayı yolsuzluğa

başvurabilmektedir. Zira bilindiği gibi, bazı rüşvetler karşı koyulamayacak kadar yüksek düzeylerde olabilmektedir.

1.4.1.1. Toplumsal Yapı

Yolsuzluk toplumsal bir sorundur ve özellikle toplumsal düzenin bozulma gösterdiği zamanlarda oraya çıkmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik krizler, iç karışıklıklar ve ya diğer ülkelerle yapılan savaşlar toplumsal düzeni sekteye uğratmaktadır. Bu durumlarda enflasyon artış gösterebilecek ve paranın satın alma gücü de düşebileceği için sabit gelirlilerin gelirinde gerileme oluşacaktır. Buna karşın sermaye sahipleri güçlenecektir. Böylece gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek artış gösterecek ve bu durum yolsuzluk sorunlarını beraberinde getirecektir. Kriz dönemlerinde yolsuzluk etkinliklerinden olan rüşvet suçu da önemli derecede artış gösterecektir (Oral, 2009; s. 20).

1.4.1.2. Eğitim Yetersizliği

Afganistan'da yolsuzluğa azaltabilecek en etkili yöntemlerin başında "yolsuzluk yapanların ele geçirilmesi" ve "kamuoyunun yolsuzluk hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir." Ancak bilgilendirme ve eğitim için kullanılacak araçlar ve mekanizmalar Afganistan'da yetersiz seviyededir. Bu yüzden Afganistan'da yolsuzluk hala ciddi bir sorun olarak devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda, ezberci eğitim sisteminin varlığı rüşvetin en temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Ezberci eğitime dayalı bir sistemde insanlar üretime katkı yapmamakta, üretmeyen ve ürettiğiyle yetinmeyen kişiler kolaycı yöntemlere ihtiyaç duymaktadırlar (Ercan, 2016; s. 42).

1.4.1.3. Nüfus Artışı, Göç ve Kentleşme

Hızlı bir nüfus artışı karşında o nüfusu karşılayabilecek güçlü bir ekonominin olması gereklidir. Eğer hızlı nüfus artışı karşısında iş imkânları gerektiği kadar arttırılamaz ise işsizlik artışı ve buna bağlı olarak toplumsal hoşnutsuzluklar ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda, siyasi aktörler hoşnutsuz bir kesim ile karşı karşıya kalacaklar ve kamusal istihdamı arttırmaya çalışacaklardır. Bu istihdam alanları kendi yandaşlarına yâda çıkar ilişkisi bulunan kişilere tahsis edilecektir. Ortaya çıkan aşırı

istihdam seviyesi mevcut ücretleri düşürecek ve geçinemeyen kamu görevlileri yolsuzluk yollarına yöneleceklerdir (Akalan, 2006; s. 98).

Sanayileşmenin hızlı bir şekilde artış göstermesi ve bunun sonucunda tarım kesiminden kentlere göçün artması yerleşim sorunlarını ve gecekondulaşma problemini ortaya çıkarmaktadır. Böylece çarpık kentleşme meydana çıkmakta, haksız kazanç ortamları doğmakta ve toplumsal ahlakta yolsuzluğa neden olmaktadır (Akalan, 2006; s. 98).

1.4.2. Ekonomik Nedenler

Yolsuzluğun iktisadi nedenleri, devletin ekonomiye müdahalesi, kayıt dışı istihdam, gelir düzeyindeki adaletsizlik gibi unsulardan oluşmaktadır. Özellikle kalkınmakta olan ekonomi hükümetleri, ekonomik ve toplumsal hayata daha yüksek seviyede müdahale etmektedirler. Bu ülke vatandaşlarının beklentilerinin artması, ancak bu beklentileri karşılayacak kaynakların olmaması kamu hizmetlerinin tam olarak yerine getirilememesine neden olmaktadır. Bu koşullar altında, kamu hizmetlerinin görülmesinde yolsuzluk neden olabilecek fırsatlar meydana gelmektedir (Treisman, 2000; s. 402).

Kaynaklardaki kıtlık ve yeterli dövizin bulunmaması, enflasyon ve işsizliğin varlığı, ödemeler dengesizliğinde açığın olması, dış alem ile ticari ilişkilere dair sorunlar kalkınmakta olan ülkelerin farklı şekillerde düzenlemeler yapmasına yol açmıştır. Yani, hükümetlerin ekonomik alanda hem düzenleyici hem de denetleyici fonksiyonları olmaktadır. Örneğin, iş piyasasında herhangi bir faaliyet göstermek için rüşvet vermek, gümrük ile ilgili işlemlerin olması (muafiyet gibi), hammadde sübvansiyonu sağlamak, vergi istisna ve muafiyeti ve taban, tavan, fiyat denetimi gibi işlemler örnek verilebilir. Devletin bu şekilde müdahalesinin bulunduğu ve birçok fonksiyonu gerçekleştirdiği ekonomide hizmetler yürütülürken çeşitli seviyelerde rüşvet ve düzenleme ile ihale durumlarında adam kayırma gibi etkinliklerin olduğu yolsuzluktan söz edilebilmektedir (Tanzi, 1998; s. 14).

Ayrıca yolsuzluk ihtimalini arttıran bir diğer etken yolsuzluk içeren etkinliğin beklenen getirisinin yüksek olmasının yanında, fark edilme riskinin ve beklenilen cezanın düşük olmasıdır (Tanzi, 1998; s. 14).

1.4.2.1. Devletin Ekonomideki Ağırlığı

Devletin ekonomik hayata müdahalesi sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Devlet sosyal ve ekonomik hayata çeşitli nedenlerle karışmakta, sosyal ve ekonomik hayatı düzenlemekte ve çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Devletin ekonomik hayata müdahalesi, ekonomik hayatın düzenlenmesi (regülasyon), sübvanse edilmesi yada vergilendirilmesi biçiminde olabilir. Sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi olağandır. Devlet ekonomik hayata, düzenleme yapma yanında, denetleme ve yaptırım yetkisini kullanma biçiminde de müdahale edebilir. Bunların dışında kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi de bir müdahale biçimi olarak algılanabilir (Özbudun, 2016; s. 123).

Konuyla ilgili araştırmalar yapan Elliot (1997; s. 182), yolsuzluk ile devletin ekonomideki büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Devletin ekonomiye müdahalesinin büyüklüğü ise kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ile ölçülmektedir. Büyük hükümetler daha büyük bürokrasi gerektirmektedir. Bürokrasi ne kadar büyükse ve devletin ekonomiye müdahalesi ne kadar fazlaysa yolsuzluk düzeyi de o kadar yüksek olabilmektedir (Lapalombara, 1994; s. 338).

Dünyanın birçok farklı ülkesinde devlet çeşitli nedenlerle ekonomik yaşama müdahalede bulunmakta ve buna bağlı bürokrasi artmaktadır. Bunun sonucunda bürokratlar güçlenmekte ve yolsuzluk yapma eğilimleri artabilmektedir. Devletin, ekonomi ve piyasa üzerindeki etkinliğini arttırması kamu personellerine, kaynakların kullanımı ve dağıtımı ile ilgili yüksek takdir gücü vermektedir (Klitgaard, 1991; s. 75).

Devletin müdahalesinden kaynaklı yolsuzluğun çeşitli şekilleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Hasdemir, 2006; s. 113):

- Müteahhitlere yüksek getiri elde edebilecekler büyük çaplı kamu ihaleleri vermek,
- Çeşitli enerji endüstrilerinde fiyat kontrollerinin devlet tarafından belirlenmesi, bu sektördeki kişilerin kazançlarını arttırmak amacıyla yolsuzluğa yönelmesi,
- Bazı hammaddelerin doğrudan hükümetin sözüne bağlı olarak tahsis edilmesi,
- Yüksek düzeyde vergi tahsil edilmesi ve dolayısıyla rüşvet sayesinde vergi düzeylerinin o kişilere karşı düşürülmeye çalışılması.
- Devlet tarafından sağlanan teşviklerden yarar sağlama girişimlerinin olması.

1.4.2.2. Kamusal İstihdam ve Ücret Düzeyleri

Kamusal istihdamdan bahsederken öncelikle kamu görevlilerinin kimler olduğunu anlatmak gerekir. Kamu personelleri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasanın 128.maddesinde gösterilmiştir. Bu maddeye göre kamu görevlisi; "*Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür*." şeklinde tanımlanmıştır. Kamusal istihdamda görülen sorunların en başında ücretlerdeki düşük seviye ve buna bağlı olarak yolsuzluk gelmektedir. Ücretlerin bu denli düşük olması, düşük beceriye sahip kamu personellerinin işe alımlarıyla sonuçlanmaktadır (Aksu, 2004; s. 38-39).

Kamu personel yönetiminin temel ilkelerinden birisi de "eşit işe eşit" ücrettir. Ancak kamu kesimindeki iş görenlerin kendi aralarında ayrıma tabi tutulması (memur, sözleşmeli, işçi, geçici olarak) ve farklı kamu kurumları arasındaki farklı uygulamalar bu ilkeye zarar vermektedir. Örneğin, belediyelerde kamunun asli ve sürekli görevlerini yerine getiren işçi statüsündeki personellerin çalıştırılması aynı işi yapan farklı statüdeki görevlilerin farklı biçimde ücretlendirilmesine yol açmaktadır. Personeller arasındaki ücret seviyelerinin bu derece farklı olması, aradaki ücret farkının kapanması için bazı personellerin yetkilerini kullanarak kişisel çıkar sağlamak amacıyla yolsuzlukta bulunmalarına neden olmaktadır (Aksu, 2004; s. 38-39).

Kamu personelinin işe alınmasında ve ya yükselmesinde patronaj ve nepotizmin olması ve bu aktiviteler yapılırken şeffaflık olmaması kamu sektöründe huzursuzluğu ve adaletsizliği attıracak bir etmendir. Objektif değerlendirme ölçütlerinden ziyade (mesleki bilgi birikiminin ve tecrübenin olması, kabiliyet seviyesi gibi) adam kayırmacılığı ve ya çıkar sağlamak amacıyla atama yapılması kamusal sektörde yolsuzluğu arttıran diğer unsurlar arasında sayılmaktadır (Aksu, 2004; s. 38-39).

Mesleki bilgi ve birikimi ve aynı zamanda tecrübesi yüksek olan kişiler, ataması yapılmadığı için bu yollara başvurmakta, kayırmacılık artış göstermektedir. Bu durumda yolsuzluk ve atamalarda adaletsizlik daha da artış gösterecektir. Objektif kriterlere göre alınmaması gereken görevli göreve geldikten sonra usule aykırı davranabilmekte ve kendisi de ileride kayırmacılık yoluna başvurabilmektedir.

Yapılan araştırmalar (Akçay, 2000; s. 2);

- Endüstri firmaları yoğunlaştıkça
- Bakanlık sayısı arttıkça
- Kamusal istihdam arttıkça
- Kayıt dışı ekonomi arttıkça
- Ücret düzeyi azaldıkça

rüşvet ve yolsuzluğun arttığını göstermektedir.

Ayrıca, kamu personel sisteminde daha iyi çalışanı daha çok ödüllendirme uygulaması da yoktur. Hizmeti gereği gibi yapanla yapmayan arasında bir fark gözetilmemektedir. Bu ise kamu görevlileri arasında huzursuzluğa yol açabilmektedir (Aksu, 2004; s. 38-39).

1.4.2.3. Kayıtdışı Ekonomi

Ekonomi bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin belirli bir kayıt altında yapılması gerekmektedir. Söz konusu bu faaliyetler ile ilgili kayıtların tutulmaması Kayıtdışı ekonomiyi oluşturur. Diğer bir ifade ile kayıtdışı ekonomi; resmi kayıtlara

geçmeyen, hukuki usule uygun olarak belgelerle düzenlenmeyen ve yetkili kamu organları tarafından hesaplamalarda bulunmayan işlemlerin ve faaliyetlerin tamamıdır. GSYİH hesaplamalarında kullanılan istatistiklerde kayıtdışı ekonomiye dair veriler bulunmamaktadır (Hasdemir, 2006; s. 114).

Yani kayıtdışı ekonomi;

- Vergilendirilmemektedir,
- Hesaplamaya katılmamaktadır,
- Nizamsızdır yani iş ve işçi standartları gibi kuralları bulunmamaktadır.

Yasa dışı olarak yapılan bu faaliyetlerden elde edilen gelir, kara para olarak adlandırılmaktadır. Yani kanunen suç sayılan aktivitelerin işlenmesinden elde edilen para ve para benzeri her türlü ekonomik faydalar kara para aklama olarak tanımlanmaktadır. Kayıtdışı ekonomi arttıkça yasadışı bu etkinliklerde de artış ortaya çıkmaktadır.

1.4.2.4. Diğer Nedeler

Yolsuzluğun ekonomik nedenleri arasında enflasyondan bahsedilmeden geçilemez. İnsan gereksinimlerinin sürekli artması karşısında paranın satın alma gücünü yitirmesi insanları yasadışı yöntemlere yöneltebilmektedir. Yapılan çalışmalar enflasyon oranının artması karşısında yolsuzluk oranında da anlamlı bir şekilde arttığını göstermektedir (Braun & Tella, 2004; s. 89-90). Diğer bir ifadeyle, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen anlamlı artışlar yolsuzluk sorununu arttırmaktadır. Yolsuzluk büyüme ve yatırımları negatif yönde etkilemekte ve enflasyonun şiddetini arttırmaktadır. Enflasyondaki her bir birim artış büyüme oranını 1/3 ve yatırım oranını %1 azaltmaktadır (Braun & Tella, 2004; s. 80). Ayrıca enflasyonun yüksek olması borçlanmanın maliyetini yükselteceği için ticari ahlakı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Çeşitli medya araçları yolsuzluk suçlarının gün yüzüne çıkartılmasında önemli rol üstlenmektedirler. Bu araçlar nitelik olarak tarafsız ve özgür olmalıdırlar. Büyük holdinglerin basın kuruluşları yolu ile kamuoyunu inandırmaya yönelik girişimleri

şeffaflığı arttırmaktadır. Ancak bu organların bilerek yönlendirilmesi sonucu yanlış bilgilendirmenin ortaya çıkması ciddi bir riski de beraberinde getirmektedir. Ticaretle uğraşan bazı kişiler zenginleşmek adına menfaat ilişkisi çerçevesinde medya ile birlikte hareket edebilmektedirler. Böylece yanlış, taraflı ve dedikodulara dayalı haberler oluşmaktadır. Bu durumda demokrasinin işleyişi sekteye uğrayarak tehlikeye düşmekte ve medyanın gücü yadsınamaz bir hale gelmektedir. Böylece yolsuzluğa zemin hazırlanabilmektedir (Tarhan v.d., 2004; s. 51).

Siyasi partilerin harcamalarının üyelik aidatları, bağış gibi gelir kaynakları ile karşılanmadığı durumlarda yasa dışı para kaynaklarına girilmesi diğer bir unsuru oluşturmaktadır (Tarhan v.d., 2004; s. 52).

1.4.3. Siyasal Nedenler

Yolsuzluğun siyasal nedenlerinin en başında siyasal güç gelmektedir. Yolsuzluğun siyasal sebepleri ile siyasal güç doğru orantılıdır. Diğer bir ifadeyle siyasal gücün ekonomi üzerindeki etkisi arttıkça yolsuzluk da artış gösterebilmektedir. Yolsuzluğun en büyük sebebi siyasidir. Seçim çalışmaları için yapılan harcamalar siyasal nedene örnek verilebilir. Siyasal gücü elinde bulunduranların akrabalarına yaptıkları kayırmalar yolsuzluğu oluşturan nedenlerden diğerleridir. Ayrıca bürokrasi geleneği oturan yapılarda yönetimi sağlamlaştırmak bahanesi ile yapılan işlemler de siyasi sebeplerle kayırmacılığa yol açar.

Paldam (2005; s. 2)'ın 85 ülkeyi içeren araştırmasında elde ettiği bulgulara göre;

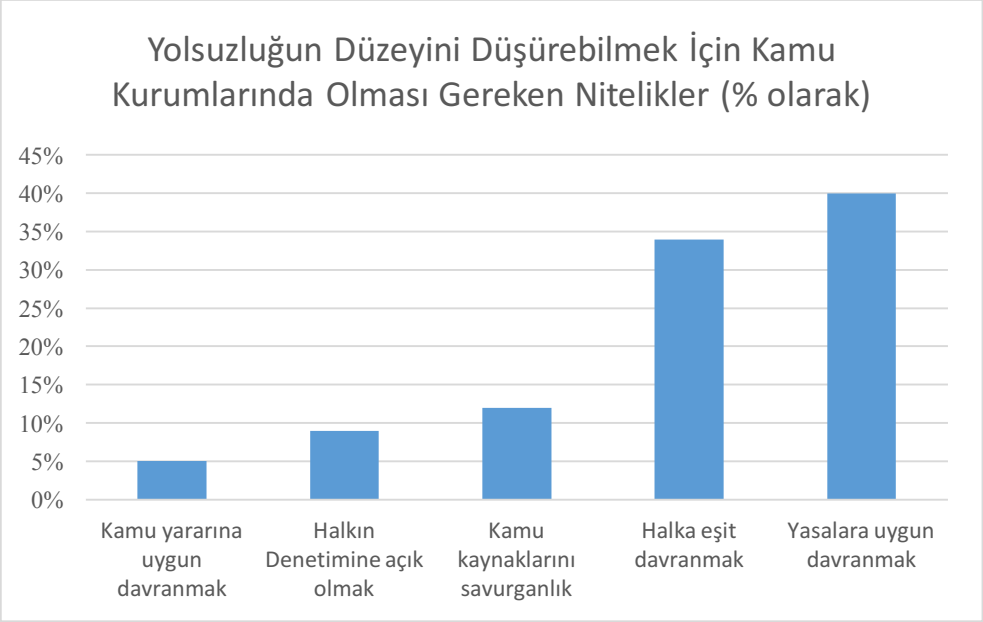
- Kişi başına düşen gelirin artması,
- Ekonomik özgürlüklerin artması,
- Demokratikleşmenin artması,
- Devletin yönetiminde şeffaflık ilkesinin benimsenmiş olması,
- Yönetimdeki denetimlerin aktif şekilde yapılması,
- Yargı oranlarının tam bağımsız olması yolsuzluğu azaltmaktadır.

1.4.3.1. Bürokratik Yapı

Bürokrasi, genellikle sanayileşmiş ülkelerde devletin yapısında bir örgüt olarak ortaya çıkmaktadır. Bürokratlar ise politikacıların siyasal tercihlerini uygulamaya koyan ve teknik bilgisi bulunan bir kesimi temsil etmektedirler. Bu özelliklerinden dolayı bürokrasi, genellikle kalkınmış ülkelerde; nepotizm ve iltimas yoluyla siyasal yolsuzluk ve kişisel çıkar elde etme amaçlı eylemleri engelleyici bir rol üstlenir.

Kamu kuruluşları, bürokrasinin içerisinde oluşmuş idarelerdir. Bu idareler siyasal yolsuzluğun kaynağı durumundadır. Söz konusu idarelerde yolsuzluğun en aza indirilebilmesi için kamu kuruluşlarının Şekil 1.4'te yer alan özellikleri taşıması gerekmektedir (Beşel, 2013; s. 12):

ŞEKİL 1.4. Beşel'in Yaptığı Araştırma'ya Göre Yolsuzluğun Düzeyini Düşürebilmek İçin Kamu Kurumlarında Olması Gereken Nitelikler (% olarak)

Kaynak : (Beşel, 2013; s. 14)

Beşel (2013) yaptığı araştırmaya katılanların %40'ı kurumların ve kişilerin yasalara uygun davranmaları, %34'ü de halka eşit davranılması halinde yolsuzluğun

azaltılabileceğini düşünmektedir. Yani elde edilen sonuçlardan hukuki ve eşitlikçi bir yapının varlığı yolsuzluğun azaltılması için olmazsa olmaz bir unsur olmaktadır.

1.4.3.2. İdari Usulün Eksikliği

Kamu hizmetlerinin işleyişi belirli bir usul çerçevesinde ve kurallarla düzenlenmelidir. Yani idari işlemler görülürken tarafların işbirliği yapması ve idare ile ilgililer arasında belirli kurallar altında ilişki kurulması gerekmektedir. Ancak, Weber (1946; s. 230)'in belirttiği gibi "bürokrasinin özgül buluşu" olarak nitelenen "resmi sır" kavramı, başka bir ifadeyle gizlilik, kamu yönetimindeki hesap verilebilirliği ve şeffaflığı azaltmaktadır.

1.4.3.3. Kamusal İstihdam Sorunları

Kamu çalışanlarının atanmasında ve ilerlemesinde dikkat edilen kariyer, liyakat ve sınıflandırma gibi objektif unsurların kamusal çalışanların seçiminde dikkate alınmaması kadrolarda şişkinliğin ortaya çıkmasına, adaletsizliğe ve yolsuzluğa yol açmaktadır (Samsun, 2017; s. 2).

1.4.3.4. Şeffaflık İle İlgili Sorunlar

Şeffaflık kavramı, kamunun hesap verebilirliğini sağlayan en önemli koşullardan birisidir. Şeffaflık kavramının çok yönlü tanımı bulunmaktadır. Şeffaflığın genel olarak 3 tane koşulu bulunmaktadır. Bunlar (Samsun, 2017; s. 2):

- Konu ile ilgili belgelerin kamuoyu ile paylaşılması,
- Konu ile ilgili yasaların ve düzenlemelerin tarafsızca duyurulması,
- Söz konusu bu yasaların tarafsız bir şekilde uygulamaya konulmasıdır.

Şeffaflığın olduğu bir yönetimde sahip olunan kaynakların ne miktarda ve ne amaçla kullanılacağı kamuoyu ile sürekli paylaşılmaktadır. Böylece yönetimde bulunanlar yetkilerini kamu yararı dışında özel bir çıkar için kullanamazlar. Söz konusu şeffaflığın olmaması kamunun kaynaklarının kullanımındaki etkinliği ve verimliliği bozacaktır (Samsun, 2017; s. 2).

1.4.3.5. Hesap Verebilirlik Mekanizması İle İlgili Sorunlar

Hesap verebilirlik, kamu yönetiminde yetki gücüne sahip kişilerin yaptığı işlemlerle ilgili olarak yargı, yasama ve idari makamlara açıklamalarda bulunmasıdır. Böylece kamuoyunun bilgisinden ayrı bir faaliyette bulunulamaz ve yolsuzluk etkinlikleri daha düşük düzeylerde gerçekleşir. Hesap verebilirliğin olduğu kamu yönetimlerinde; şeffaflık, açıklık, yansızlık gibi unsurlarda sağlanacaktır (Samsun, 2017; s. 3).

Hesap verebilirlik kavramı, kamu personellerinin bulundukları pozisyonlardan ötürü yaptığı işlemler ve eylemlerden dolayı çeşitli makamlara açıklama yükümlülüğünün bulunması ve bunlardan kaçınma yolunun olmamasıdır. Çeşitli yasa ve kanunlara hangi ölçüde uyulduğu hesap verebilirlik sayesinde anlaşılmaktadır (Samsun, 2017; s. 3).

Hesap verebilirliğin çeşitleri şunlardır (Samsun, 2017; s. 20):

- **Siyasal Hesap Verme Sorumluluğu**: Yürütme organlarının meclise karşı olan hesap verme sorumluluğudur.
- **Yönetsel Hesap verme Sorumluluğu**: Bürokratların bakanlarına karşı olan hesap verme sorumluluğudur.
- **Vatandaşa Yönelik Hesap Verme Sorumluluğu**: Hem meclisin hem de hükümetin kamuoyuna karşı olan hesap verme sorumluluğudur.

Hesap verebilirliğin 5 temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar;

Hedef ve sorumlulukların belirlenmesi, söz konusu hedeflere ulaşılabilmesi için ihtiyaç duyulan kaynakların belirlenmesi, hedeflere ulaşmak için işlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilen işlerin sonuçlarının rapor edilmesi ve değerlendirilerek geri bildirimde bulunulması.

İKİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

Yolsuzluğun başta ekonomi olmak üzere sosyo-kültürel, siyasal, hukuk gibi birçok alanda çeşitli olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkilerine rağmen yolsuzluk sorunu toplumun yapısında ciddi tahribatlara yol açmakta ve toplumun düzenli işleyişini sekteye uğratmaktadır. Nitekim yolsuzluğun artması ülkedeki hesap verebilirliği ve şeffaflığı azaltacağından ötürü demokrasinin işleyişini de zora sokacaktır (Aldoğan, 2009; s. 18). Bu bölümde yolsuzluğun olumlu ve olumsuz etkilerine yer verilmektedir.

2.1. Yolsuzluğun Olumlu Etkileri

Leff (1964), yolsuzluğun Afrika'da olumlu etkileri olduğunu savunmaktadır. Buna göre, bazı girişimciler, kısıtlayıcı tekeller karşısında etkin bir rol üstlenmek böylece onların karşısında olabilmek amacıyla yolsuzluktan faydalanabilirler. Myrdal (1968), yolsuzluğun olduğu durumda devlet yetkililerinin, kasıtlı olarak kazanç elde etmek amacıyla kısıtlamaları ellerinde geldiğince arttıracaklarını ifade etmiştir.

Her ne kadar yolsuzluk olumsuz bir olgu ve sorun olmasına karşın olumlu etkilerinin bulunduğunu savunanlarda mevcuttur. Bu kişiler, yolsuzluğun devletin kırtasiyecilik sorununu azalttığını ve kamusal hizmetlerin daha hızlı görülmesini sağladığını öne sürmüşlerdir. Kalkınmakta olan ülkelerde yatırımları teşvik ettiği, buna bağlı olarak da verimliliği arttırdığı düşünülmüştür. Yolsuzluğun bazı koşullarda çeşitli alanlardaki gelişmelerde işlevsel olabileceğini ileri süren kesim büyük ölçüde sosyolog Merton'dan etkilenmişlerdir. Merton,19.yy ve 20.yy'daki Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişmeleri inceleyerek yolsuzluğun işlevsel olduğu yönünde vurgu yapmıştır. İdari yönetimin içerdiği yapıların idari sorunları çözemediği durumlarda yolsuzluğun işlevsel olabileceğini düşünmüştür (Akalan, 2006; s. 103).

Bazı ekonomistler yolsuzluğun politikaların uygulanmasındaki gecikmeyi azalttığı, bunun yanında sıkıntılı regülasyonlardan ve vergilerin yükünden kurtararak kamu mallarına ilişkin şartların iyileştirebileceğine dikkat çekmişlerdir. Uç görüşlerin ve aşırı kurala bağlı yönetim sistemlerinin dengelenebileceğini belirtmişlerdir (Akalan, 2006; s. 103-104).

Ancak yolsuzluğun daha çok kişisel çıkar karşılığı yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Burada, kişisel çıkar karşılığı yapılan yolsuzluğun da faydalı olacağını belirten görüşler bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; kamu personellerinin çalışması karşılığında aldığı ek ücret olan rüşvet doğrudan yapıldığı için personeli görevini yapmada daha istekli hale getirmektedir. Bunun yanında, işverenler verdikleri rüşvetten dolayı karışık bürokratik engellerin üstesinden daha kolay gelmektedirler (Erkal, Akıncı, & Yılmaz, 2014; s. 147-148).

Ancak yolsuzluğun bu tarz olumlu etkilerinin olduğunu savunanlar sayısal olarak az bir kesimi temsil etmektedirler. Huang (2012; s. 1144), 1995 – 2010 yılları arasında çeşitli Asya ülkeleri için yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini incelemiş ve yolsuzluğun büyümeyi arttırdığı sonucuna varmıştır.

Ali vd., (2009; s. 288-289), 1986 ile 1996 yılları arasında yolsuzluğun ülkeler üzerine etkileri konusunda yaptığı çalışmalarda yolsuzluk ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Asya ülkelerinde yolsuzluk ile büyüme arasında anlamlı ve aynı yönde ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Swaleheen ve Stansel (2007; s. 354)'nin 60 ülkede yaptıkları çalışmada ekonomik anlamda özgürlüğün yükseldiği zaman yolsuzluğun büyümeyi arttırdığı sonucuna varmışlardır.

2.2. Yolsuzluğun Olumsuz Etkileri

Yolsuzluğun olumlu etkilerini savunanlara karşın, olumsuz etkilerini savunanlar oldukça fazladır. Yolsuzluğun olumsuz etkileri başlığı altında farklı alandaki etkilerine ayrı olarak bakılması önemlidir. Bu yüzden yolsuzluğun ayrı ayrı sosyal, ekonomik ve siyasal alandaki olumsuz etkileri araştırılmıştır.

2.2.1. Yolsuzluğun Siyasal Etkileri

Siyasal etkileri bakımından yolsuzluğun ilk olarak; demokrasi ve parti yapısı, seçmen davranışı ve basın özgürlüğü üzerinde çeşitli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Tavares (2005; s. 2-3), 119 ülkeden elde ettiği verilerle yolsuzluk ile ülkelerin demokratikleşme seviyesi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada yolsuzluk oranı ile demokratikleşme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Sandholtz ve Koetzle (2003; s. 771-773), demokratik olan yıl sayısı, Britanya sömürgesi olma ve din gibi değişkenlerle yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada demokratik yıl sayısı arttıkça yolsuzluğun azaldığı sonucuna varmışlardır. Çalışmaya göre Protestanlık değişkeni, diğer değişkenlere oranla, yolsuzluk algılama düzeyi ile korelasyon ilişkisi en yüksek olan değişkendir. Britanya sömürgesi olma ile yolsuzluk arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. You ve Khagram (2004; s. 30-31) ile Alesina ve Weder (2002) de çalışmalarında benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Pani (2009; s. 24), yolsuzluğun demokratik süreçte siyasal tercih ve kararları nasıl etkilediğini incelemiştir. Buna göre yolsuzluğu politikacılar seçmenin tercihlerini etkileyerek, kamu tercihlerini değiştirebilirler sonuç olarak seçmen bu tercihten olumsuz etkilenebilir. Böylece demokratik yolsuzluk ortaya çıkar.

Canache ve Allison (2005; s. 92), Latin Amerika ülkelerinde siyasal temelli yolsuzluğu algılama seviyesi ve politik sistem ile seçimi kazanan hükümetlerin desteklenmesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre, siyasi temelli yolsuzluğun arttığını düşünen kişiler, politik sisteme olan güvenlerini kaybederek, oy verme tercihlerinde değişikliğe gitmektedir. Hükümetin seçmenlerden aldığı destek yine politik yolsuzluk algısının artması nedeniyle azalmakta, hükümetin icraatları sorgulanır hale gelmektedir.

Krause ve Mendez (2007; s. 13)'e göre, siyasi yolsuzluk arttıkça seçmen yolsuzluk faaliyetlerinde bulunan hükümetleri cezalandırma yoluna gitmektedir. Çalışmadan elde edilen diğer sonuca göre, demokrasisi zayıf olan ülkeler yolsuzluktan daha ağır bir şekilde etkilenmektedir. Ahrend (2002; s. 2-4), yolsuzluğun basın ve ifade

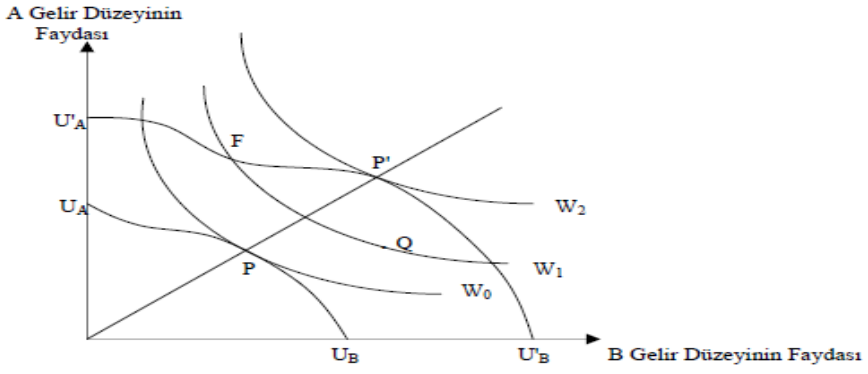
serbestliği üzerindeki etkisini incelemiş, yolsuzluğun arttığı ülkelerde basının daha fazla kısıtlandığını sonucuna varmıştır.

2.2.2. Yolsuzluğun Sosyal Etkileri

Milletler kültürel değerlerden oluşmaktadır. Bu milletlerin oluşturduğu toplumları ise ahlaki kurallar ve değerler bütünü ayakta ve birlikte tutmaktadır. Eğer ahlaki değerler kaybedilirse toplumsal çöküş meydana gelecektir. İşte söz konusu yolsuzluk sorunu toplumların çöküşünü hazırlayan nedenlerden birisidir. Yolsuzluklara bağlı olarak, toplumu oluşturan bireyleri bir arada tutan ahlaki değerlerin yerini menfaat ilişkisi almakta ve toplumda daima ekonomik ve sosyal yönden güçlü olanlar haklı duruma geçmektedir. Diğer bir ifade ile ahlaki değerlerin yerini ekonomik ve sosyal statü ve güç almaktadır. Hatta bu durum öyle ileri bir hale gelir ki dürüst insanlar bu sistemden uzaklaştırılır ve toplumsal yapı zedelenir (Akalan, 2006; s. 109).

Nas vd., (1986), sosyal refah ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Pareto optimumundan yararlanılmış ve şekil oluşturulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, yolsuzluğun sosyal ve doğrudan maliyeti incelenmiş ve sosyal refah kaybından yola çıkarak yeni bir maliyet fonksiyonu oluşturulmuştur. Pareto optimumu sayesinde oluşturulan genel denge modeli Şekil 2.1.'de gösterilmiştir.

ŞEKİL 2.1. Yolsuzluk ve Sosyal Refah İçin Genel Denge Modeli

Kaynak : (Güney, 2010; s. 66)

UAUB eğrisi faydanın A ve B gibi iki gelir düzeyi arasında dağıtılabileceği sınırı. U'AU'B eğrisi ise aynı dağılımın en yüksek toplumsal gelir düzeyini göstermektedir. W1 ve W2 sosyal refahın en yüksek olduğu durumda, toplumsal refah dağılım kararının en yüksek düzeylerini yani P ve P' Pareto optimumu ve sosyal refah ölçüsü arasındaki tahmin edicilerin dağılımlarını göstermektedir. Bu şekilden hareket ile toplumda adaletli bir refah dağılımının olması için PP' doğrusu boyunca ilerlemesi gerekmektedir. Toplum, P noktasında dengede iken, refah şu şekillerde değişebilmektedir:

Birinci duruma göre, toplumsal refah seviyesinin arttırılması istenmesine rağmen, yasal sistemde mümkün olmamasıdır. Diğer bir durum, yasal sistemde mümkün olmasına rağmen bürokratik engellere takılmasıdır. Bu iki durumda yolsuzluk bu engellerin aşılmasında kullanılarak gelir düzeyinin artmasını sağlayabilmektedir. Diğer bir durumda ise refah artışı Pareto Optimumu'na uyumsuz biçimde gerçekleşmektedir. Yani toplumsal refah ya A gelir düzeyinin paylaşımda avantajlı olacağı şekilde F noktasına ya da B gelir düzeyinin paylaşımda avantajlı olacağı şekilde Q noktasına kayacaktır. Böylece, toplumların içinde bulunacağı duruma göre, yolsuzluk refah düzeyini arttırıp azaltabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde yolsuzluğun etkilerini açıklarken, toplumdaki bireylerin davranışlarından yola çıkılmış ve maliyet kavramının değişimi bu değişken üzerinden açıklanmıştır. Eğer bireylerin davranışları yolsuzluk içeriyorsa yolsuzluk düzeyi artmakta ve sosyal refah düşmektedir (Güney, 2010; s. 67-68).

Akçay (2006), insani gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Şekil 2.2). Şekil incelendiğinde yolsuzluk seviyesindeki artışın ekonomik büyüme oranını düşürdüğü ve böylece devletlerin sağlığa ve eğitime ayırdığı harcamaların azaldığı görülmektedir. Bu alanlara yapılan harcamalardaki azalışlar insanların yaşam standardını düşürmektedir. Eğitim harcamalarındaki azalış aynı zamanda ülkedeki bilgi ve beceri düzeyini azaltarak beşeri sermayenin kıt olmasına neden olmaktadır (Güney, 2010; s. 64).

ŞEKİL 2.2. Yolsuzluk ve İnsani Gelişmişlik Arasındaki İlişki

Kaynak : (Güney, 2010; s. 65)

Şekil 2.2. incelendiğinde, yolsuzluğun ekonomik ve sosyal alanlarda çeşitli yansımaları gözlemlenmektedir. Yolsuzluğun daha yüksek seviyelerde gerçekleşmesi öncelikle, eğitim ve sağlık harcamalarının azalmasının yanında ekonomik büyüme hızında yavaşlamaya neden olacaktır. Bu durum kişi başına gelirde azalmaya ve dolayısıyla vatandaşların daha düşük yaşam standartına sahip olmasına neden olacaktır. Bunun yanında, sağlık harcamasının azalması hayat beklentisini düşürürken, eğitim harcamasının azalması da insani sermaye birikiminin (niteliksiz işgücü) artmasına yol açacaktır. Tüm bu unsurların meydana gelmesi de insani gelişmişlik endeksinin düşmesine neden olacaktır.

İnsani gelişmişlik ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemek için ekonometrik bir model oluşturan yazar, bu modelde ekonomik özgürlük, demokratik değişim, insani gelişim indeksi ve kentleşme gibi değişkenleri kullanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, modelde yer alan diğer değişkenlerin kontrol edilmesi durumunda, insani gelişim ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerde, insani gelişim düzeyi azalmaktadır.

Graeff ve Mehlkop (2003), çalışmalarında yolsuzluk ile nüfus artışı ve yükseköğretimde okuyan öğrenciler arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Cinsiyet, rüşvetin seviyesi ve cinsiyetin yolsuzluk içeren davranışlar üzerindeki etkisini araştıran Alatas vd. (2008), kadınların yolsuzluğa daha az toleranslı olduğunu ve yolsuzluk içeren davranışlardan daha fazla etkilendiği sonucuna varmıştır (Alatas v.d., 2008; s. 1-2). Rant amacı güden davranışlar ile girişimciliğin ilişkisini araştıran Avnimelech vd., (2011), yolsuzluğun girişimciliği negatif yönde etkilediğini belirtmiştedir.

2.2.3. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri

Daha önce belirtildiği gibi, yolsuzluğun ekonomik değişkenler üzerinde olumlu ve olumsuz yönlü etkileri bulunmaktadır. Yolsuzluk, ekonomik gelişme, yatırım ve tasarruflar, milli gelir, harcamalar, kayıt dışı ekonomi gibi ekonomik değişkenler üzerinde pozitif veya negatif yönlü bir etkiye sahiptir.

Yolsuzluğun ekonomi üzerinde pozitif yönlü etkileri olabileceği tartışmaları bulunsa da, uzun vadede toplumların ekonomik, siyasal ve sosyal hayatları üzerinde kalıcı negatif etkileri bulunmaktadır. Başta ekonomik kurum ve kurallar olmak üzere, makroekonomik istikrar, ekonomik büyüme ve kalkınma, gelir dağılımı, doğrudan yabancı yatırımlar, enflasyon, kayıt dışı ekonomi ve kamu mali dengesi gibi çeşitli ekonomik alanlar, yolsuzluklardan olumsuz yönde etkilenmektedir (Dökmen, 2012; s. 1).

Yolsuzluğun ekonomiye olan en temel yansımaları, kaynak ve gelir dağılımı üzerinde görülmektedir. Yolsuzlukların, kaynakların dağılımında sapmalara yol açtığı bilinmektedir. Bu sapmaların sonucunda piyasada nispi fiyat dengelerinin oluşması engellenmekte, tüketici ve üretici dengeleri optimum olmayan seviyelerde kurulmaktadır. Örneğin, rüşvet ödemek durumunda kalan bir mal ve hizmet üreticisi, bunu tüketiciye yansıtmakta ve dolayısıyla söz konusu mal ve hizmetlerin satış fiyatı artmaktadır (Transparency International, 2004).

Yolsuzluk, iktisadi anlamda yüksek oranlarda alınan vergilere benzetilir. Yolsuzluğun bir sonucu da kamusal kaynakların verimsiz bir şekilde kullanılması ve tahrip edilmesidir. Böylece ekonomide, kamusal açıklar artış gösterecek, bunu karşılamak amacıyla vergi oranları yükseltilecek ve sermaye yurt dışına çıkacaktır. Eigen'e göre, yolsuzluk, yoksulluğun aşılması önünde bir engel olmasının yanı sıra, bunun başlıca nedenlerinden birisidir. Yolsuzluk ve yoksulluk birbirini beslemekte, bulundukları ülkelerdeki halkları bir sefalet döngüsünün içerisine hapsetmektedir (Transparency International, 2004).

Leff ve Huntington (2001; s. 307)'un çalışma sonuçlarına göre, yolsuzluğun ekonomik büyümeye etkisi vardır ve bunun temelde iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi; rüşvetler beklenen maliyetleri azaltır ve yatırım sürecini hızlandırır ve bu nedenle ekonomik büyüme artar. İkinci olarak, bir ekonomide var olan politik yolsuzluk sonucunda ortaya çıkan yatırım ve hizmetler refahı teşvik eder.

Gupta ve Alonso (1998; s. 8-10), yolsuzluğun; sosyal harcamalar, doğal kaynakların ihracatı, net gelir ve eğitimdeki eşitsizliği ile olan ilişkisini incelemiştir. Buna göre yolsuzluğun artması, iktisadi gelişmeyi, yapılan sosyal harcamaların seviyesini olumsuz yönde etkilemekte ve vergi adaletini bozmaktadır. Tüm bunların yanında yolsuzluk, eğitim eşitsizliğinin boyutunu arttırmakta ve mülkiyet yapısını bozmaktadır. Bunun sonucunda da gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksullukta yükseliş görülmektedir.

2.2.3.1. Yolsuzluğun Büyüme ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Özellikle yolsuzluğun bulunduğu yerlerdeki girişimciler gelecekte yapmayı planladıkları yatırımların süreçlerinin yolsuzluğun bulunduğu kurumlar tarafından ele geçirilebileceğinin farkındadırlar. Bu nedenle gerekli rüşvet ödemeleri genellikle gerekli izin alınmadan önce hazırlanmaktadır. Bu yüzden yatırımcılar, yolsuzluğu yatırımların yapılmasını azaltan, gizlilik ve belirsizlik için bir vergi ve kısmi olarak zararlı olarak algılayabilirler.

İktisat yazınında kabul edildiği üzere, ekonomide yapılan yatırımlar ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Bu anlamda, yolsuzluğun yatırımlar üzerinde etkilerinin bulunması dolaylı yoldan ekonomik büyümeyi de etkileyecektir. Yolsuzluk; bir ekonomideki toplam yatırım düzeyini, yabancılar tarafından yapılan doğrudan yatırımların içeriğini ve düzeyini, devletin yapmış olduğu yatırımların düzeyini ve yapılan yatırımların kalitesini değiştirerek yatırımlar üzerinde olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Yolsuzluğun şiddeti arttıkça toplam yatırımları ve dolayısıyla büyümeyi düşürebilmektedir. Nispi kaynakların paylaştırılmasında, gelir dağılımında daha büyük eşitsizliklere ve tasarruf ve yatırım kayıplarında verimsizliğe sebep olabilmektedir (Tanzi & Davoodi, 1998; s. 8).

Knack ve Keefer de (1995; s. 223-224) tarafından yapılan çalışma yolsuzluğun yatırımları ve böylece ekonomik büyümeyi azaltacağını ortaya koymaktadır. Doğrudan yapılan yabancı yatırımlar yüksek derecedeki yolsuzluktan olumsuz etkilenebilmektedir

Bazı ülkeler yolsuzluğun, ekonomik büyümeyi yüksek seviyelerde etkilediğini iddia etmişlerdir. Örneğin, Endonezya, Tayland ve Kore'de yolsuzluk ve büyümenin birlikte hareket ettiği gözlenmiştir. Belki de ekonomik olarak fakir ülkeler ve geçiş ülkeleri ekonomik reform politikalarını dizayn ederken yaygın olan yolsuzluk ile ilgilenmemekte ve ondan fayda sağlamaktadır. Bu toleransa karşı iki temel argüman bulunmaktadır. İlki, sistematik olarak yolsuzluğun olduğu ülkeler yine de sürekli düşüşe doğru giden ancak tatmin edici olan ekonomik büyüme riskini deneyim etmişlerdir. Yolsuzluk, büyüme ortadan kalkana kadar daha yüksek illegal ödemeler oluşturması için kendi kendini besleyebilir. Sistemdeki sert noktaları düzlüğe çıkaran ve kamu projelerinin değerini yüzde 5 ya da 10 cebe indiren yolsuzluk yüzde 15 ya da 20 alımı arttırması için baskılar oluşturabilir. Ancak, geçmişte izin verilen yolsuzluğun çok fazla büyümesi gelecekteki büyüme ve yatırımlara zarar verir ve üreticilerden tüketicilere dışsallık yaratabilir (Serritzlew v.d., 2012; s. 122-125).

İkinci bir görüşe göre yolsuzluk ekonomik büyümeyi sağlamakta bir sorun olarak algılanmaktadır. Yolsuzluğun, yatırımı ve ekonomik büyümeyi düşürdüğü birçok endeksle kanıtlanmaktadır. Uluslararası iş endekslerini kullanan bir analizde, yolsuzluk

endeksindeki 1 puanlık standart sapma değişimi kişi başı gelirin yüzde 5 azalmasına sebep olur. Kanıtlar; ekonomik gelişim üzerindeki etkilerden birçoğunun yolsuzluktaki etkilerden kaynaklandığını göstermektedir. Yolsuzluk; işlem ücretlerini arttırdığından ve aksi girişim yapıları yarattığı için ekonomik gelişime zararlıdır. Bu yüzden yolsuzluk, gelişimden öte durgunluğa sebep olur (Serritzlew v.d., 2012; s. 122-125).

Yolsuzluk; vergi kaçırma şeklinde ortaya çıktığında ya da vergi kesintilerinin düzensiz olması durumunda vergi gelirlerinin kaybını da getirebilir. Vergi toplamayı ya da kamu harcamalarını olumsuz yönde etkileyen yolsuzluk devletin bütçe yapısını bozucu etkiye sahip olabilir. Kamu tedarik sözleşmeleri yapılırken yolsuzluğun bulunması iç kamu altyapısına ve hizmetlerine etki edebilir. Örneğin, yolsuzluk yapan bürokratlar bina ve köprü yapımlarında ucuz ve standardın altında malzeme kullanımına izin verebilir (Elliott, 1997; s. 186).

Sonuç olarak, yolsuzluk idari harcamanın şeklini ve yapısını etkileyebilir. Yolsuzluk idari büroları, rüşvetlerin toplandığı ve bunların saklanmasına imkân tanıyan bir yapıya çevirebilir. Ayrıca rüşvetlerin büyük altyapı projelerinde ve yüksek teknolojiye sahip savunma ekipmanlarının bulunduğu alanlarda toplanması daha kolay bir hale gelebilmektedir. Sağlık sektöründeki büyük hastane altyapılarında da bu durum geçerli olmasına rağmen maaş gibi daha düşük ödemelerde rüşvet sorunundan daha az söz edilmektedir.

Yolsuzluk her zaman ekonomik büyümeye zararlı mıdır yoksa bazen üretici de olabilir mi?

Huntington (2001; s. 254), ‘’Ekonomik büyüme yönünden; sert, aşırı merkezileşmiş dürüst olmayan bürokrasiye sahip bir toplumdan daha kötü olanı sert, aşırı merkezîleşmiş, dürüst bir bürokrasidir.’’ demiştir. Yani Huntington’a göre, bazen yolsuzluk bürokrasi içerisinde ekonomik faaliyetlerin hızlanmasına yardım edebilmektedir.

Meon ve Weill, yolsuzluğun verimlilik üzerindeki etkisini incelemiştir. Yolsuzluğun düzenleyici yükümlülüklerin geniş oranda bulunduğu Afganistan ve gelişmişliği benzer ülkelerde ekonomiye küçük faydalı etkileri olabileceğine dair bazı istatistiksel veriler buldular. Meon ve Sekkat (2005)'ın yaptığı araştırmada da yolsuzluğun büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü yolsuzluk arttıkça yatırımlar azalma gösterecek ve yatırımlar kanalıyla da büyüme oranında düşüş meydana gelecektir. Büyüme oranında ki bu düşüş üretim kapasitesinde daralmaya neden olacaktır. Yani yolsuzluk ekonomik büyümeyi hızlandırmak yerine yavaşlatmaktadır (Meon & Sekkat, 2005; s. 91).

Bu yöndeki bulgulara rağmen yolsuzluğun zararları faydalarından çok daha büyüktür. Fakat genel olarak bakıldığında yolsuzluğun faydaları yok demek değildir. Verimsiz bürokratik işleyişe sahip ülkelerde, yolsuzluk aslında küçük faydalarından çok zarar vermektedir. Diğer bir ifadeyle, yolsuzluk ülkelerde düşük seviyelerde gerçekleştiğinde büyümeye katkı sağlamaktayken, yüksek düzeylere çıktığında bu katkıların yerini ciddi zararlar alabilecektir (Serritzlew v.d., 2012; s. 121-139).

Özetle, yolsuzluk kavramının oldukça farklı boyutları olmakla birlikte, literatürdeki ampirik araştırmalar, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu noktada da olumlu etki boyutunun baskın olmadığını, deneysel olarak yolsuzluk etkisini ayırmanın güç olduğu ve teorik olarak farklı ama deneysel olarak siyasal hareketlilik gibi kavramlarla ilgili olduğu açıktır (Tanzi & Davoodi, 1998; s. 8). Wei, (2001; s. 1-3) yaptığı çalışmada yolsuzluğun, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerine yüklenilen bir vergi gibi olduğunu belirtmiş ve sermaye yatırımlarını azalttığını ortaya koymuştur.

Yolsuzluk ile birlikte yeni kurulmuş olan küçük firmalar ve fabrikalar bürokratlar tarafından ödemede bulunmaları için zorlanmakta ve söz konusu firmalar ağır külfet altına girmektedirler. Söz konusu bu ödemeler, yasal olup olmadığına bakılmaksızın tüketicilere ve işletmelere yansımaktadır. İşletmelere yansıyan bu yük, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve işsizlik sorununun büyümesine yol açacaktır. Çünkü bu işletmeler bir ülkenin ekonomik büyümesinin motorlarını oluşturmaktadır

(Tanzi, 1998; s. 28). Ayrıca yolsuzluk, büyük işletmelerle karşılaştırıldığında küçük işletmelere daha yüksek külfet yüklemektedir (Tanzi & Davoodi, 1998; s. 8).

Yolsuzluk sorununun, yatırım ile büyümeye etkisine yönelik ilk deneysel çalışmayı Mauro (1995) yapmıştır. Araştırmada 1960 ve 1985 yılları arasındaki 67 ülkedeki yolsuzlukların büyüme ve yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak, yatırımlarla yolsuzluk arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığına işaret edilmiştir (Mauro, 1998; s. 265-270).

Gyimah-Brempong (2002; s. 183), gene yolsuzluklar ile yatırımlar arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koymuştur. Afrika ülkeleri için yapılan çalışmada, yolsuzluk endeksinde meydana gelen 1 puanlık bir artık, kişi başına büyüme oranını yıllık %0.75 ile %0.9 arttırdığı sonucuna varmışlardır.

2.2.3.2. Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

IMF tarafından yayınlanan araştırmaya göre, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün oluşturduğu Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde 1 puanlık azalma, kişi başı gelirde %0.3 ile %1.8, yatırımların milli gelir içindeki payında %1 ile %2.8, yoksul kesimin gelirinde ise %2 ile %10 arasında azalmaya yol açmaktadır. Söz konusu azalma ayrıca, kamunun eğitime yaptığı harcamalarda %0.7 ve kamunun sağlık sektörüne yaptığı harcamalarda %0.6 ile %1.7 oranında azalmaya, bebek ölümlerinde ise %0.011 ile %0.027 arasında artışa yol açtığı gözükmektedir. Yolsuzluk algılama endeksindeki 1 puanlık azalmanın diğer olumsuz etkileri ise kamu eğitim harcamalarının GSMH'ye oranında yüzde 0.7, kamu sağlık harcamalarının GSMH'ye oranında yüzde 0.6 ile 1.7 azalma, bebek ölümlerinde ise binde 1.1 ile 2.7 arasında artışı olarak kendisini göstermiştir (Kösekahya, 2001; s. 125-130).

Yolsuzluk sorunu, düşük gelirli insanların gelirinde erimeye yol açmakta, buna bağlı olarak gelir dağılımındaki eşitsizlik daha da artmaktadır. Zira yolsuzluk, ekonomide verimsizliğe neden olmakta ve kaynakların fakirlerden zenginlere doğru

aktarılmasına neden olmaktadır. Bu durum, yabancı yatırımların ülkede bulunma seviyesini azaltır ve kamu harcamalarını amacı dışında yapılmasına neden olur.

Everhart v.d., (2005; s. 21-22) araştırmasında, yolsuzluğun azaltılması halinde gelir dağılımında iyileşme ve kişi başına düşen gelirde artış meydana geleceği sonucuna varmıştır. Husted (1999; s. 348-349) yaptığı çalışmasında, yolsuzluk ile gelir dağılımı arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğunu belirtmiş, gelir dağılımı düzeldikçe yolsuzluğun azaldığı, yolsuzluk arttıkça ise gelir dağılımının bozulduğuna vurgu yapmıştır.

2.2.3.3. Yolsuzluğun Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkileri

Kayıtdışı ekonomi önceden de tanımlandığı gibi, devletin gözetimi dışında olan, vergilendirmeden gizlenen ve çeşitli düzenlemelerden kaçınan iktisadi etkinlikler ve bu etkinliklerden sağlanan gelirlerdir.

Kayıtdışı ekonominin oluşmasında ve artmasında etkili olan çok çeşitli faktörler vardır. Bunlar aynı zamanda yolsuzluğa da zemin hazırlamaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır (Beşel, 2013; s. 40):

- Vergi oranlarının yüksek olması,
- Vergi yapısındaki karmaşıklık,
- Yönetişim kalitesinin yetersiz olması,
- Devletin düzenlemeye ilişkin müdahaleleri,
- Hukuka uygun olmayan eylemlere karşı ceza ve yaptırımların yetersiz olması,
- Devletin işleyişine ve varlığına karşı olmak,
- Devlete bağlılıktaki azalma

Özellikle, gelişmekte olan ülkelerdeki kayıtdışı ekonomi ve yolsuzluk seviyeleri karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmektedirler.

2.2.3.4. Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri

Yolsuzluk içeren faaliyetlerin artış göstermesi bir yandan kamu hizmetlerinin kalitesini azaltırken diğer yandan da kamu harcama kompozisyonunun değişmesine neden olmaktadır. Yolsuzluk kamu görevlisinin şahsi menfaatleri uğruna kamu gelirlerinin azalmasına, yapılan harcamaların artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, kamu açıklarının artmasına yol açmaktadır (Güney, 2010; s. 53).

Mauro 1998 yılında 67 ülke için yaptığı araştırmada, ülkelerin eğitim, tüketim, savunma harcamaları ve transfer ödemeleri, sosyal sigorta ödemeleri ve refah ödemeleri ile ilgili verileri kullanmıştır. Çalışmada, yolsuzluk seviyesi ile ödemeler dengesi arasında bir ilişki bulunamamıştır (Güney, 2010; s. 53). Aynı çalışmada ayrıca yolsuzluk ile eğitime yapılan harcamalar arasında ters yönde ilişki olduğu sonucunda varılmıştır. Yani eğitim düzeyinin artması yolsuzluğu azaltabilmektedir.

Fan vd., (2008), yerel yönetimin geliştiği ve yaygınlaştığı ve kamusal kesimin ekonomideki payının yüksek olduğu ülkelere dair çalışma yapmıştır. Yolsuzluk düzeyinin ve yerel bürokrasinin artış gösterdiği ülkelerde kamu personellerinin üstlerine rüşveti ve yolsuzluğu daha az raporladığı görülmektedir (Güney, 2010; s. 54). Aynı çalışmada yine, mali yönden yapılan özelleştirmelerin yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerde kamu gelirlerini kayda değer şekilde arttırmayacağı saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOLSUZLUKLA MÜCADELE

Yolsuzluk, özellikle küreselleşmeden itibaren tüm ülkelere yayılmış ve tüm ülkelerin ortak bir problemi haline gelmiştir. Bu ülkeler yolsuzluk sorunundan kurtulmak için büyük çaba sarf etmektedirler. Yolsuzluk sorunu ile mücadele edilmesi ve yapılan bu mücadelenin başarılı olması için sorunun iyi analiz edilmesi ve özellikle sorunun kaynaklarına yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir. Yolsuzluğu aşmaya yönelik hazır ve belirli bir çözüm yolu olmamakla birlikte, yolsuzluğun kaynaklarına göre birçok farklı çözüm yolu bulunabilmektedir. Sorun ne kadar karmaşık, derin ve kronik ise çözümü de o derece zor olacaktır.

Yolsuzluk ile mücadele alanında uluslararası anlamda ilk ciddi çalışmalar 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Sermayenin hareketliliğinin artması, uluslararası bütünleşmenin varlığı ve finans sisteminin elektronikleşmesi yolsuzlukların küresel düzeyde artmasına neden olmuştur (Glynn, Kobrin, & Naim, 1998; s. 16).

3.1. Yolsuzlukla Mücadele Yöntemleri

Yolsuzlukların çok sık görülmediği ülkelerde bu problemin varlığının keşfedilmesi, bu probleme karşı cezaların belirlenmesi ve bu sorunun ortadan kaldırılması nispeten diğer ülkelere göre daha kolaydır. Ancak sürekli yolsuzluğun bulunduğu etkinliklerin yapıldığı ve toplumun her alanında bu etkinliklerin görüldüğü ülkelerde yolsuzluğun tespit edilmesinde ve cezalandırılmasında çeşitli zorluklar meydana gelmektedir. Çünkü yolsuzluk içerikli eylemlerin artmasını sağlayacak mekanizmalar bu toplumlarda yerleşmiş halde bulunmaktadır. Yolsuzluğun çok yüksek düzeylerde bulunduğu toplumlarda, yolsuzluk ile savaşmanın maliyeti ilk başlarda çok yüksekken, yolsuzluk oranı düşük olan toplumlarda ve ya yolsuzluğun yaygınlığının azalmaya başladığı durumlarda yolsuzluk ile savaşmanın maliyeti görece daha düşük olacaktır (Çağlar, 2007; s. 34).

Bazı araştırmacılara göre, yolsuzluk ile savaşmak için bu maliyete katlanmak gerekip gerekmediği sorgulanmaktadır. Söz konusu bu tartışmalarda bulunanlar, yolsuzluk ile savaşmanın maliyetinin çok yüksek olduğunu ve özellikle İngiltere'de bu sorunun aşılmasının çok uzun sürelerde tamamlandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak İngiltere'nin aksine, Hong Kong ve Singapur gibi ülkelerde oldukça tatmin edici bir sürede yolsuzluğun çok yüksek düzeyde olduğu bir ortamdan çok düşük olduğu bir ortama geçilmiştir. Aynı başarıyı; Botsvana, Polonya, Şili ve Uganda gibi ülkelerin de sağladığı görülmektedir (Çağlar, 2007; s. 95). Klitgaard, yolsuzluk ile mücadelede yolsuzluğu meşrulaştıran mekanizmaların engellenmesi ve yolsuzluk karşıtı bir yol izlenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Klıtgaard, 1998; s. 3).

Yolsuzluğun en yüksek oranda bulunduğu yapılar genellikle, hesap verebilirliğin zayıf olduğu, rekabet düzeninin işlemediği ve takdir yetkilerinin bir yerde toplandığı yapılardır. Yani bir mal ve ya hizmet, bir kurum ve ya kişinin tekelindeyse ve söz konusu kurum mal ve hizmetin üretim ile dağıtım konularında takdir yetkisine sahipse yolsuzluk seviyesi de yüksek olacaktır (Klıtgaard, 1998; s. 2).

Yolsuzluk ile savaşmaya ilk başta düzgün işleyen ve başarılı bir sistemin getirilmesi ile başlanmalıdır. Burada; tekellerin olmadığı ve ya çok dikkatli kurallarla sınırları belirlenmiş şekilde faaliyet gösterdikleri, şeffaflığın geçerli olduğu, rüşvetin yakalanma ihtimalinin yüksek olduğu ve karşılığında cezai yaptırımlarının yüksek olduğu bir sistemden söz edilmektedir (Klitgaard, 1991; s. 2).

Ancak Klitgaard'a göre yolsuzluk üzerine kurulu bir sistemi değiştirmek hiçte kolay olmamaktadır. Ancak bu konuda başarılı olan bazı uygulamaların içerdiği ortak unsurlar vardır. Yolsuzluk içeren aktivitelere karşı cezaların katı bir şekilde uygulanması, yolsuzluk içeren bu etkinliklerin anlaşılmasında vatandaşların görüşlerinin ve katkılarının alınması, bu suçlara karşı önleyici organların işlevselliğinin arttırılması ve kamu ücretlerinin yolsuzluğu azaltacak şekilde düzenlenmesi ile vatandaşlar ve kamu hizmeti görenler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi bu unsurlar arasında sayılabilir (Klitgaard, 1991; s. 2).

Yolsuzluk içeren bir yapının nasıl işlediğini çözmek için, söz konusu yapı içerisindeki bireylerin görüşlerini de almak gerekmektedir. Böylece yapının içerisinde bulunun kişilerden yapı hakkında bilgi alınabilmekte ve çözüm üzerine daha çok yoğunlaşma sağlanabilmektedir. Anket yapmak, denetim birimleri oluşturma, uzman kuruluşların görüşlerini almak, yerel yönetimlere danışmak, dinleyicilerin katılabileceği çeşitli programların oluşturulması bunu sağlamanın yolları arasında sayılabilir. Böylece yolsuzluk içeren sistemin değişmesi, yolsuzluğa karşı geliştirilen yöntemleri güçlendirerek yolsuzluğu en alt düzeye indirebilecektir. Bu önlemler alınırken fayda – maliyet analizinin yapılması da unutulmamalıdır. Yani alınan bu önlemlerin beklenen yararı ile bu önlemleri uygulamak için gerekli maliyet dikkate alınmalıdır (Çağlar, 2007; s. 37).

Ayrıca birçok ülkede kamu personellerine verilen ücretlerin ailelerini geçindirecek düzeyde olmaması kişileri yolsuzluğa iten diğer bir unsurdur. Özellikle kamusal alanda yeterli başarı ölçümlerinin olmaması kişilerin çalışmaları karşılığında yeterli maaş alamamalarına neden olmaktadır. O yüzden özel sektörde olduğu gibi kamu sektöründe de performansa dayalı ücret sistemi benimsenmelidir. Özetle, yolsuzluğa karşı sistematik ve kalıcı çözümler için, yolsuzluğu besleyen yapının değiştirilmesi, demokratik reformların yapılması, rekabet ortamının arttırılması, mücadele yöntemlerinin kaynağa odaklı yapılması ve yolsuzluğa karşı ulusal ve uluslararası örgütlerin işbirliği içerisinde çalışması gerekmektedir (Çağlar, 2007; s. 37).

3.2. Yolsuzlukla Mücadele Örgütleri

Yolsuzluğun zaman içerisinde daha ciddi bir sorun haline gelmesi, ulusal düzeyde yolsuzluk ile yapılan mücadelenin yeterli olmadığını, uluslararası işbirliğinin gerektiğini göstermiştir. Yolsuzluk sorunu, uluslararası örgütler açısından çok önemi bir yer tutmaktadır. Küreselleşme ve bütünleşme olgularıyla yolsuzluk sınır ötesi bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle dünya ekonomisi ve siyasal düzen içerisinde önemli rol oynayan Avrupa Birliği, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi,

gibi kurumlar küresel bir sorun haline gelen yolsuzluk ile mücadele içerisine girmişler ve birçok çalışma yapmışlardır (Akçay, 2000; s. 111).

3.2.1. Uluslararası Saydamlık Örgütü (TI)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI), 1993 yılının Mayıs ayında kurulmuştur. Şeffaflık Örgütü, Almanya Berlin merkezlidir. Temel amacı, yolsuzluk ile Uluslararası düzeyde mücadele etmektir. 127 ülkede faaliyet gösteren örgütün birlikte, Londra'da bir araştırma merkezi bulunmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre yolsuzluk bitirilemeyecek bir sorun değildir. Bu çerçevede, yolsuzluk ile ilgili ciddi sıkıntı içerisinde bulunun ülkelere bir çıkış yolu sunulmaktadır. Örgüt, kuruluşundan bu yana yolsuzluk ile savaşında giderek daha fazla çaba göstererek tüm dünyada, milyonlarca insanın yaşam kalitesini arttırma amacını gütmüştür. Ülkelerin ve insanların yolsuzluk sorununa karşı farkındalığını arttırarak tepkisiz kalmamalarını ve harekete geçmelerini sağlamıştır (Transparency International).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluğun azaltılması için yaptığı çalışmalarda çok aktörlü işbirliği içerisinde yer almıştır. Yolsuzluğa yönelik aldığı kararlarını tek başına değil, kamusal sektör, üniversiteler, işçi ve işveren sendikaları, çeşitli meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile ortaklaşa çalışarak almıştır. Bu kararlar çerçevesinde yolsuzluğun kaynakları incelenmiş, yolsuzluğun çözümüne yönelik çalışmalar ve reform programları hazırlanmıştır. Elde edilen sonuçlar da şeffaflık ilkesi gereği kamuoyu ile paylaşmıştır. Örgüt aynı zamanda, bazı ülkelerde ulusal düzeyde araştırmaların hayata geçirilmesi için maddi ve teknik destek de sağlamaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluk ile mücadele ederken çeşitli raporlar hazırlamakta, rüşvete karşı iş ilkeleri ve dürüstlük paktları yayınlamaktadır. Şeffaflık Örgütü, yolsuzluk ile mücadele ederken genellikle şu yöntemleri kullanmaktadır (Transparency International):

- Ülkelerin yolsuzluk ile mücadelesini kolaylaştırmak amacıyla, o ülkelere maddi ve manevi destek sağlamak ve onları yönlendirmek,
- Kurumsal yapıyı güçlendirmek amacıyla yardımda bulunmak ve mücadeleye yönelik çeşitli modeller kurmak,
- Özellikle ulusal ölçekte kurulmuş olan ve yolsuzluk ile mücadele eden kurumlar arasında koordinasyon sağlayarak, sorunun daha kolay bir şekilde çözülmesine yardımcı olmak,
- Kendi adına, yolsuzluk ile ilgili bilgilendirme toplantıları yapmak ve yolsuzluk ile mücadelede eğitimin yayılması için çalışmalar yürütmek,
- Yolsuzlukla mücadele sürecini güdülemek ve desteklemek amacı kapsamında ilgili kurum ve kişilere her yıl dürüstlük ödülü vermektedir.

3.2.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası, 1944 yılında Bretton Woods konferansında alınmış bir kararla kurulmuş, ikinci Dünya savaşı sonrasında tahrip olan ekonomileri yeninden canlandırmak amacıyla 1946 yılında faaliyete geçmiştir. Günümüzde orta düzey gelir grubundaki ülkelere başta maddi destek olmak üzere çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Dünya Bankası, maddi yardım sağladığı ülkeden bu kaynakları, verimli ve amaçlara uygun olacak şekilde kullanılmasını istemektedir. Dolayısıyla yolsuzluk sorunu olan ülkelere çeşitli tavsiyelerde de bulunmaktadır (International Bank for Reconstruction and Development, 2014).

Dünya Bankası'nın hâlihazırda 189 üyesi ve bu üye ülkelerin 25'er temsilcisi bulunmaktadır. Dünya bankası, finansal kaynak sağlamasının yanında, bilgi ve teknik hizmetler vermekte, gelişmekte olan ülkelere stratejik kararlarında tavsiyelerde bulunmaktadır.

Dünya Bankası'nın sağladığı diğer hizmetler şu şekildedir;

- Özel sektörler tarafından sağlanmayan insani ve sosyal kalkınma konularında kredi sağlar.

- Kriz dönemlerinde özellikle etkilenen düşük gelirli kesime finansal destek sağlar.
- Özellikle güvenlik ve yolsuzluk konularında kilit politikaların ve kurumsal reformların uygulanmasında önemli rol oynar.
- Özel sermaye yatırımlarını çekecek ve arttıracak uygun bir yatırım ortamı oluşturur.
- Üyelerin, kendi başlarına elde edebileceğinden daha uygun koşullarda ve sıklıkta finansal piyasalara erişimlerini kolaylaştırır.

3.2.3. Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)

4 Mayıs 1998 tarihinde Avrupa Konseyinde alınan karar ile 1 Mayıs 1999 tarihinde kurulmuştur. 17 adet kurucu üyesi olan GRECO'ya Afganistan henüz üyesi olmamıştır. Avrupa Konseyi'nin bünyesinde bulunan uluslararası alanda prestiji bulunan bu organizasyon yolsuzluk ile mücadelede aktif bir rol almaktadır. GRECO'ya üyelik için Avrupa Konseyi'ne katılmak zorunlu bir koşul değildir. GRECO organizasyonuna katılmak için tek gerekli durum, GRECO tarafından ülkenin gözetleme listesine alınmasını her şekilde kabul etmek ayrıca karşılıklı değerlendirme süreçlerine katılmaktır. GRECO'nun en temel hedefi, karşılıklı değerlendirme aşamaları yoluyla Avrupa Konseyi tarafından meydana getirilmiş yolsuzluk ile mücadele kurallarına uyumluluğu ülkelere aktarmaktır (T.C Adalet Bakanlığı, 2017).

3.2.4. Avrupa Sahtecilikle Mücadele Ofisi (OLAF)

Avrupa Komisyonu'nun bünyesinde 28 Nisan 1999 tarihinde faaliyete başlayan OLAF, AB'nin bağımsız soruşturma organıdır. Ana hedefi; yolsuzluk içeren sahtecilik gibi suçlara karşı AB'nin ekonomik yapısını korumaktır. AB'ye üye ülke ekonomilerinin diğer ülkelerle yapmış olduğu ticari içerikli işlemleri gözlemlemek ve AB sınırındaki kurumların genel mali yapısını denetlemek amaçları arasında bulunmaktadır. Böylece AB'nin mali yapısı bütüncül olarak dengede tutulmuş olacaktır (Ünal & Tarhan, 2005; s. 30).

3.2.5. Egmont Grubu

Egmont Grubu, 1995 yılının Haziran ayında ilk başta 24 ülke ve 8 uluslararası kuruluşun Brüksel'de toplanması ile oluşturulmuştur. Grubun ismi, toplantı yeri olan Egmont Sarayı'ndan gelmektedir. Amacı ülkelerin ulusal düzeydeki yolsuzluk içeren faaliyetlerle mücadelesine yardımcı olmak ve mücadele yöntemlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Ayrıca Uluslararası piyasalardaki bilgi eksikliğine bağlı problemlerin ortadan kaldırılması adında çalışmalarda bulunmaktadır (Uğur, 2012; s. 318).

3.2.6. Diğer Uluslararası Örgütler

Yukarıda çeşitli başlıklar altında incelenen örgütlerin dışında dışında yolsuzluk ile mücadele içerisinde olan pek çok uluslararası oluşum bulunmaktadır. Bunların oluşumların hepsinin amacı ve yapısı benzer olduğu içinde detaylı bir şekilde incelenmeyecektir.

Mali Eylem Grubu (FAFT): Kara-para aklama olgusuyla mücadele etmek üzere devletlerarası bir organ olarak 1989 yılında Paris'te G-7 (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Kanada) ülkeleri tarafından kurulmuştur (Cengiz, 2008; s. 108).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Suç Önleme Merkezi (CICP): CICP, 1997 yılında kurulan "Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Birimi" bünyesinde faaliyet göstermektedir. Yolsuzluk ve benzeri çeşitli suçlara ilişkin kanunların oluşturulması, uygulanması ve bu kanunlar yoluyla adaletin işlemesi sonucunda söz konusu suçların sağlamaktadır (Uğur, 2012; s. 316).

Güney Doğu Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Girişimi İstikrar Paktı (SPAİ): SPAI, 1999'da Güney Doğu Avrupa Ülkeleri İstikrar paktına üye ülkelerce kurulmuştur (Cengiz, 2008; s. 104).

Geçiş Dönemi Ekonomileri İçin Yolsuzlukla Mücadele Ağı (ACN): 1998 yılında ulusal hükümetlerin, hükümetler-dışı uluslararası örgütlerin ve uluslararası yardım kuruluşlarının desteğiyle kurulmuştur (Cengiz, 2008; s. 101).

Tüm bu kurumların yanında aşağıdaki kurumlarda yolsuzluk ile ilgili çeşitli mücadele politikaları uygulamaktadır;

- Asya-Pasifik Ülkeleri Yolsuzlukla Mücadele İnisiyatifi
- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Yolsuzluklarla Mücadele Birimi
- Asya Kalkınma Bankası Yolsuzluklarla Mücadele Birimi
- Yolsuzluğa Karşı Parlamenterler Global Organizasyonu
- Uluslararası Ticaret Odası Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu
- Birleşmiş Milletler (UN)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA YOLSUZLUK

4.1. Afganistan'da Temel Makroekonomik Değişkenler

Büyüme Oranı: Afganistan'da neredeyse 30 yıldır var olan güvenlik ve kalkınma ile ilgili problemler ülkeye yapılan yatırımlarda güven sorununa yol açmış ve ülke ekonomisindeki büyümenin önünde ciddi engel teşkil etmiştir. Tarımsal üretim, olumsuz hava şartlarının yanında bitkisel hastalıklar ve böcekler sebebiyle de aksamıştır.

Tablo 4.1. Afganistan'da GSYİH büyümesi (yıllık %)

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.1	11.2	5.6	13.7	3.6	21	8.4	6.1	14.4	2	1.3	1.1	2.2

Kaynak : (The World Bank, 2016)

Tablo 4.1. Afganistan'ın GSYİH'sının yıllık büyüme oranlarını göstermektedir. Burada dikkat çeken nokta, ülkenin GSYİH'sının belirli bir büyüme trendine girememiş olup sürekli yüksek bir düşüş ve artışlar sergilemesidir. Bu durumun arkasında yatan temel nedenler arasında, güvenlik eksikliği, tarım sektöründeki gerileme ve yolsuzluk sorunları sayılmaktadır. 2012 yılına kadar dalgalı ancak nispeten yüksek oranlarda seyreden ekonomik büyüme 2013 yılından itibaren çok düşük düzeylerde gerçekleşmiştir. 2015 yılında hava koşullarının kötü gitmesi sonucu tarımsal üretimin düşmesi ve 2016 yılında yatırımların düşük düzeylerde gerçekleşmesi büyümenin yavaşlamasında etkili olmuştur.

Fiyatlar Genel Düzeyi: Afganistan'da tüketici fiyatları, 2011 yılından itibaren 2014 yılına kadar istikrarlı bir düşüş göstermiş ancak 2014 yılından itibaren toparlanmış ve tekrar artışa geçmiştir. Fiyatlardaki toparlanmanın temel nedenleri ise, küresel enerji ve tahıl fiyatlarındaki düzelme ve önemli paralar karşısında Afgan parasının değerinin

düşmesidir. 2010 yılı ile 2016 yılı arasında enflasyon oranının ortalaması %6,27 olmuştur. Bu aralıkta en yüksek değer %10.5 ile 2011 yılında gerçekleşmiştir.

TABLO 4.2. Afganistan'daki Enflasyonun Yüzdesel Artış Seyri

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Enflasyon, GSYİH Deflatörü (Yıllık Yüzdesel Artış)	9.4	10.5	8.3	4.71	0.24	5.52	5.26

Kaynak : (The World Bank, 2016)

Mali Durum: Afganistan'ın son yıllarda mali durumu istikrarlı bir yükseliş göstermiş ardından duraklamaya geçmiştir. Gayrisafi yurtiçi hasılanın %10.2'sine ulaşan yurtiçi gelirlerle birlikte, gelir tahsil performansı 2015'te artmıştır. Performans, önceki yılın aynı zamanına göre %30 oranında daha yüksek bir değer kaydetmiştir. Bu artışın temel nedeni, vergi yönetimi ve yapısı üzerindeki düzenlemeler ve 2015 yılında yapılan yeni politika ölçümlerindeki gelişmelerdir.2016 yılında hane halkının harcamaları 2015 yılına oranla %5 artış göstermiştir. Kamusal harcamalar 2016'in ilk yarısında geçen yıla oranla %9 artmıştır. Bu artışın temel nedeni güvenliğe ve tekrarlayan sivil ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılan harcamalardır. Kalkınma bütçesindeki harcamalar, devlet kuruluşlarının büyük kısmındaki bütçe uygulama performanslarının zayıf olmasından ötürü düşüş göstermiştir. 2015 yılında Gayrisafi yurtiçi hasılanın %1.3'ü kadar küçük bir düzeyde bütçe açığı meydana gelmiştir, Bu açık karşısında 2016'da denk bütçe beklentisi olmuştur (The World Bank, 2016).

Dış Ticaret: Afganistan'daki ithalat miktarı 2014 yılında 8724 milyon $ iken 2015 yılında 7729 milyon $'a inmiştir. Afganistan'daki ithalat miktarının 2003 ve 2015 yılları arasındaki ortalaması 4.486,40 milyon $ olmuştur. Bu yıllar arasında, en yüksek ithalat miktarı 2013 yılında 9.069,00 milyon $, en düşük ithalat miktarı ise 2005 yılında 1.966,07 milyon $ olmuştur.

Afganistan'ın ithalatının büyük bölümünü; petrol (%33), makina ve ekipmanları (%15), gıda (%14), ana metaller ve ilgili ürünler (%9) oluşturmaktadır. 2016 verilerine göre Afganistan bu ürünlerin büyük kısmını; Pakistan (toplam ithalatın %14'ü), Rusya (%13), Özbekistan (%11), İran (%9.1) ve Çin (%9)'den ithal etmektedir. Bu ülkeleri, Türkmenistan, Japonya ve Kazakistan takip etmektedir (The World Bank, 2016).

Milli gelir: Afganistan'ın Gayrisafi Yurtiçi Hasılası 2015 yılı itibariyle 19.7 milyar $ olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar, dünya ekonomisindeki toplam üretimin yüzde 0.03'üne tekabül etmektedir. Afganistan'ının 1960 - 2015 yılları arasındaki Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ortalaması 5.88 milyon $'dır. Bu yıllar arasında en yüksek GSYİH değeri 2012 yılında 20.54 milyon $, en düşük GSYİH değeri ise, 1960 yılında 0.54 milyon $olarak gerçekleşmiştir (The World Bank, 2016).

Afganistan ekonomisi sektörel açıdan incelendiğinde en yüksek payı hizmetler sektörünün aldığı görülmektedir. Toptan ve perakende satış, restoran ve oteller, depolama ve haberleşme hizmetleri, finans, sigorta ve gayrimenkul ile sosyal hizmetler Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın yüzde 49'unu oluşturmaktadır. Tarım sektörü, üretim çıktısının yüzde 26'sını oluşturmaktadır. İmalat ve madencilik GSYİH'nın yüzde 13'ünü oluşturmaktadır.

TABLO 4.3. Afganistan'da GSYİH (Cari Milyar ABD $)

2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
5.29	6.28	7.06	9.84	10.19	12.49	15.94	17.87	20.51	20.31	20.05	19.7	19.47

Kaynak : (The World Bank, 2016)

Afganistan'daki kişi başı GSYİH

Afganistan'da 2015 yılı için kişi başına düşen GSYİH 584.02 $'dır. Ülkedeki kişi başına GSYİH dünya ortalamasının yüzde 5'ine eşdeğerdir. Tablo 4.4'te sırasıyla Afganistan'ın yıllara göre kişi başı GSYİH'sının gelişimi gösterilmektedir.

TABLO 4.4. Afganistan'da Kişi başına GSYİH (Cari ABD $)

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
219,14	250,29	272,56	369,83	373,36	445,89	553,30	603,53	669,00	631,74	612,07	584,02	561,78

Kaynak : (The World Bank, 2016)

Tablo 4.4. Afganistan'daki kişi başı GSYİH'nın yıllara göre seyrini göstermektedir. Görüldüğü üzere, 2012 yılına kadar Afganistan'ın kişi başına GSYİH değerleri sürekli artış gösterirken, 2012 yılından itibaren bir düşüş trendine girmiştir.

Afganistan'da önemli miktarda başta altın, bakır, kömür, demir cevheri olmak üzere 1400 civarında mineral (çinko, krom, uranyum, kobalt ve nadir toprak metalleri gibi) ve ayrıca kalsiyum, mermer gibi mineral olmayan maddeler bulunmaktadır. Ayrıca önemli hidrokarbon çökeltileri olmasına rağmen bunların çıkartılma ihtimalleri belirsizdir. Dünya Bankası tahminlerine göre, sert kömürün tamamının çıkartılması ile kömürün mevcut miktarının 140.000 tondan 800.000 tona yükselme potansiyeli bulunmaktadır. Bu da gelirin 10 milyon dolardan 40 milyon dolara artması anlamına gelir. Ayrıca Afganistan'ın sahip olduğu petrol ve doğalgaz sırasıyla yaklaşık 16 katrilyon litre ve 1,6 milyar varil olarak tahmin edilmektedir. Bu rakam uzmanlara göre 3,1 milyar dolar olmaktadır (USAID, 2007).

4.2. Afganistan'da Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluk, Afganistan'ın en önemli sorunları içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. Son dönemlerde rüşvetin 3 milyar $ olduğu tahmin edilmektedir Afganistan'da rüşvetin son 4 yıl içerisinde yaklaşık 4 kat arttığı belirlenmiştir. Afganistan dünyada yolsuzluğun en fazla olduğu üçüncü ülke olup bu durum ülkenin gelişmesini engelleyen en büyük nedenlerden biri olarak görülmektedir (Voice Of America, 2016).

4.2.1. Hukuki ve Siyasal Sistem Kaynaklı Nedenler

Yönetişim sisteminin güçsüz olması, toplumda adaletin sağlanamaması ve bunu sağlayacak sistemin eksikliği ve temel hak ile özgürlüklerin korunmaması yolsuzluğu

arttıran siyasal ve hukuki sistem kaynaklı sorunların başında gelmektedir. Afganistan dahil tüm toplumlar bu unsurları ön planda tutmaktadırlar. Ancak, başta siyasal güvensizlik olmak üzere Afganistan'da bu konularda hala sıkıntılar sürmektedir. Bir yandan siyasi güvensizliğin varlığı diğer yandan yolsuzluğa karşı cezai mekanizmaların yetersiz olması ve hukukun eksikliği yolsuzluğun daha da artmasına neden olmuştur. Siyasi politika ve reformların demokrasi ilkeleri dikkate alınarak yapılması ve insanlar arasında ayrım bulunmaksızın uygulanması gerekmektedir (North Atlantic Treaty Organization, 2009).

Afganistan'da halk, adalet olgusuna büyük önem vermektedir, eğer hükümet ve yasal yapı yolsuzluk ile birlikte hareket ediyorsa halk gayri resmi yapıyı tercih eder. Ayrıca, ülkede yolsuzluk sorunu yargının işlediği mahkemelere de yayılmıştır. Bundan dolayı yasalar, yolsuzluğu engelleyecek şekilde çıkmamakta, hatta bazen yasal hale getirmektedir. Tüm bu sorunlara karşı, yolsuzluk ile 2008 Haziran'da mücadele kanunu çıkartılmıştır. Ancak bunun sonuçlarını görebilmek için polis ve yargı güçlerinin maaşlarının arttırılması gerekmektedir. Örneğin, Afgan polislerinin aylık geliri 100 dolar, normal vatandaşların 40 dolar civarındadır. Ancak yasadışı bitkilerin üretimiyle bu gelir ayda 600 doları bulabilmektedir (North Atlantic Treaty Organization, 2009).

4.2.2. Ekonomik Büyümenin Yetersiz Olması

Ekonomik büyüme düzeyinin düşük olması, yolsuzluğun temel nedeni olmakla birlikte, yolsuzluğun varlığı da ekonomik büyümenin düşük olmasının temel nedenidir. Milli gelirdeki artış oranının düşük olması, yatırım ve tasarrufların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir ortamda Afgan vatandaşları, refahlarını arttırmak ve satın alma güçlerini yitirmemek için rüşvet gibi yolsuzluk yollarına başvurmaktadır. Yolsuzluk ile mücadele etmek için yatırımların teşviklerinin arttırılması ve yatırım ortamının sağlanması gerekmektedir.

Rüşvet miktarı, 2014 yılı ile kıyaslandığında %50 artış göstererek 2015 yılında 3 milyar dolarlık bir seviyeye gelmiştir. Rüşvetlerin seviyesinin Afgan hükümetinin 2016'daki gelirinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Integrity Watch Afganistan'ın

anketinde, yolsuzluk sorununun güvenlik ve işsizlik sorunundan sonra Afganistan'daki en ciddi üçüncü sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu anketler ayrıca yolsuzluğun Afganistan'daki güvenlik üzerinde de olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir (Trading Economics, 2017).

4.3. Afgan Ekonomisi Üzerine Etkileri

Yolsuzluk sorununun; ekonomik büyüme, yatırımlar, hukuk devleti, siyasi hesap verebilirlik, siyasi kurumlar ve demokratik yönetişim gibi kurum ve süreçler için taşıdığı önem ve bunlarla yakın ilişkisi yadsınamaz.

4.3.1. Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle gelişmekte olan ülkeler için kalkınmanın motoru görevindedir. Ancak Afganistan'da yolsuzluğun yüksek seviyelerde olması, doğrudan yabancı yatırımların ülkedeki pozitif etkilerini ortadan kaldırmaktadır. Yolsuzlukla mücadelede önemli adımların atılması yatırımların teşvik edilmesi açısından büyük önem taşınmaktadır. Afganistan'da bu yönde ciddi önlemler alınmasına rağmen başarıları sınırlı kalmıştır (Otto, 2015; s. 3-4). Dünya Bankası Raporlarına göre, Afganistan özellikle elektrik, ulaşım, finansman sağlama gibi yatırım konularında yolsuzluktan dolayı sıkıntılar yaşamaktadır. Yolsuzluk, işletmelerin yönetimini zorlaştıran ana faktörlerden birisidir. Yolsuzluğun yanında vergi yönetimi, toprağa erişim ve rekabeti engelleyici düzenlemeler Afgan işadamlarının şikayetçi olduğu diğer konular arasında yer almaktadır. Sayılan bu engeller yolsuzluğa ortam oluşturmaktadır (Yang, 2011; s. 2).

Yolsuzluk karşısında Afganistan'ın doğal kaynakları içeren sektörler daha da savunmasız ve verimsiz hale gelmiştir. Özellikle madencilik sektöründeki yolsuzluk, değerli maden ve hammadde olarak kullanılan madenlerin israf edilmesine, böylece ülkenin özellikle ekonomik olarak gelişememesine neden olmaktadır (World Bank, 2009; s. 40-42).

Afganistan'ın vergi dairesi (Mustofiat) vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüğünden kaçmasını engellemek ve vergi toplama sürecini kolaylaştırmak amacıyla faaliyette bulunmaktadır. Buna rağmen kurum adeta vergi yükümlülüğünden kaçmak isteyenlerin başvurduğu ve yolsuzluğun yüksek seviyelerde bulunduğu bir yapı haline gelmiştir. Bu kurumda yapılan işlemlerde vergi yükünün çok azını ödemeye ve ya hiç ödememeye yönelik rüşvet etkinliklerinin olduğu görülmektedir.

Güçlü bir gelir performansının makroekonomik istikrara katkıda bulunması ancak mali sürdürülebilirlik ile mümkündür. Vergilerin istikrarlı bir şekilde toplandığı bunun yanında yolsuzluk içermeyen bir vergi sisteminin varlığı, özel sektör yatırımlarının teşviki için sağlanması gerekli ortamın başında gelmektedir. Vergi dairesi ve bunun gibi kurumların yolsuzluğa karşı savunmasız olması, mükelleflerin vergi yükümlülüklerinden kaçınmalarına ve dolayısıyla büyük vergi gelirlerinin kaybedilmesine neden olabilmektedir. Böylece devlet tarafından yapılacak kamu harcamalarının finansmanı için önemli bir gelir kaynağı kaybedilmiş olmaktadır (World Bank, 2009; s. 43).

Afganistan'ın enerji sektörü doğal gaz, kömür, hidroelektrik ve petrol gibi birincil kaynakları içermektedir. Enerji sektörü ülkenin kalkınmasında hayati bir rol oynamaktadır. Enerji sektörün açısından yüksek bir yolsuzluk potansiyeli olan Afganistan'ın bu durumu yerli enerji kaynakların potansiyelinin belirsiz olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, enerji sektöründe küçük rüşvet ve patronaj yaygın bir haldedir. Enerji sektöründeki yolsuzluğun neden olduğu diğer sorunlar şunlardır (World Bank, 2009; s. 91);

- Yolsuzluk uygulamalarının kurumsallaşmasından kaynaklanan ciddi olumsuz etkiler,
- Kamu hizmetinin daha verimsiz şekilde sunulması,
- Kamu kaynaklarının yanlış tahsis edilmesi ve kaynaklarda sızıntıların meydana gelmesi,
- Özel yatırımcılar için belirsiz bir ortamın olması (World Bank, 2009; s. 91).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre, Afganistan'a yapılan dış yardımlar yolsuzluğa yol açmış ve sorunu daha da şiddetlendirmiştir. 2001'den bu yana Afganistan ekonomisinde yaklaşık 790 milyar dolar yardım yapılmıştır. Ancak bu yardımlar yolsuzluğu daha da arttırmıştır ve yolsuzluk da daha fazla yardımı gerektirmiştir. Diğer bir ifadeyle bir kısır döngüye girilmiştir. Pek çok uluslararası finansman kuruluşu ve donör ülke, yeniden yapılandırma projelerinin uygulandığı kırsal alanlara personelini gönderme riskine girmiştir. Bu kuruluşlar projelerini alt yüklenicilere teslim etmiş; çoğu durumda projeleri kalitesiz bir şekilde tamamlamışlardır. Yolsuzluk sorunu ile mücadelede neredeyse hiç bir katkıları olmuştur (Saifullah, 2014).

4.3.2. Yolsuzluğun Sosyal ve Siyasal Etkileri

Afganistan'daki yolsuzluk, kayıt dışı ekonomik faaliyetler açısından önemli bir rol oynamaktadır. Kamu gelirleri; kamulaştırma, işçiler ve çevrenin korunması üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Afganistan'da yolsuzluğun kökenleri; haksızlık, güvensizlik, şüphe, aşırıcılık ve terör eylemlerinde yatmaktadır (Brown, 2017).

Yolsuzluk toplumda güvensizlik hissi yaratır, yoksulluğu arttırır ve toplumdaki savunmasız kesimlerin durumlarını daha da kötüleştirir. Aynı zamanda umutsuzluk ve sefalet hissi uyandırır ve yüzyıllarca süren uygarca mücadelede kurulan iyi değerlerin gücünü tehdit eder. Birçok ilde güvenliğin sağlanamamış olmasının temel nedeni kalitesiz yönetişimdir. Kalitesiz yönetişimin arkasında özellikle yerel yönetimlerin ve polisin yolsuzluk içeren faaliyetleri yatmaktadır. Bu durum Taliban'ın ortaya çıkmasına fırsat vermiştir. Yolsuzluk, uyuşturucu üretim ve ticaretini teşvik etmenin yanı sıra diğer yasadışı teşebbüslerde denetim yetersizliği ve toplumda gelir elde etmek için yasa dışı yolların kullanmasını tetikleyebilmektedir (Nordland, 2016).

4.4. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadele

Yolsuzluk ile mücadele, kısa bir sürede tamamlanabilecek bir süreç değildir. Bu sürecin başarısı hükümete bu mücadelede bağlı olmaya, kamu ve sivil toplumun bir parçası olmaya ve uluslararası iletişimdeki başarıya bağlıdır. Asia Foundation tarafından 2016 yılında yapılan bir ankete göre, Afganlar hayatlarının neredeyse her alanında

yolsuzluk ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bunların %61'i yolsuzluğu günlük hayatın ciddi bir problemi olarak görürken %28,2 si küçük bir problem olarak belirtmişlerdir (The Asia Foundation, 2017; s. 9).

Afganistan, uluslararası yardımlar ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle yolsuzluk ile mücadeleye başlamıştır. 2004 Şubat'ta UNCAC'ın (Birleşmiş Milletler Yolsuzluk İle Mücadele Örgütü) yardımıyla mücadelede bir dönüm noktası olmuş ardından 2008 Ağustosta mücadele politikaları uluslararası olarak tasdik edilmiştir. 2010 yılındaki Londra ve Kabul konferansları ile birlikte hükümet aktif olarak yolsuzluk ile mücadele etmek için birçok girişimde bulunmuştur. Yolsuzluk sorunu Afganistan'da, ayrıca uluslararası toplum ve yönetim arasındaki geriliminde kaynağını oluşturmaktadır (United Nations Office Of Drugs and Crime, 2017).

2012 Haziran'daki Tokyo Konferansında, "Tokyo Ortak Hesap Verebilirlik Çatısı" oluşturularak kalkınma faaliyetlerine yönelik öncül çalışmalara yol gösterici olmuştur. Bu aktiviteler arasında yolsuzluğa karşı oluşturulan ve siyasi ile politik birliği sağlayan çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 2014 Eylül'deki ulusal birlik hükümeti seçiminden sonra, hükümet Londra Konferansında reformunu açıklayarak, "Tokyo Ortak Hesap Verebilirlik Çatısıı'nı "Kendinden Güvenceli Ortak Hesap Verebilirlik Çatısı" (SMAF)'a dönüştürmüştür. Bu girişimin temel özelliği, yolsuzluğa karşı sıfır toleransta bulunmak ve ekonomik kalkınma, kamu yönetimi ve kaynakları ile bu kaynakların dağıtımı konularında şeffaflığı ve hesap verilebilirliği arttırmaktır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2015; s. 2).

Yolsuzluk ile mücadeleden bahsederken öncelikle ülkenin güvenlik sorununun irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü ülkedeki güvenlik sorunu, diğer sorunlar ile mücadeleyi daha zor ve karmaşık bir hale getirmiştir. 2000 yılında Taliban rejimi Afganistan'da sona ermiştir. Bu yıldan itibaren eğitim ve sağlık alanında çeşitli gelişmeler olmasına rağmen birçok sıkıntı halen devam etmektedir. Örneğin, afyon Afganistan'da halen büyük ölçülerde yetiştirilmekte, bazı şehirlerde hala su ve elektrik bulunmamakta, rüşvet ve yolsuzluk zirvede yer almaktadır. Bu tür sorunların

yaşanmasının en büyük nedeni güçsüz bir devletin olmasıdır. Devlet güçsüz olduğunda devlet başkanı da baskı altında kalmaktadır (Sego, 2000).

2008'de yolsuzluk konusunda Afganistan tüm ülkelerin başında gelmekteydi. Yolsuzluk ve rüşvet gelişmemiş tüm ülkelerin sorunu arasında yer almaktadır. Ancak Afganistan'da zayıf merkezi devletin olması yolsuzluğun boyutunu ve dolayısıyla yol açtığı zararları çok daha fazla arttırmıştır. Özellikle köylerde yaşayan Afgan halkı devletten umudunu yitirmiş, bu nedenle büyük ölçüde Taliban gibi terörist gruplara katılmıştır (The Guardian, 2009).

Yolsuzluk ve rüşvetin bir nedeni de bağış yardımında bulunan ülkelerin bizzat kendileridir. Paraların büyük kısmı Afganistan'da devlet kontrolü dışında harcanmaktadır. Bu da merkezi bir sistemin gelişmesini engellemektedir. Tüm bu unsurlardan dolayı, yolsuzlukla mücadeleye yönelik belirli bir plan yapılamamaktadır (Guardian & Rasmussen, 2016).

Yolsuzluk ile mücadelede bir kesim, hükümetin değişmesini çare olarak görürken, diğer bir kesim ise bağışçı ülkelerin daha dikkatli harcama yapmalarını çözüm olarak görmektedir. Afganistan'da kamusal bir işlem yaptırılırken devlet çalışanlarına halk "Şirini" olarak adlandırılan az miktar bir rüşvet verilmektedir. Devlet 2002 yılında, yolsuzlukla mücadelenin ilk aşamasında bu küçük rüşvetlerle mücadeleye etmeye başlamıştır. Bu yapılırken, ilk olarak devlet memurların maaşı artırılmıştır. Buradaki amaç, düşük maaşla çalışan devlet memurlarının ihtiyacından dolayı rüşvet almasını engellemek olmuştur. Ancak bu yol başarılı olmamış, bu nedenle devlet memurların maaşlarını arttırmak yerine onların performans ve yeteneklerini geliştirmek için programlar başlamıştır. Bunun için Amerika yaklaşık 1,6 milyar $harcamıştır. Ancak bunun da şimdiye kadar belirgin bir faydası görülmemiştir. Şimdiye kadar sağlık sektöründe reform çok başarılı olmuştur. Bunun nedeni sağlık bakanlığının tüm kontratları incelemesi olmuştur. Afganlar 2004 yılında sağlık kurumlarının sadece %9'una ulaşabiliyorken bu oran şimdi 85% den daha fazla olmuştur (Dalil, 2011; s. 1-2).

Yolsuzluğun bir başka nedeni de yeterince avukat olmaması ve olanların da yeterince eğitimi olmamasıdır. Hukuk organları tarafından verilen cezaların uygulamasının zor olması diğer bir nedeni oluşturmaktadır. Çünkü mahkemenin belirlediği cezaları uygulayacak yeterince polis memuru yoktur ve polislik mesleğinde yolsuzluk en üst seviyelerdedir. Yolsuzluk ile mücadele için yapılması gereken en önemli şey yolsuzluğun kaynağını bilmek ve onu yapanları cezalandırmaktır.

Afganistan'da savunma ve güvenlik kurumlarında yolsuzluk ve rüşvet çok fazladır ve bu da güvenlik konularında devletin zayıf kalmasına neden olmaktadır. Yönetim, personel tayininde ve terfide küçük ve büyük oranda yolsuzluğun etkisi altında kalmaktadır. Afgan cumhurbaşkanı Ashraf Ghani'nin çabalarına rağmen güvenlik kurumlarındaki yüksek yolsuzluk, devletin varoluşu açısından önemli bir tehdit olmaktadır (Integrity Watch Afghanistan, 2016).

Afganistan halkının, devlete olan %45 oranındaki güvensizliği Afganistan'ın en büyük sorunlarından biri olarak görülüyor. Yolsuzluk ile mücadele açısından, Afganistan'daki bu güvensizliğin temel kaynakları; polis ve orduda yolsuzluk, narkotik ticaret, yasa dışı madencilik ve kara para "Hawala" olarak sıralanmaktadır (Civil Military Fusion Centre, 2012; s. 36-40).

Bu sorunların yanında hayali askerler ve polisleri incelemek gerekir. Resmi sayılara göre Helmand bölgesinde devlet tarafından atanan 322638 personel vardır. Ama gerçek sayının yaklaşık 120000 civarında olduğu iddia edilmektedir. Polis ve ordu dışında adalet sektöründeki yolsuzluk, Afganistan'daki güvensiz ortamın olmasının başka bir nedeni olarak görülmektedir. Özellikle yargı makamı olan mahkemelerde yolsuzluk çok yüksek düzeylerdedir. Mevcut yargı kurumlarının, Afgan halkına güven yerine para ve güç sahibi olanlara dokunulmazlık verdiği düşüncesi hakim olmuştur. Yargı kurumlarına karşı Afgan halkının güveninin geri kazanılması açısından yolsuzluğun ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 7).

Yasadışı madencilik, narkotik ticaret ve yasadışı finansal akımlar ordu ve poliste yolsuzluğun başka bir nedenidir. Bir taraftan suç örgütleri bu paralardan faydalanarak polis ve orduya karşı saldırıda bulunurken diğer taraftan bu gruplar yargıdan kaçınmaktadırlar. Aynı zamanda polis şefleri ve ordu generalleri bu grupların üyeleri arasında yer almaktadırlar (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 2).

4.4.1. Din Adamları ve Yolsuzlukla Mücadele

Afganistan'da yolsuzlukla mücadele etmek amacıyla, yolsuzluk ile ilgili bireysel görevlerin toplumsal farkındalığını arttırmak için din adamları ve din ile ilgili kurumlar çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bütünleşme girişim harekâtı adı altında toplanan bu din adamlarının faaliyetleri aşağıdaki gibi değerlendirilmektedir.

Katılımcıların yolsuzluk algısının ön ve son değerlendirmesi ile yolsuzluk hakkında toplumsal farkındalık üzerine dini kurumların etkilerini değerlendirir. Bunun değerlendirmenin ardından vatandaşların yolsuzluğu ifşa etme eğilimleri ve rüşvet örneklerini rapor etmeyi hedefleyen bir etki değerlendirme girişiminde bulunur. Etki değerlendirmesi, yolsuzlukla mücadelede halk katılımında din adamları tarafından iletilen farkındalık kampanyalarını denemek için camilere katılımda bulunan ve imamların vaazlarını ileten "Rastgele Seçilmiş Kontrollü Deney" den faydalanmıştır.

Seminer, katılımcılarının ön ve son değerlendirmesi din adamlarının farkındalık düzeyinin arttığını göstermiştir. Ülke çapında organize edilen dokuz seminere katılan din adamları, Afganistan kanunları açısından ve İslami öğretiler yoluyla idari yolsuzluğu daha iyi anlama ve bununla mücadele etme konusunda daha iyi bir anlayış sergilemişlerdir. Ayrıca mescit bünyesindeki imamların % 66'sı, seminerin din adamı olarak Afganistan'daki yolsuzlukla mücadelede farkındalıklarını arttırdığını ve daha aktif görev yapabildiklerini vurgulamıştır (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 1)**.**

Etki değerlendirmesi özellikle 3 gösterge üzerine yoğunlaşmıştır: (a) yolsuzluk ve ortak yolsuzluk uygulamaları hakkındaki mescit katılımcılarının farkındalığı; (b) yolsuzluk örneklerini rapor etme konusunda katılımcı olasılığı; (c) hizmet sunumundaki yolsuzluğa karşı katılımcıların tavrı. Uygulamadaki ve mescitteki kontroller, bu üç

göstergeyi ölçümlemiş, ancak iki grup arasında istatistiksel olarak hiçbir önemli fark gözlemlenmemiştir. Mescit katılımcılarını baskın bir çoğunluğu yolsuzluğu ve yolsuzluk uygulamalarını kabul etmemiştir. Kendi etnik kökeninden olan ya da bölgesinde yaşayan insanlara öncelikli uygulama sağlayan bir başbakanı % 90'lık kesim ihbar etmiştir. % 80'den fazlası kendi etnik kökenlerinden olan ve insanlara kamu hizmetini sağlayan bir adayı öncelik olarak aldıklarını vurgulamıştır (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 1).

Yolsuzlukla ciddi bir biçimde mücadele etmek için kullanılan bu yöntemin eksiklikleri ve kısmen başarısızlığı, hükümetteki katılımcıların güven eksikliğine ve eğitimlerinin kısa süreli olmasına bağlanabilir. Eğitim için hazırlanan materyaller çok iyi tasarlanmış olmasına karşın, imamların vaazlarında tartışması beklenen eğitim materyallerini sindirmelerine imkân tanıma açısından eğitiminin iki gün olması çok kısa sürdüğü şeklinde eleştirilere neden olmuştur. Nitekim mescit imamlarının %75'i seminerin çok kısa olduğunu ve seminer materyallerinin tartışılmasına imkan sunması için uzatılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca imamların büyük kısmı hükümetin kararlılıktan uzak olmasını Afganistan'daki yolsuzlukla mücadelenin başarıya ulaşmasını engellediğini ileri sürmüştür (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 28).

4.4.3. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadele Eden Kuruluşlar

Dünya'da yolsuzlukla mücadele eden pek çok uluslar üstü ve ulusal kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar genellikle yolsuzluğa karşı ortak politikalar şeklinde faaliyetlerini yürütmektedirler. Yolsuzluk olgusu Afganistan'da yakın zamanda fark edilmeye başlanılan bir sorun olduğu için bu sorun ile mücadele eden kuruluşlarda yakın zamanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kurumlar aşağıda sıralanmış ve detaylıca açıklanmıştır.

4.4.3.1. Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Ortak İzleme ve Değerlendirme Komitesi (MEC)

MEC'in çalışmaları, Afganistan'daki yolsuzlukla mücadele sürecinde önemli katkılar sağlamaktadır. MEC, Kurulduğu günden bu yana, Afganistan'da yolsuzlukla mücadele eden etkin bir kurum olmuştur. Kurum, hükümetin, medyanın ve uluslararası

toplumun yolsuzlukla mücadele çabaları hakkında analizler yapmakta ve bilgi kaynağı olarak görülmektedir.

MEC'in Afganistan'ın son yıllarda yaşanan en büyük mali skandalı olan Kabul Bankası krizine yönelik özel soruşturması Kasım 2012'de sonuçlanmıştır. Raporda, Kabil Bankası'nın sorunlarını çözmek, yapısal yönetim ve adalet sektöründeki eksiklikleri gidermek amacıyla hükümet kurumlarına ve uluslararası topluluğa 48 tane tavsiyeye yer verilmiştir. Bugüne kadar, bu önerilerden 45'i hayata geçirilebilmiştir. Kabul Bankası, borçlularından 254 milyon dolarını toplamış ve bu miktarı hükümete devretmiştir.

4.4.3.2. Yolsuzluğa Karşı Adalet Merkezi (ACJC)

ACJC, 2016'nın Mayıs ayında yolsuzluğu engellemek ve kamusal sektördeki yolsuzluk faaliyetinde bulunan yetkililerin adalete teslim edilmesini sağlamak amacıyla Afganistan başkanı Ashraf Gani tarafından kurulmuştur. Bu merkez, polisler ve başsavcılık ile içişleri bakanlığına bağlı hakim ve savcılardan oluşmaktadır. Bu örgütün tamamı şeffaf bir şekilde yönetilmekte ve organize olmaktadır. Polis yolsuzluk faaliyetinde bulunanları tespit edecek ve hakimde yargılayacaktır.

Afganlar, ACJC'nin; tarafsız, bağımsız, profesyonelce, kararlı ve dürüstçe suçluları adalete teslim edeceğini ve pozisyonları, etnik kökenleri ve güçleri ne olursa olsun yolsuzlukla suçlanan tüm şahıslara eşit bir şekilde cezalandırmada bulunacağını beklemektedirler. Bu merkez politik amaçlara hizmet etmemekle birlikte yolsuzlukta bulunmamış hükümet yetkililerini hedef almamaktadır. Afganlar, ACJC'nin başarılarını ve performanslarını düzenli olarak halkla paylaşmasını saydamlık ve hesap verebilirlik çerçevesinde beklemektedirler (Bashari, 2016).

ACJC yolsuzlukla ilgili davaların bir kısmını yürütmekte ve bu davaların en ciddi aşamasında müdahale etmektedir. ACJC'nin konsept notuna göre, "Kabul edilecek davalar için, kamu yararı, milli güvenlik, suçun ciddiyeti, parasal değer ve tutulan konumun birleşimi unsurlarına dikkat edilecektir (Office Of President, 2016).

4.4.3.3. Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzlukla Mücadele Hakkında Yüksek Kurul (HCAC)

HCAS, 94. Cumhurbaşkanlığı kararnamesini takiben 17 Ağustos 2016'da kurulmuştur. Konseyin temel amaçları; hukukun üstünlüğünü sağlamak, yargı sistemini güçlendirecek reformlar yapmak, insan hakları ile ilgili konuları incelemek ve adaleti sağlamaktır. Konsey, ayrıca Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin hedefleri ile ilgili kuralların ve yasama belgelerinin incelenmesi ve değiştirilmesi sorumluluğunu üstlenmektedir. Konseyin kuruluş amaçlarından bir diğeri de yolsuzluğa karşı etkili mücadele faaliyetlerini yönlendirmektir.

Yargı ve Hukuk Komitesi: Bu komitenin temel görevi, konsorsiyumda adli merkez ile birlikte ulusal düzeydeki yargı reform programlarını geliştirmek ve bu reformların uygulanma sürecini gözlemlemektir. Komite, 2016 yılında on dokuz adet adli belgeyi görüşmüş ve bunlarla ilgili dört toplantı düzenlemiştir. Ulusal Yüksek Hukuk ve yolsuzlukla Mücadele Yüksek Kurulu'nun diğer alt komiteleri, bu komitenin kararlarını takip etmekle ve uygulamakla görevlendirilmişlerdir. Alt komiteler ayrıca, görev ve faaliyetlerin geliştirilmesi ile ilgili konseye tavsiyelerde bulunmaktadırlar (President Office, 2017).

4.4.3.4 Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu

Bağımsız, Müşterek Yolsuzlukla Mücadele ve Yolsuzluğu İzleme ve Değerlendirme Komitesi (MEC), Afganistan'daki yolsuzlukla mücadele çabalarını ulusal ve uluslararası düzeyde bağımsızca izlemekte ve değerlendirmektedir. Bu konuda kamuoyuna, parlamentoya, ülke başkanına ve uluslararası topluma rapor vermektedir (Afzali & Timory, 2016; s. 32-34).

4.5. Yolsuzluğun Ölçülmesi ve Afganistan'ın Durumu

Yolsuzluğun ölçülmesi karmaşık bir durumdur. Ölçüm konusunda henüz ortak bir mutabakat sağlanamamıştır. Zira, yolsuzluğun boyutuna bağlı olarak, ülkesel ve ya bölgesel düzeyde farklı verilerden yararlanılmaktadır. Yolsuzluğu algılama endeksi, genelde ülke düzeyindeki anketlerde geçerli olan tutarlı sonuçların elde edilmesinde

yararlanılan bir yöntemdir. Ancak; algı endekslerinin, anlık kamuoyuna ve belirli ceza davalarının medya ki yansımasına bağlı olması dezavantajlı yönünü oluşturmaktadır. Yolsuzluk doğrudan ve tam anlamıyla ölçülebilen bir özellikte olmadığı açıktır (Aktan, 2002; s. 1-5).

TABLO 4.5. Yolsuzluk konusunda Afganistan'ın Dünyadaki Yeri

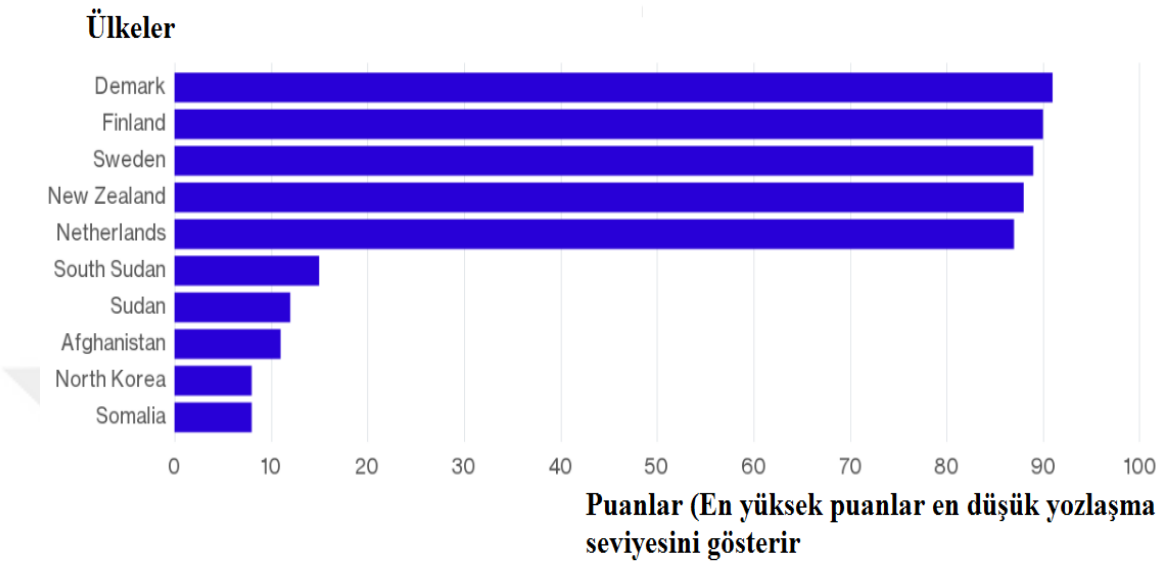
Kaynak / Göstergeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Uluslarası Şeffaflık Örgütü, Yozlaşma Algı İndeksi (Afganistan'ın Yeri/ Tüm Ülkeler)	117/158	-	172/179	176/180	179/180	176/178	180/182	174/176	175/177	172/175	166/168	169/176
Afganistan'ın Puanı, (Uluslarası Şeffaflık)	2,5	NA	1,8	1,5	1,3	1,4	1,5	8	8	12	11	15
Dünya Bankası, Küresel Yönetişim İndeksi, Yozlaşma'nın Kontrolü: Algı Seviyesi(0 Alt Sınır/100 Üst Sınır)	1,50	3,90	1,46	0,97	0,96	0,95	1,42	2,37	1,90	6,25	4,81	NA
Asya Vakfı Anketi, (Yozlaşma'yı büyük bir problem olarak gören Afganlar (%))	-	77	74	76	76	76	76	79	77	76	89,9	61

Kaynak : (Transparency International, 2017) (Asia Foundation, 2017)

Bir ülkenin ve ya bölgenin puanı, kamu sektöründeki yolsuzluğun algılanan düzeyini 0 (yüksek bozulma) ve 100 (çok temiz) arasında gösterir. Bir ülkenin sıralaması, endekste diğer ülkelere göre konumunu göstermektedir. Bu yılın endeksinde 168 ülke ve bölge bulunmaktadır.

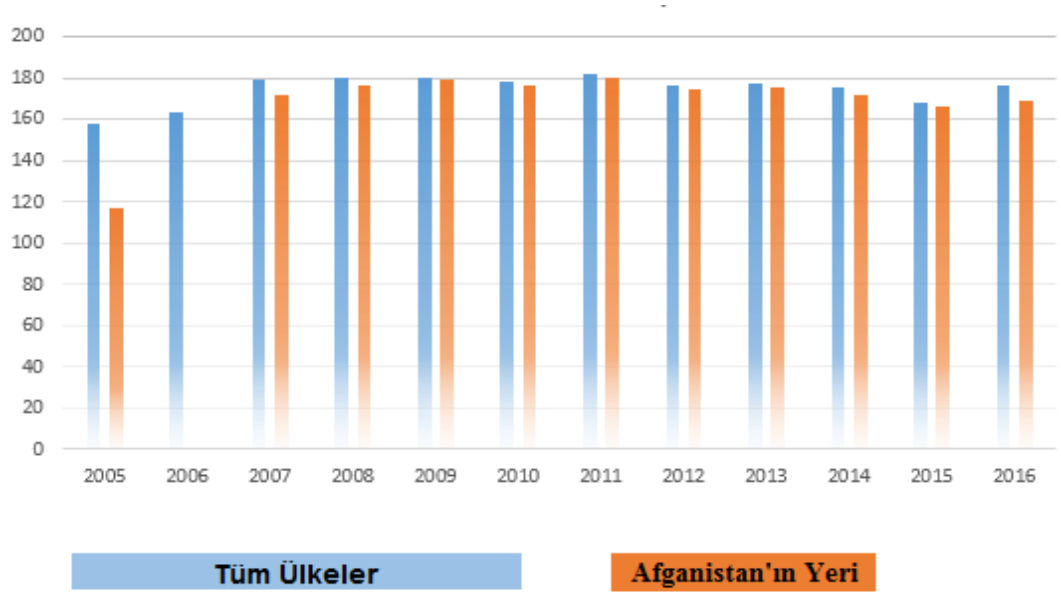
Tablo 4,5'de Afganistan'ın çeşitli örgütler tarafından yapılan yolsuzluk endekslerindeki sıralaması görülmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yapılan "Yolsuzluk Algı İndeksi'ne göre Afganistan 2016 yılında 176 ülke arasından 169.sırada bulunmaktadır. Aynı örgüt tarafından yayınlanan yolsuzluk puanında ise Afganistan 15 puana sahiptir ve bu değer 0 a yakın olduğu için, ülkede yüksek oranda yolsuzluktan söz etmek mümkündür. Dünya Bankası'nın "Küresel Yönetişim İndeksi"ne göre ise Afganistan 2015 yılında 4,81 puana sahip olmuştur. Bu değer Afganistan'da yolsuzluğun kontrolünün çok düşük seviyelerde sağlandığını göstermektedir. Asya Vakfı tarafından yapılan ankette ise Afgan halkının %61'lik kısmı yolsuzluğu ciddi bir sorun olarak görmektedirler.

ŞEKİL 4.1. Yolsuzluk Oranı En Yüksek Olan Ülkeler ile En Düşük Olan Ülkeler

Kaynak : (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2016)

ŞEKİL 4.2. Uluslararası Şeffaflık, Yolsuzluk Algı İndeksi (Afganistan'ın Diğer Ülkeler İçindeki Yeri)

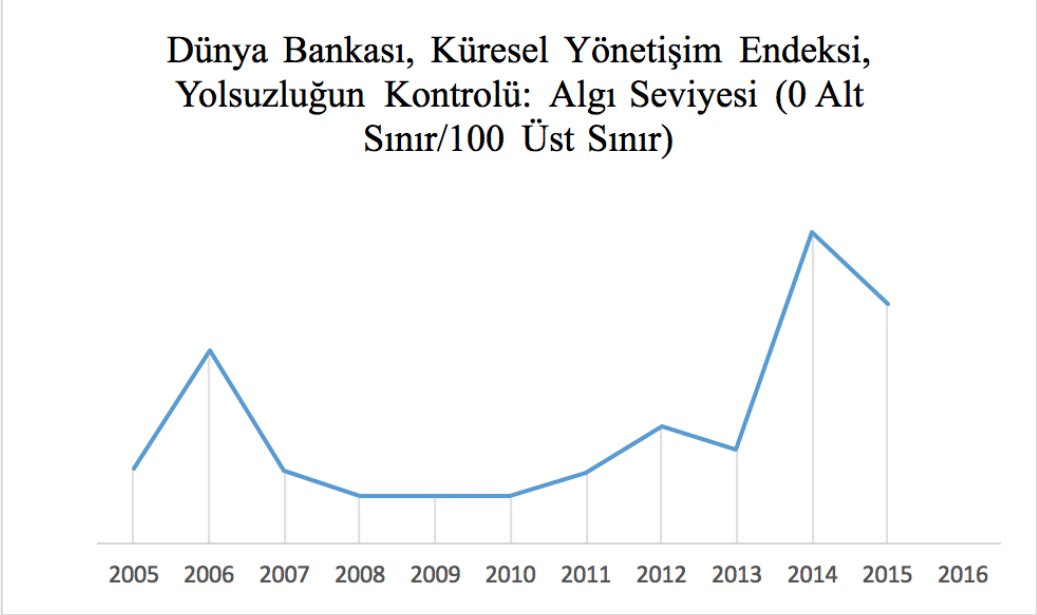
Kaynak :(Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2016)

Şekil 4.1. Dünya'daki yolsuzluğun en düşük oranda ve en yüksek oranda gözlemlendiği ülkeleri göstermektedir. Buna göre; Danimarka, Finlandiya ve İsveç gibi

İskandinavya ülkelerinde yolsuzluğun görülmeme oranı %90'lardayken, Afganistan, Kuzey Kore ve Somali gibi ülkelerde yapılan faaliyetlerde yolsuzluğun görülmeme oranı %5 ile %10 arasında değişmektedir. Bu da Afganistan'daki yolsuzluğun ciddi boyutta olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.2. ise Yolsuzluk endeksinde bulunan ülke sayısı ve Afganistan'ın bu sıralamadaki yerini göstermektedir. Mavi sütunlar tüm ülkeleri gösterirken mavi sütunlarının ucuna yakın olan turuncu sütunlar ise Afganistan'ın yolsuzluk sıralamasındaki yerini yıllar bazında göstermektedir.

ŞEKİL 4.3. Dünya Bankası, Küresel Yönetişim Endeksi'ne Göre Afganistan'ın Durumu

Kaynak : (World Bank, 2016)

Şekil 4.3. Afganistan'daki yolsuzluk seviyesinin Afgan halkı tarafından algılanma düzeyini göstermektedir. Görüldüğü üzere, 2013 yılından itibaren yolsuzluk içeren faaliyetler Afgan halkı tarafından daha dikkatli bir şekilde tespit edilebilmektedir.

ŞEKİL 4.4. Asya Vakfı Anketi'ne Göre Yolsuzluğu Büyük Bir Sorun Olarak Gören Afganların Yüzdesi

Kaynak : (The Asian Foundation, 2016)

Şekil 4.4. Asya Vakfı tarafından yayınlanan ankete göre Afgan halkının yolsuzluğu büyük bir sorun olarak gören kesiminin miktarını göstermektedir. Bu şekille göre özellikle 2015 yılında Afgan halkının %90 civarı yolsuzluğu ciddi bir sorun olarak tanımlamaktadırlar.

Uluslararası Şeffaflık Kurumu, yolsuzlukları bir ankete bağlı olarak ölçmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, Uluslararası alanda ticaret yapan şirketlerde yönetici olan kişilerle yapılan anketlerin sonuçları bir indekse dönüştürülmektedir. Bu endekslere bakılarak ülkelerdeki yolsuzlukların seviyesi ile ilgili bilgi çıkarılabilmektedir. Çalışma yapılırken her bir ülke için dörder adet anket yapılmaktadır. Böylece anketlerdeki sonuçların daha az sapma içermesi amaçlanmaktadır (Aktan, Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri, 2002; s. 1-5).

Yolsuzlukların ölçülmesinin genel olarak beş yolu vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir(Aktan, 2002; s. 1-5):

- Net varlık değerlendirmesi
- Tutuklamalar ve mahkûmiyetler
- Anket metodolojisi
- Makroekonomik ampirik çalışmalar
- Belirli sektörlerdeki mikro ekonomik çalışmalar

Yapılan anketlerin endekse dönüştürülmesinin yanında yolsuzluğun ölçülmesinde kullanılan iki ölçütten de bahsedilmesi gerekir. Bu ölçütler, objektif ve sübjektif ölçütler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılabilir. Objektif ölçütler, nesnel nitelikte olan ve kanıtlanabilir olgulara dayanan ve kişisel düşüncelerden bağımsız olan ölçütlerdir. Örnek vermek gerekirse, yolsuzluk içeren aktiviteler sonucu tutuklanmış kişilerin sayısı objektif ölçüt olmaktadır. Sübjektif ölçütler ise, kişilerin duygularından ve düşüncelerinden oluşmaktadırlar. Anket yolu ile edilen olan veriler sübjektif ölçütler içermektedirler ve yolsuzluk ile yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılırlar (Aktan, 2002; s. 1-5).

Yolsuzlukların ölçümünde kullanılan diğer bir ölçüt rüşvet oranıdır. Bu ölçüt hem sübjektif niteliktedir hem de deneyime dayalı olarak elde edilmektedir. Bu oran aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$Rüşvet\ Oranı = \frac{Belirli\ Dönemdeki\ Rüşvetlerin\ Pa\square asal\ Tutarı}{Aynı\ Dönemdeki\ Toplam\ Gelir\ Tutarı}$$

Afganistan'ının Yolsuzluk Algı Endeksi'ndeki notu, 2016 yılında15 gerilemiş ve ülke sıralaması 176 ülke arasında 169. sırada yer almıştır.

2015 yılı, insanların birlik içerisinde çalışması durumunda yolsuzlukla başarılı bir şekilde mücadele edebileceklerini göstermiştir. Yolsuzluk her ne kadar hala küresel bir sorun olarak kalmaya devam etse de, 2015 yılında birçok ülke yolsuzluk konusunda gelişme göstermiştir ve puanlarını arttırmıştır. Örneğin, Yunanistan, Senegal ve İngiltere, 2012'den bu yana puanlarında önemli bir artış gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. Avustralya, Brezilya, Libya, İspanya ve Türkiye gibi bazı ülkelerin ise

Yolsuzluk durumlarında gerileme gözükmektedir. Bu konuda gelişme gösteren ülkelerden biride Afganistan'dır (Transparency International, 2016).

16 yıl boyunca Taliban rejiminin neden olduğu yıkımdan sonra, Afganlar ve Afganlara yardımda bulunan Uluslararası toplumlar, hala işleyen bir hükümet, yeterli ekonomik büyüme ve gelişmiş sosyal koşullara sahip bir devlet inşa etmeye çalışmaktadır. Afganistan genellikle sürekli değişen hükümetler nedeniyle, yaygın yolsuzluk ve düşük ekonomik büyüme kısır döngüsü içerisinde sıkışmış gözükmektedirler. Yolsuzluk sorununun ülkede yaygın olarak görülmesi sonucunda suç oranlarında artış ve sosyal huzursuzluk meydana gelmektedir. Söz konusu huzursuzluklar bu artışı önlemek için yönetişim sistemi güçlendirilmeli, temel haklar korumaya alınmalı ve hukukun üstünlüğü sağlanmalıdır. Uluslararası toplumlar ve Afgan hükümeti bu konular üzerinde çalışmaya yoğunlaşmıştır. Ancak Afgan yönetişim sisteminin hala eksiklikleri bulunduğundan, Afganistan'da siyasi güvensizlik sorunu devam etmektedir (World Bank, 2017).

Rüşvet artık Afganistan'da hayatın ve sistemin bir parçası haline gelmiştir. BM'in 2012'de yaptığı bir araştırmaya göre, halkın %70'i devlet memurlarına iş yaptırmak için onlara rüşvet vermek zorunda olduğunu düşünmektedir ve en az %42'si bir polise rüşvet verdiklerini söylemişlerdir. Afganistan'da yıllarca ABD özel operasyon güçlerinde eğitimci olarak çalışan Nance, Afganistan halkının yolsuzluk nedeniyle, Amerikan kaynaklı ve uluslararası yardımlardan hiç yararlanamadığını söylemektedir. Hamid Karzai'n hükümeti yolsuzlukları göz yumduğu için hükümetin üst düzeylerine de yolsuzluk sıçramıştır. Bu yüzden, sorun daha ciddi bir hale gelmiştir (UNODC, 2012).

Yolsuzluk sorunu hem kalkınmasını tamamlamış hem de kalkınmakta olan ülkeler açısından ortak bir sorundur. Yolsuzluk sorunu, özellikle Afganistan ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. Güvenilir bir devletin olmaması, ülke sınırları içerisindeki güvenliğin yeterince sağlanamaması bu zararların büyük olmasının temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Tüm bunlardan dolayı dünyanın yolsuzluk konusunda en vasat ülkelerinin başlarında Afganistan gelmektedir. Bu durum ülkede yatırım yapılabilir ortamı ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Amerika

Birleşik Devletleri de Afgan hükümetini yolsuzluğa karşı önlem alması için uyarmakta, aksi takdirde yardımın askıya alınacağını belirtmektedir. Ancak yardım hala devam etmekte ve bu yardımların %80'i yolsuzluğa gitmektedir. Ayrıca Uluslararası mali yardımda bulunan kuruluşların, Afganistan'ın mali sistemine müdahale etmeleri, Afgan hükümetinin ekonomik sektörleri kontrol etmesini daha da zorlaştırmaktadır. Son on yılda, yolsuzluk Afgan devletinin her alanına nüfuz etmiştir. Yolsuzluğun yaygınlaşması ile birlikte, Afganistan hükümeti, vatandaşlarına temel kamu hizmetlerini sunabilmesi için gerekli gelir kaynağından mahrum kalmıştır. Böylece vatandaşlarına karşı sorumluluğunu yerine getirememiş ve güven sağlayamamıştır. Afganistan'ın yaklaşık 1400 bölgesinde, yasadışı maden çıkarma işlemi gerçekleşmiştir (Deutsche Welle, 2013).

Afgan hükümetinin, gümrük ve vergi toplama alanında yolsuzluğa karşı ciddi ve başarılı bir harekette bulunması ve yolsuzluk olan sektörlerde gözetim ve hesap verebilirlik olgularının artması halinde hükümetin gelirleri ikiye katlanabilir. Afganistan Dürüstlük İzleme Kurumu tarafından yapılan bir ankette, Afgan vatandaşlarına ülkenin 3 önemli sorunu sorulmuş alınan cevaplarda; yolsuzluk, güvenlik sorunundan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Aynı kurumun raporuna göre yıl içerisinde 3 milyar $ rüşvet verilmiştir. Bu miktar geçen yılın %50'sinden daha fazladır. 2016 yılında rüşvetlerin miktarı Afgan hükümetinin gelirinden daha fazla bulunmuştur. Bunun temel nedeni yolsuzluğun yayılması ve halkın Taliban kontrolü altında yaşayan kesimini ilgilendiren davaların, hükümetin mahkemeleri yerine Taliban mahkemelerinde görülmesidir (Transparency International, 2016).

Integrity Watch Afghanistan raporlarında, mahkemelerde davası görülen kişilerin %55'inden rüşvet istendiği bildirilmiştir. IWA, raporlarında danıştığı vatandaşlar, savcılar ve ya belediye yöneticileri ile ilgili bulgular olumlu olmamıştır. Ayrıca ülkedeki bir çok kurumsal kökenli firmalarda da yüksek yolsuzluk sorunu gözlemlenmiştir. Raporların içerdiği anketlere katılanların %60'ından fazlası, Seçim Komisyonu, Yasama İdaresi, İcra Dairesi, Gümrükler, Parlamento, Belediyeler, Başkan Ofisi ve Afgan Hükümeti gibi birçok yapısal kurumda yolsuzluğun önemli ölçüde bulunduğunu öne

sürmüşlerdir. Bu durum; vatandaşlara, yolsuzluklarla karşı karşıya kaldıklarında şikayet edebilecekleri ve tazminat talep edecekleri yer konusunda sıkıntı ortaya çıkarmaktadır. Ancak yolsuzluğu yaşayanların büyük kısmı bu sorunu şikayet etmemektedir. Birçoğu bunun yararsız olacağını söylemektedir. Buna ek olarak, nüfusun %49'u uluslararası yardım kuruluşlarınız yolsuzluk ile mücadeleye destek olmadıklarını ve %46 sık ise uluslararası toplumun dürüst yetkilileri desteklemediğini düşünmektedir (Transparency International, 2016).

4.5.1. Afganistan'da Yolsuzlukla Mücadelenin Başarısız Olma Nedenleri

Afganistan'da yolsuzlukla mücadele girişimlerinin pek çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Afgan hükümetinin yolsuzlukla mücadele konusundaki başarısızlığı, hükümeti zayıflatmış ve hükümetin vatandaşlarına güvenlik sağlama kabiliyetini azaltmıştır. Piyasadaki iş adamlarının yolsuzluklara maruz kalması serbest piyasa ekonomisine zarar vermiştir. Yolsuzluk ile mücadele, uygun ve etkili kurumların tesis edilmemiş olması yolsuzlukla mücadeleyi başarısız kılmıştır. Bazı kurumların, geçmişte yolsuzluk içerisinde olması ve etkisiz kurumsal düzenlemeler, yolsuzlukla mücadelede başarısız olunmasında etkili olan diğer faktörler olmuştur. Siyasi müdahaleler, koordinasyon eksikliği ve bu kurumların güçlü seçkinler tarafından ele geçirilmiş olması bu tarz düzenlemelerin etkinliğini azaltmıştır.

Afganistan'ın yolsuzluk sorunu oldukça yaygın bir hal almıştır. Siyasi idarenin zayıflığından dolayı yolsuzluk içeren etkinlikler cezasız kalmaktadır. Yolsuzluk ile mücadele etmek ile görevli polis ve AGO (başsavcılık ofisi) gibi yapılar hem zayıf hem de içerisinde yolsuzluk barındıran yapılardır. Nitekim Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzlukla Mücadele Raporu'na göre yargı ve polis kurumları yolsuzluğun en yüksek olduğu iki kurum arasında yer almaktadır (Integrity Watch Afghanistan, 2016; s. 55).

Afganistan'da yolsuzluğun özellikle yüksek olduğu yerlerden bir tanesi de Afgan mahkemeleridir. Halkın %63'ü yargı sisteminden şikâyette bulunmaktadır. Halkın yargı sistemine şikayeti %63 dolaylarında olmuştur. Ayrıca, Ekim 2008'den Kasım 2014'e kadar yolsuzlukları önleme ve bunlarla mücadele için bir şemsiye organizasyon görevi

gören HOO, Afgan devletinin en zayıf organizasyonu olarak değerlendirilmiştir (Transparency International , 2013).

Afganistan'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasında yolsuzluk büyük bir engeldir. Ama ülkede yolsuzluk, sadece en çok ihtiyaç duyulan yerden para çalmakla kalmamakta; zayıf yönetişime neden olarak, örgütlü suç grupları oluşturma ve insan ticareti yapma, silahlar ve göçmen kaçakçılığı, taklitçilik ve nesli tükenmekte olan tür ticareti gibi çeşitli suçları da içermektedir (Afzali & Timory, 2016; s. 15-22).

BEŞİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ YOLSUZLUK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1. Araştırmanın Problemi ve Amacı

Bu tezin amacı, yolsuzluğun ekonomi üzerindeki etkilerini ve yolsuzluğun artmasına neden olan faktörleri incelemektir. Örnek uygulama, yolsuzluğun Afganistan'ın ekonomik sistemi üzerindeki etkileri üzerine yapılmıştır.

Veriler, Kabil 'deki halkın ankete verdiği cevaplardan elde edilmiştir. Halka, kamu görevlilerine ve öğrencilere sorulan sorularla, yolsuzluğun toplum hayatına ve ekonomiye olan olası etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Buradan elde edilen veriler yardımıyla çalışma için sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.2. Yöntem

Afganistan'daki yolsuzluğun etkileri ve maliyeti hakkındaki algıyı saptamak ve verileri genişletmek için anket formu şeklinde bir soru kâğıdı hazırlanmıştır. Ankette yer alan sorular hazırlanırken Integrity Watch Afganistan'ın 2016 yılında yayınladığı Ulusal Yolsuzluk Anketi'nden yararlanılmıştır. Araştırmanın hedef kitlesi 18 yaş ve üzeri yetişkinlerdir. Afganistan'ın Kabil şehrindeki 130 kişiyle doğrudan görüşme yapılarak ankete cevaplar alınmıştır.

5.3. Ampirik Çalışmalar

Bu araştırmanın içeriği, durum incelemesidir. Afganistan'ın durumu, istatistiksel verilerle birlikte halkın yolsuzluğa karşı olan yaklaşımı, devletin yolsuzlukla mücadele politikalarının başarısı ve bu politikaların türleri gibi nitel değişkenler ile araştırılmaktadır. Açıklayıcı bir metin analizi ve analitik çerçeve yardımıyla seçilen veriler yorumlanmakta ve analiz edilmektedir.

5.4. Analitik Çerçeve

Ampirik analizde kullanılacak analitik çerçeve, yolsuzluk konusundaki geçmiş teori ve araştırmalardan elde edilen bilgilerden türetilmiştir. Yolsuzluk ile ilgili birçok teorik açıklama mevcuttur. Ancak, Afganistan'daki yolsuzluğun ekonomik etkilerini ve önceki araştırmalara dayanan yolsuzluğun nedenlerini veri toplama ve anket analizi yöntemleriyle açıklamak yolsuzluğun kaynaklarını saptamak ve dolayısıyla daha başarılı politikalar uygulayabilmek açısından daha verimli olacaktır. Buradan hareketle yapılan araştırma anketi, Afganistan'da yolsuzluğun ekonomi üzerindeki etkilerini incelemek üzere bilgi toplamak için bir yaklaşım olarak kullanılmıştır.

Bireysel görüşmelerin zorluğu ve zaman yetersizliği ve ulaşım zorluğu gibi durumlarda anket yapmak zor olsa da, kişilerle bizzat görüşmeler yapılabilmiştir. Anket yönteminde, yolsuzlukla ilgili bir dizi soru hazırlanmış ve Kabil şehrinde farklı bölgelerde rasgele seçilen kişilerce doldurulması sağlanmıştır. İkincil kaynaklar incelendiğinde güvenilir bilgilerin yetersiz olduğu görülmüştür. Bundan dolayı anket yöntemine başvurulmuştur.

5.5. Anket Yaparken Karşılaşılan Zorluklar

Anket yönteminin, anket yapanlar açısından çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Söz konusu zorluklar yöntemin başarı seviyesini de etkileyebilmektedir. Sözü geçen kısıtlar aşağıda maddelendirilmiştir;

- Yanıtlayıcıların, yolsuzluk sorunlarına yönelik tutumları zor anlaşılmıştır.
- Anketi cevaplayanların, verdikleri cevapların doğruluğunu belirlemek zor olmuştur.
- Anketi cevaplayanların, cevaplarının gerekçeleri belli değildir.
- Anket Kabil şehrinden rastgele seçilen 130 kişiyi kapsamaktadır. Bu nedenle, Kabil şehrindeki tüm Afganları temsil etmemektedir. Ülke ve bölgedeki güvenliğin yetersiz olmasından dolayı, Afganistan'da bölgelerarasında ulaşım problemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca, anket yapılmak istenen kişilerden bir kısmı

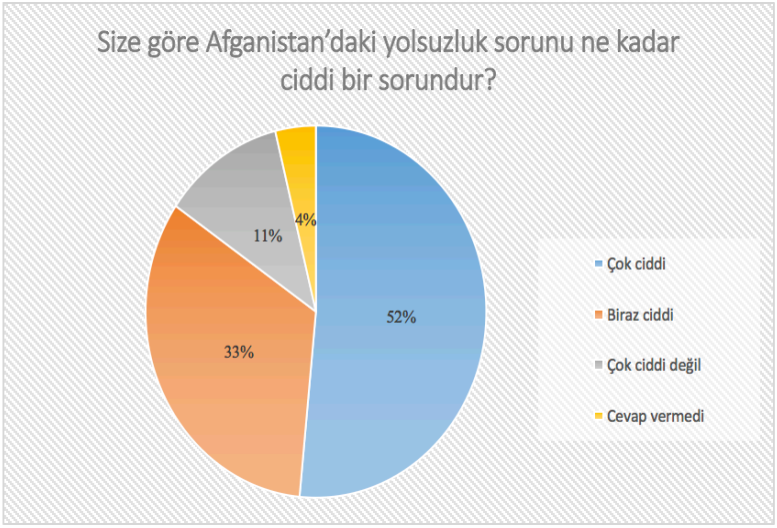
sorulan sorulara ve soruların konusuna kaygıyla yaklaştığı için cevap vermek istememiştir. Bu yüzden anket yapılırken çok sayıda kişiye ulaşılamamıştır.

5.6. Bulgular

5.6.1. Afganistan'daki Yolsuzluk Sorununun Seviyesi ve Farkındalığı

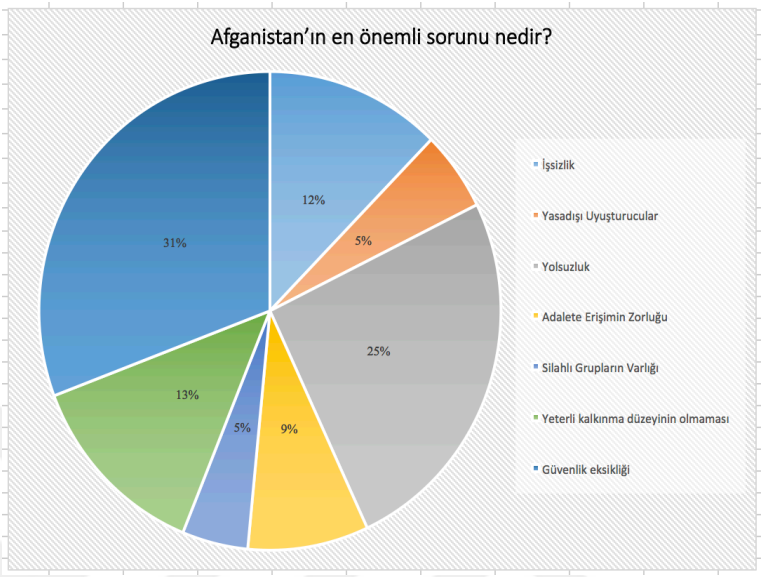
Yolsuzluk sorunu ile mücadelenin başarısındaki öncül koşullardan birisi de yolsuzluğun ülke fertleri tarafından farkındalığıdır. Bu yüzden anketin ilk soruları yolsuzluğun Afganistan'daki farkındalığı üzerine yapılmıştır.

ŞEKİL 5.1. Afganistan'daki Yolsuzluk Sorunu Ne Kadar Ciddi Bir Sorundur?

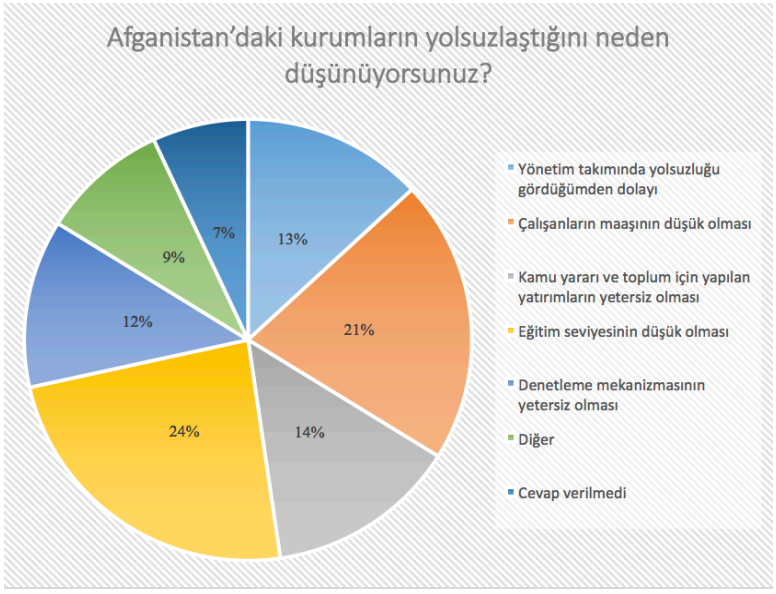
Şekil 5.1.'de görüldüğü üzere, Kabil'deki vatandaşların yaklaşık %85'sı yolsuzluk sorununun, ciddi olduğunu düşünmektedir.

ŞEKİL 5.2. Afganistan'ın En Önemli Sorunu

Kabil'de yapılan anket sonucuna göre yolsuzluk sorunu güvenlik sorunundan sonra Afganistan'ın en önemli ikinci sorunu olarak kendini göstermektedir.

ŞEKİL 5.3. Afganistan'da Kurumların Yolsuzluk Nedenleri

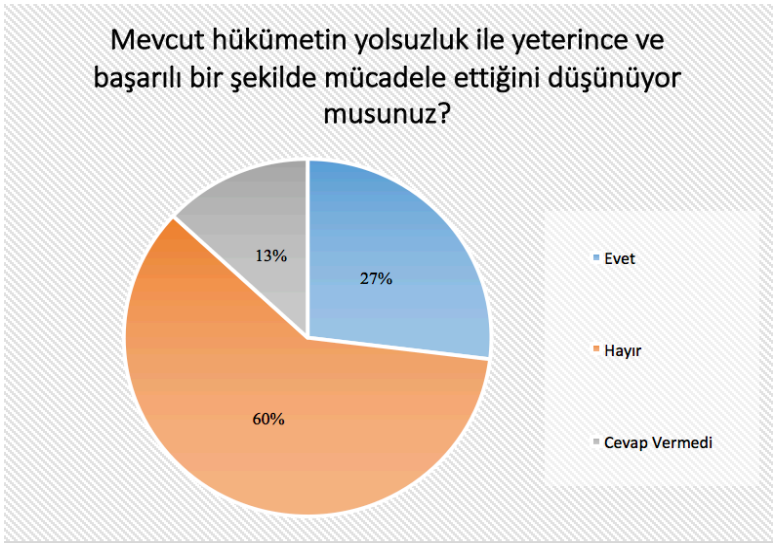
Anket sonuçları, yolsuzluk sorununun çok çeşitli nedenlerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Yolsuzluğun önemli sebebi eğitim yetersizliği olmakla birlikte, personel maaşlarının düşük olması da yolsuzluğu doğuran en büyük etkendir.

ŞEKİL 5.4. Afganistan'da Yolsuzluk Düzeyinde Değişim

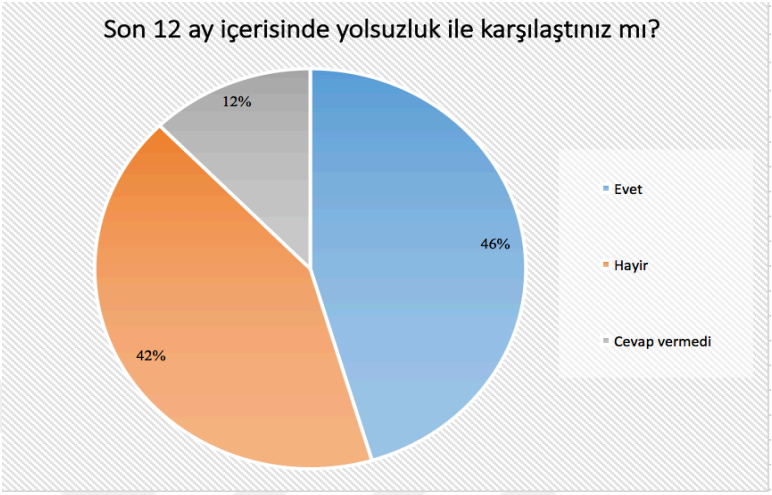
Ankete katılanların yarısı yolsuzluğun zamanla arttığı kanısında iken 4'te 1'i yolsuzluğun aynı seviyede kaldığını düşünmektedir. %16'lık kesim ise yolsuzluk seviyesinde düşüş olduğunu belirtmektedir.

ŞEKİL 5.5. Afganistan'daki Yolsuzluğa Karşı Hükümetin Mücadelesinin Düzeyi

Şekil 5.5'e göre, Afgan halkının yaklaşık %27'i hükümetin yolsuzluk ile mücadele için çaba gösterdiğini düşünmektedir.

ŞEKİL 5.6. Afganistan Halkının Yolsuzluk İle Karşılaşma Durumu

Halka yolsuzluk ile karşılaşıp karşılaşmadığı sorulmuş, cevap verenlerin yarısına yakınının bu sorun ile karşılaştığı görülmüştür.

ŞEKİL 5.7. Afganistan Halkının Yolsuzluk İle Karşılaşma Düzeyi

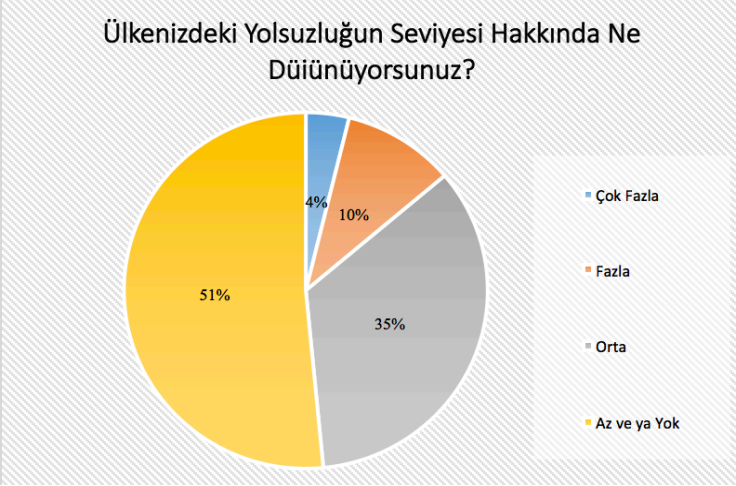

Şekil 5.7 incelendiğinde, yolsuzluk ile karşılaşan kişilerin bu sorunla pek çok kez karşılaştığı görülmüştür. Bu de Afganistan'da yolsuzluğun oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

5.6.2. Toplumun Yolsuzluğa Bakışı

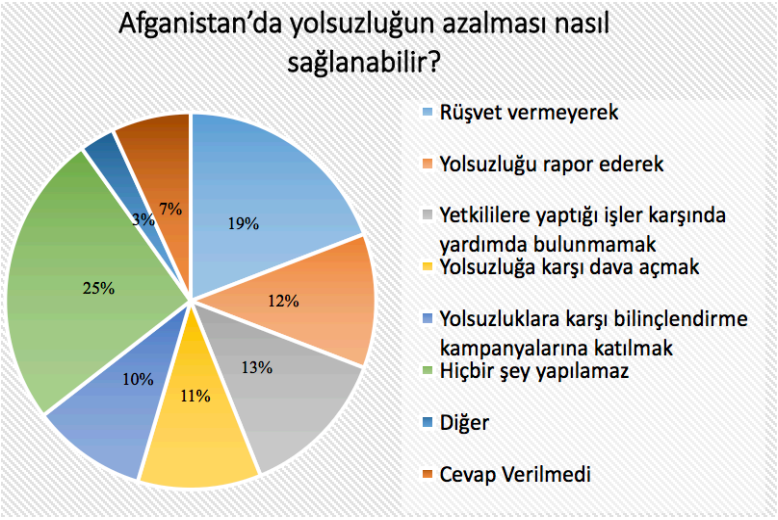
Ülke toplumlarının yolsuzluk sorununun farkındalığının yanında yolsuzluk olgusunun içeriği ve kapsamı hakkındaki bilgileri de önemlilik arz etmektedir. Bundan dolayı farkındalık hakkındaki anket sorularını, toplumun yolsuzluk konusundaki bilgi düzeyi ile ilgili sorular izlemiştir.

ŞEKİL 5.8. Afgan Halkının Ülkedeki Yolsuzluğun Seviyesi Karşısındaki Düşüncesi

Anket sonuçlarına göre, toplumdaki kişilerin %86'sı yolsuzluğun ciddi seviyelerde olduğunu görmektedir.

ŞEKİL 5.9. Afganistan'da Yolsuzluğun Azalması İçin Halkın Başvuracağı Yöntemler

Afgan halkı, yolsuzluğun azalması için çeşitli yollara başvurmaktadır. Bunlar içerisinde en çok başvurulanları sırasıyla; rüşvet etkinliğinde bulunmamak (%19), yapılan kamu hizmeti karşılığında görevliye yardımda bulunmamak (%13) ve yapılan yolsuzluğu şikâyet etmek (%12) yer almaktadır. Ayrıca toplumun bir kısmı yolsuzluğa karşı hiç bir şey yapılamayacağını düşünmektedir.

ŞEKİL 5.10. Yolsuzluk İçeren Faaliyetler Karşısında Müracaat Edilebilecek Kurumların Varlığından Haberdar Olan Afganların Oranı

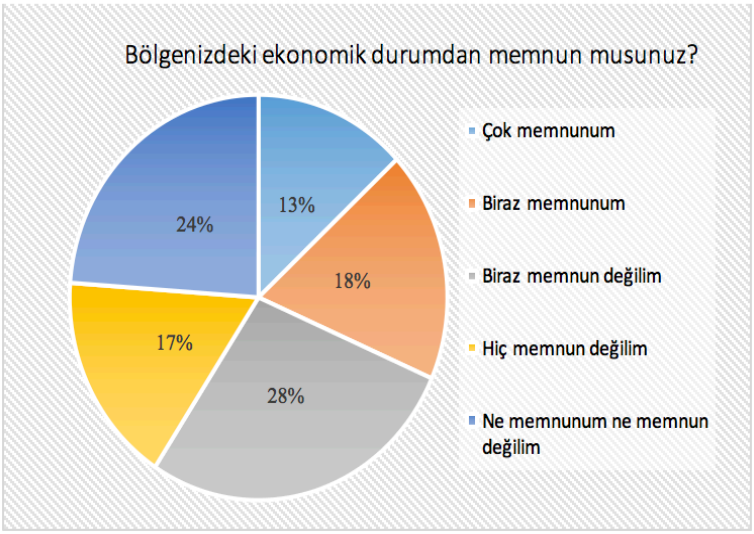

Ankete katılan halkın %50'si yolsuzluk ile karşılaştıklarına hangi kuruma müracaat edebileceği hakkında bilgi sahibi iken, %38'inin bu konu hakkında bilgisi yoktur.

5.6.3. Yolsuzluğun Toplumsal Hayata ve Ekonomiye Etkisi

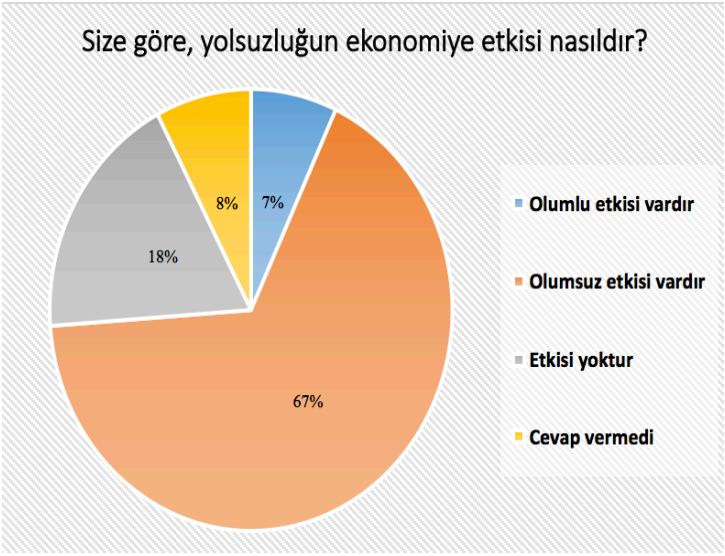
Yolsuzluk hakkında toplumun bilgisi sorgulandıktan sonra, sahip oldukları sosyal ve ekonomik durumlarını gösteren sosyo-ekonomik hayata yönelik sorular sorulmuştur. Böylece toplumun ekonomik durumunun yolsuzluktan etkilenme seviyesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

ŞEKİL 5.11. Afgan Halkının Bölgedeki Ekonomik Durumdan Memnuniyeti

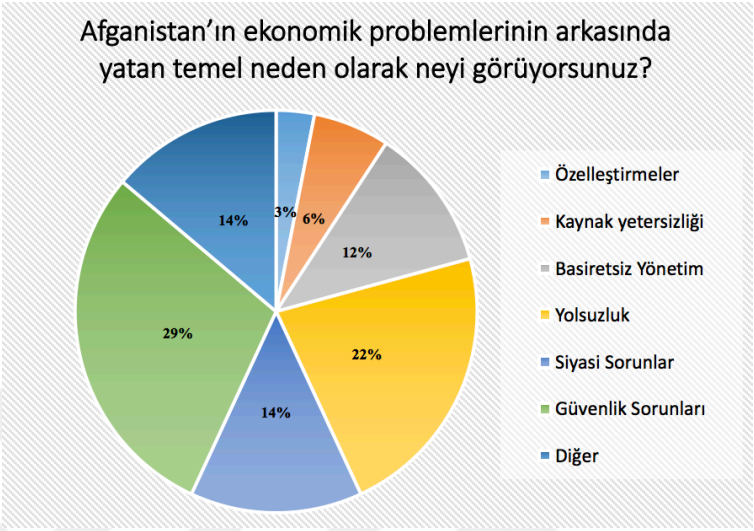
Anket sonuçlarına göre, halkın %31'i bölgedeki ekonomik durumdan memnun iken %45'i ekonomik durumdan memnun değildir. %24'ü ise hem memnun hem de memnun değil cevabını vermiştir.

ŞEKİL 5.12. Yolsuzluğun Ekonomiye Etkisi Hakkında

Ankete katılanların %67'lik kısmı yolsuzluğun ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olduğunu düşünmektedir.

ŞEKİL 5.13. Afganistan'ın Ekonomik Problemlerinin Temel Nedenleri

Ankete katılan Afgan halkı, ekonominin zayıf ve güçsüz olmasını birçok nedene bağlamaktadır. Ancak bu nedenler önem sırasına göre güvenlik (%29), yolsuzluk (%22) ve siyasi sorunlar (%14) şeklinde sıralanmaktadır.

ŞEKİL 5.14. Afganistan'daki Yolsuzluğun İktisadi Kalkınma Projelerine Etkisi

Ankete katılanların büyük kısmı, yolsuzluğun ekonomik kalkınma projelerini etkilediğini ve projeleri engellediğini düşünmektedir

ŞEKİL 5.15. Rüşvet Gibi Yolsuzluk İçeren Etkinliklerin Yabancı Yatırımlara Karşı Etkisinin Düzeyi

Ankete katılanların %46'lik kısmı yabancı yatırımların yolsuzluk içeren etkinliklerden olumsuz etkilendiğini düşünmektedir.

Anket sonuçları, yolsuzluk faaliyetlerinin ekonomik büyüme için tehdit oluşturduğunun Afgan vatandaşları tarafından bilindiğini göstermektedir. Ekonominin yolsuzluktan büyük ölçüde etkilendiği halk tarafından bilinmesine rağmen yolsuzluk Afganistan'da varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Anket sonuçları yolsuzluk olmadığı zaman insanların daha iyi bir hayat standardına kavuşacağının halk tarafından bilindiğini, ancak yolsuzlukla yeterince mücadele edilmediğini göstermektedir.

SONUÇ

Günümüze kadar her yerde ve dönemde yolsuzluğun varlığından söz etmek mümkündür. Tarihi, neredeyse devletlerin tarihi kadar eskidir. Tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde karşılaşılmış olan yolsuzluk son yıllarda ve özellikle de 1990'lı yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyük oranda dikkat çekmiştir. Yolsuzluk genellikle; iltimas veya rüşvet kavramları ile eş kavramlar olarak kullanılmıştır. Sahip olduğu yetkileri ve görevleri kötüye kullanarak yasal olmayan eylemlerde bulunma durumuna yolsuzluk adı verilmektedir.

Yolsuzluk, hem kamu sektörünün hem de özel sektörün maruz kaldığı ciddi bir sorundur. Yolsuzluk sorununun özellikle ülke ekonomisine hem doğrudan hem de dolaylı birçok kanal vasıtasıyla olumsuz etkileri bulunmaktadır. Yolsuzluk sorunu ile mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için öncelikle yolsuzluk sorununa karşı farkındalığı arttırmak, daha sonra kaynaklarını tespit etmek önem arz etmektedir. Buradan hareketle Afganistan'daki yolsuzluğun farkındalığını ve boyutunu saptamak ve ardından bu sorun ile mücadelenin daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi için etkili politika önerilerinde bulunmak büyük önem taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (UNCAC), yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirmek için kamu görevlileri ve ya özel sektör kuruluşunda çalışan kişiler tarafından işlenen çeşitli yolsuzluk eylemlerini cezalandırmaktadır. Spesifik yasal tanımlardan tamamen ayrı olarak yolsuzluk eylemleri; rüşvet, zimmete para geçirme, iktidarı kötüye kullanma ve kişisel çıkarlar sağlama gibi suçları da içerir. Çeşitli yasadışı aktiviteleri içeren yolsuzluğun, bir yandan siyasi veya "büyük" yolsuzluklar ve diğer yandan idari veya "küçük" yolsuzluklar tarzında ayrımları da yapılabilmektedir.

Afganistan genellikle sürekli değişen hükümetler nedeniyle, yaygın yolsuzluk ve düşük ekonomik büyüme kısır döngüsü içerisinde sıkışmış gözükmektedirler. Yolsuzluk sorununun ülkede yaygın olarak görülmesi sonucunda suç oranlarında artış ve sosyal huzursuzluk meydana gelmektedir. Söz konusu huzursuzluklardaki artışın engellenmesi yönetişim sisteminin güçlendirilmesine, temel hakların korumaya alınmasına ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına bağlıdır. Uluslararası toplumlar ve Afgan hükümeti

bu konular üzerinde çalışmaya yoğunlaşmıştır. Ancak Afgan yönetişim sisteminin hala eksiklikleri bulunduğundan, Afganistan'da siyasi güvensizlik sorunu devam etmektedir.

Yolsuzluk sorunu hem kalkınmasını tamamlamış hem de kalkınmakta olan ülkeler açısından ortak bir sorundur. Afganistan Dürüstlük İzleme Kurumu tarafından yapılan bir ankette, Afgan vatandaşlarına ülkenin 3 önemli sorunu sorulmuş, alınan cevaplarda; yolsuzluk, güvenlik sorunundan sonra ikinci sırada yer almıştır. Yolsuzluk sorunu, özellikle Afganistan ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. Güvenilir bir devletin olmaması, ülke sınırları içerisindeki güvenliğin yeterince sağlanamaması bu zararların büyük olmasının temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Tüm bunlardan dolayı dünyanın yolsuzluk konusunda en vasat ülkelerinin başlarında Afganistan gelmektedir. Bu durum ülkede yatırım yapılabilir ortamı ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri de Afgan hükümetini yolsuzluğa karşı önlem alması için uyarmakta, aksi takdirde yardımın askıya alınacağını belirtmektedir. Ancak yardım hala devam etmekte ve bu yardımların %80'i yolsuzluğa gitmektedir. Ayrıca Uluslararası mali yardımda bulunan kuruluşların, Afganistan'ın mali sistemine müdahale etmeleri, Afgan hükümetinin ekonomik sektörleri kontrol etmesini daha da zorlaştırmaktadır.

Rüşvet artık Afganistan'da hayatın ve sistemin bir parçası haline gelmiştir. BM'in 2012'de yaptığı bir araştırmaya göre, halkın %70'i devlet memurlarına iş yaptırmak için onlara rüşvet vermek zorunda olduğunu düşünmektedir ve en az %42'si bir polise rüşvet verdiklerini söylemişlerdir. Afganistan'da yıllarca ABD özel operasyon güçlerinde eğitimci olarak çalışan Nance, Afganistan halkının yolsuzluk nedeniyle, Amerikan kaynaklı ve uluslararası yardımlardan hiç yararlanamadığını söylemektedir. Hamid Karzai hükümeti yolsuzluklara göz yumduğu için hükümetin üst düzeylerine de yolsuzluk sıçramıştır. Bu yüzden, sorun daha ciddi bir hale gelmiştir

Son on yılda, yolsuzluk Afgan devletinin her alanına nüfuz etmiştir. Yolsuzluğun yaygınlaşması ile birlikte, Afganistan hükümeti, vatandaşlarına temel kamu hizmetlerini sunabilmesi için gerekli gelir kaynağından mahrum kalmıştır. Böylece vatandaşlarına karşı sorumluluğunu yerine getirememiş ve güven sağlayamamıştır. Afganistan'ın

yaklaşık 1400 bölgesinde, yasadışı maden çıkarma işlemi gerçekleşmiştir. Son dönemlerde rüşvetin 3 milyar $ olduğu tahmin edilmektedir Afganistan'da rüşvetin son 4 yıl içerisinde yaklaşık 4 kat arttığı belirlenmiştir. Afganistan dünyada yolsuzluğun en fazla olduğu üçüncü ülke olup bu durum ülkenin gelişmesini engelleyen en büyük nedenlerden biri olarak görülmektedir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yapılan "Yolsuzluk Algı İndeksi'ne göre Afganistan 2016 yılında 176 ülke arasından 169.sırada bulunmaktadır. Aynı örgüt tarafından yayınlanan yolsuzluk puanında ise Afganistan 15 puana sahiptir ve bu değer 0 a yakın olduğu için, ülkede yüksek oranda yolsuzluktan söz etmek mümkündür. Dünya Bankası'nın "Küresel Yönetişim İndeksi"ne göre ise Afganistan 2015 yılında 4,81 puana sahip olmuştur. Bu değer Afganistan'da yolsuzluğun kontrolünün çok düşük seviyelerde sağlandığını göstermektedir. Asya Vakfı tarafından yapılan ankette ise Afgan halkının %61'lik kısmı yolsuzluğu ciddi bir sorun olarak görmektedirler.

Danimarka, Finlandiya ve İsveç gibi İskandinav ülkelerinde yolsuzluğun görülmeme oranı %90'lardayken, Afganistan, Kuzey Kore ve Somali gibi ülkelerde yapılan faaliyetlerde yolsuzluğun görülmeme oranı %5 ile %10 arasında değişmektedir. Bu da Afganistan'daki yolsuzluğun ciddi boyutta olduğunu göstermektedir.

Afganistan'da yolsuzluğun nedenlerinden, yönetişim sisteminin güçsüz olması, toplumda adaletin sağlanamaması ve bunu sağlayacak sistemin eksikliği ve temel hak ile özgürlüklerin korunmaması yolsuzluğu arttıran siyasal ve hukuki sistem kaynaklı sorunların başında gelmektedir. Yolsuzluk sorununun; ekonomik büyüme, yatırımlar, hukuk devleti, siyasi hesap verebilirlik, siyasi kurumlar ve demokratik yönetişim gibi kurum ve süreçler için taşıdığı önem ve bunlarla yakın ilişkisi yadsınamaz.

Afganistan'daki yolsuzluk açısından ivedilikle halledilmesi gereken üç konunun altı çizilmelidir.

1. İşlevsiz olan polis ve yargı yolsuzluğun dokunulmazlığına izin vermektedir Afganistan'da şiddet veya suç olayı mağdurlarının yarısından azı bunu polise bildirmekte ve vatandaşlar yargıyı ülkedeki en bozuk kurum olarak

değerlendirmektedir. Bu nedenle hükümet, devletin adaleti sağlama kabiliyetini acilen yeniden yapılandırmalıdır. Yargı kararları sıklıkla hükümet ve parlamento lehine önyargılı görülmektedir. Hükümet yetkilileri, politikacılar ve diğer güçlü kişilerin polis tarafından yapılan soruşturmalarının engellendiği iddiaları bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında: yolsuzluğun büyük oranda cezasız kaldığı ve cezası verilmeyen dokunulmaz bir adalet sisteminin olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Devlet temel hizmetleri vatandaşlara sunmak konusunda başarısız olmaktadır. Yolsuzluk, büyük oranda kınanmaktadır. Büyük yatırımlara rağmen Afganistan'da kamu sektörü, vatandaşlara temel hizmetleri sunmak için mücadele etmektedir. Buna kısmen devlet kaynaklarının tahsisinin sık sık gecikmeli olarak uzun bir bürokratik usulle kararlaştırılması ve oldukça merkezileştirilmiş bir yönetim sistemi neden olmaktadır. 2012'de Afgan vatandaşlarının yarısı bir kamu hizmeti talep ederken bir rüşvet ödemiştir. Kamu görevlilerine ödenen toplam rüşvet miktarı 3,9 milyar ABD Doları bulmuştur. Bu başarısızlık kamuoyuna verilen güvenin yok anlamına gelmektedir.

3. Parlamentonun bazı üyelerine lüks yaşam tarzlarını sağlayan kaynaklar sorgulanırken parlamentonun birçok üyesinin, çoğu akrabaları adına olan büyük özel işletmelere sahip durumdadır. Bunların için pek bir şey yapılmamaktadır. Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu 2012 yılındaki raporunda 8.000 yetkilinin mal varlıklarını kaydettirdiğini sadece 66 adetinin yayınlandığını tespit etmiştir. Sonuç olarak Afganistan'da iktidar yaygın bir şekilde kötüye kullanılmaktadır.

Anket sonuçları, yolsuzluk faaliyetlerinin ekonomik büyüme için tehdit oluşturduğunun Afgan vatandaşları tarafından bilindiğini göstermektedir. Ekonominin yolsuzluktan büyük ölçüde etkilendiği halk tarafından bilinmesine rağmen yolsuzluk Afganistan'da varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Anket sonuçları yolsuzluk olmadığı zaman insanların daha iyi bir hayat standardına kavuşacağının halk tarafından bilindiğini, ancak yolsuzlukla yeterince mücadele edilmediğini göstermektedir. Afgan

halkının hükümet ve kamu kurumlarına olan güvenini tekrardan sağlaması için öncelikle bağımsız yargı organları oluşturulmalıdır. Bu yargı organları herhangi bir başvuruya bağlı olmaksızın hükümet tarafından yapılan işlemlerin ve faaliyetlerin hukuka uygunluğunu sürekli denetlemelidir. Bu kapsamda, halkın herhangi bir kısıtta bağlı kalmaksızın takip edeceği kamu duruşmalarının varlığı, bu duruşmalarda hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin bulunması gerekmektedir. Bir diğer unsur, Afganistan'da etkisini yitirmiş polis kurumunun yolsuzluk ile şeffaflık ilkeleri çerçevesinde etkili şekilde mücadele edebileceği bir mekanizma kurulması zorunlu bir hale gelmiştir. Diğer bir gerekli düzenleme ise, vatandaşların karşılaştıkları yolsuzlukları korkusuzca şikayet edebilecekleri kanalların bulunmasıdır. Bu kanallar, ombudsman sistemini, kamusal kanallarda yolsuzluk ile ilgili raporları yayınlamak ve geribildirimde bulunmayı içerir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aktan, C. C. (2001). *Siyasal Ahlak ve Siyasal Yolsuzluk.* Ankara: Hak- İş Yayınları.

Aktan, C. C. (2002). *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri.* Ankara: Hak-İş Yayını.

Berkman, Ü. (1983). Azgelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet. Ankara: *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları*,

Costa, A. M. (2004). *Practical Anti-Corruption Measures For Prosecutors And Investigators.* Viyana: United Nations Office On Drugs And Crime.

Göze, A. (1987). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Klitgaard, R. (1991). *Adjusting to Reality ; Beyond "State versus Market" in Economic Development.* California: ICS Press.

Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2015). *Self-Reliance Through Mutual Accountability Framework.* Kabul: Ministry of Foreign Affairs of Japan.

Otto, J. L. (2015). *Afghanistan Investment Climate Statement.* Kabul: U.S Department Of State .

Özbudun, E. (2016). *Türk Anayasa Hukuku.* Ankara : Yetkin Yayınları.

Platon. (2006). *Devlet.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tarhan, B. R., Gençkaya, Ö. F., Ergül, E., Özsemerci, K., & Özbaran, H. (2004). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk : Nedenler , Etkiler ve Çözüm Önerileri.* Ankara: TBMM.

TEPAV. (2006). *Yolsuzlukla Mücadele TBMM Raporu.* Ankara: Matsa Basımevi.

USAID. (2007). *Afghanistan Small And Medium Enterprise Development Project Assesments Of Afghanistan Gemstone Industry* . Kabul: Sibley International Corp.

Weber, M. (1946). *Essays in Sociology.* New York: Oxford University Press.

Yang, J. S. (2011). *Business Environment Perceptions in Afghanistan and Pakistan.* Islamabad: World Bank.

MAKALELER

Afzali, S. İ., & Timory, M. N. (2016). *Fighting Corruption In Afghanistan : Solving The Institutional Puzzle.* Integrity Watch Afghanistan: https://iwaweb.org/wp-content/uploads/2014/12/Solving-the-Institutional-Puzzle.pdf (Erişim Tarihi: 18.03.2017)

Ağca, İ. K. (2008). Eleştirel Bir Yaklaşımla Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslarası İlişkiler Doktora Tezi*, 1-361.

Ahrend, R. (2002). Press Freedom, Human Capital and Corruption. *Centre Nationasl De La Recherche Scientifique - Ecole Des Hautes Etudes En Sciences Sociales - Ecole Normale Superieure*, 1 - 25.

Aidt, T. S. (2003). Economic Analysis Of Corruption : A Survey. *Economic Journal*, 632-652.

Akalan, A. R. (2006). Türk Kamu Hizmetinde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Tezi*, 1-229.

Akçay, S. (2000). Yolsuzluk, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1-15.

Aksu, H. (2004). Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Doktora Tezi*, 1-100.

Alatas, V., Cameron, L., Chaudhuri, A., Erkal, N., & Gangadharan, L. (2008). *Gender, Culture, and Corruption: Insights from an Experimental Analysis.* University of Aukland: http://homes.eco.auckland.ac.nz/acha192/Alatas_Cameron-Chaudhuri_Erkal_Gangadharan_Gender.pdf adresinden alınmıştır

Aldoğan, C. (2009). Yolsuzluğun Sosyal Refah Üzerindeki Etkileri : Türkiye Örneği. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Teorisi Yüksek Lisans Tezi*, 1-171.

Ali-Sadig, A. (2009). The Effects Of Corruption On FDI Inflows. *Cato Journal*, 267-294.

Andvig, J. C., Fjeldstad, O.-H., Amundsen, I., Sissener, T., & Soreide, T. (2000). Reserach on Corruption A Policy Oriented Survey. *Chr. Michelsen Institute (CMI) & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI)*, 1-144.

Avnimelech, G., Zelekha, Y., & Sarabi, E. (2011). The Effect of Corruption on Entrepreneurship. *Innovation, Strategy, and Structure - Organizations, Institutions, Systems and Regions at Copenhagen Business School*, 1-26.

Beşel, F. (2013). Yolsuzluk - Ekonomik Büyüme İlişkisi : Türkiye Örneği. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-112.

Beşel, F., & Savaşan, F. (2014). Türkiye'de Yapısal Kırılmalar Altında Yolsuzluk - Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 73-86.

Braun, M., & Tella, R. D. (2004). Inflation, Inflation Variablity and Corruption. *Economics & Politics*, 77-100.

Canache, D., & Allison, M. E. (2005). Perceptions of Political Corruption in Latin American Democracies. *Latin American Politics and Society*, 91-111.

Cengiz, B. (2008). Uluslararası Örgütlerin Yolsuzlukla Mücadeledeki Rolü. *Polis Bilimleri Dergisi*, 91-114.

Çağlar, A. A. (2007). Yolsuzlukla Mücadelede Uluslarası İşbirliği ve Örgütler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslarası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi*, s. 1-126.

Çulpan, R. (1980). Bürokratik Sistemin Yolsuzluğu. *Amme İdaresi Dergisi*, 31 - 45.

Dökmen, G. (2012). Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi : Dinamik Panel Veri Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 41-51.

Ercan, K. (2016). İşletmelerin Mali Yolsuzluklarının Yansımaları : 2000-2015 Yılları Arasındaki Vaka İncelemesi. *İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Tezi*, 125.

Elliott, K. A. (1997). *Corruption As An International Policy Problem : Overview and Recommendations.* Institute For International Economics: https://piie.com/publications/chapters_preview/12/10ie2334.pdf adresinden alınmıştır

Erkal, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2014). Yolsuzluk ve İktisadi Büyüme İlişkisi : OECD ve AB Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi. *Sayıştay Dergisi*, 143-162.

Graeff, P., & Mehlkop, G. (2003). The Impact Of Economic Freedom On Corruption : Different Patterns For Rich And Poor Countries. *European Journal Of Political Economy*, 605-620.

Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (1998). Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? *IMF Working Paper*, 4-37.

Güney, T. (2010). Yolsuzluğun Ekonomik Analizi ve Yolsuzluğun Belirleyicilerine İlişkin Amprik Analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Yüksek Lisans Tezi*, 1-134.

Gyimah-Brempong, K. (2002). Corruption, Economic Growth and Income Inequality in Africa. *Economics of Governance*, 183-209.

Hasdemir, İ. (2006). Sosyolojik Bakış Açısıyla Yolsuzluk Olgusu. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Sosyoloji Yüksek Lisans Tezi*, 1-189.

Huang, C.-J. (2012). Corruption, Economic Growth, and Income Inequality: Evidence from Ten Countries in Asia. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Business and Undustrial Engineering*, 1141-1145.

Huntington, S. P. (2001). Modernization and Corruption. *Political Corruption: Concepts and Contexts*, 253-264.

Husted, B. W. (1999). Wealth, Culture, and Corruption. *Journal of International Business Studies*, 339-360.

Khan, M. H. (1996). The Efficiency Implications Of Corruption. *Journal of International Development Vol 8*, 683-696.

Klıtgaard, R. (1998). International Cooperation Against Corruption. *Finance and Development*, 6.

Knack, S., & Keefer, P. (1995). Institutions and Economic Performance: Cross- Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics And Politics*, 207-217.

Kösekahya, G. (2001). Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları. *Maliye Dergisi*, 111-159.

Krueger, A. O. (1974). The Political Economy of the Rent - Seeking Society. *American Economic Association*, 291-303.

Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 141-169.

Leff, N. H. (2001). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *Political Corruption : Concepts and Contexts*, 307-320.

Mauro, P. (1998). Corruption and the Composition of Government Expenditure. *Journal of Public Economics*, 263-279.

Meon, P. G., & Sekkat, K. (2005). Does Corruption Grease or Sand The Wheels of Growth? *Public Choice*, 69-97.

Othman, Z., Rohami, S., & Fathilatul, A. Z. (2014). Corruption, why theey do it? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 248-257.

Otusanya, O. J. (2011). Corruption as an obstacle to development in developing countries: a review of literature. *Journal of Money Laundering Control Vol. 14*, 387-422.

Özer, B. (2015). Türkiye'de Kamu Harcama Sürecinde Uygulanan Tedarik Usullerinin Yolsuzluk Riski Açısından Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1-142.

Paldam, M. (2005). The Big Pattern of Democracy a Study of the Gastil Index. *School of Economics and Management, University of Aarhus*, 1-22.

Pani, M. (2009). Hold Your Nose and Vote : Why Do Some Democracies Tolerate Corruption? *IMF Working Paper*, 1-32.

Sandholtz, W., & Gray, M. M. (2003). International Integration and National Corruption. *Cambridge University Press*, 761-80

Serritzlew, S., Sonderskov, K. M., & Svendsen, G. T. (2012). Do Corruption and Social Trust Affect Economic Growth? A Review. *Journal Of Comparative Policy Analysiz : Research and Practice*, 121-139.

Swaleheen, M., & Stansel, D. (2007). Economic Freedom, Corruption, and Growth. *Cato Journal*, 343-358.

Tanzi, V. (1998). Corruption Around The World : Causes, Consequences, Scope and Cures. *IMF Working Paper*, 1-23.

Tanzi, V., & Davoodi, H. (1998). Roads to Nowhere: How Corruption in Public Investments Hurts Growth. *International Money Fund Economic Issues*, 1-12.

Tavares, S. (2005). *Does Rapid Liberalization Increase Corruption.* EconPapers: http://econwpa.repec.org/eps/pe/papers/0507/0507003.pdf (Erişim Tarihi : 05.03.2017)

Tokatlıoğlu, M. Y. (2003). *Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu ve Yolsuzlukla Mücadele.* İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi:

http://www.isguc.org/?lg=eng&p=article&id=172&cilt=5&sayi=2&yil=2003 (Erişim Tarihi: 10.09.2016)

Treisman, D. (2000). The Causes of Corruption: A Cross-National Study. *Journal of Public Economics*, 399-457.

Uğur, H. (2012). *Türkiye'nin Yolsuzlukla Mücadele Enstrümanları.* Doğuş Üniversitesi Makale Veritabanı: http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php (Erişim Tarihi : 5.03.2017)

Ünal, M., & Tarhan, R. B. (tarih yok). *KKTC Denetim Sistemi'nin Fonksiyonel ve Kurumsal Analizi.* Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1455006065-1.KKTC_Denetim_Sistemi___nin_Fonksiyonel_ve_Kurumsal_Analizi.pdf (Erişim Tarihi : 11.12.2016)

Vazquez-Martinez, J., McNab, R. M., & Everhart, S. S. (2005). Corruption, Investment, and Growth in Developing Countries. *Defense Resources Management Institute Working Paper Series*, 1-37.

Wei, S.-J. (2001). Negative Alchemy? Corruption, Composition Of Capital Flows, and Currency Crises. *Nber Working Paper Series*, 1-51.

World Bank. (2009). Fighting Corruption in Afghanistan. *Summaries of Vulnerabities to Corruption Assestments*, 1-92.

You, J.-S., & Khagram, S. (2004). Inequaity and Corruption. *Faculty Research Working Papers Series*, 1-58.

İNTERNET KAYNAKLARI

Brown, V. F. (2017, Nisan). *How predatory crime and corruption in Afghanistan underpin the Taliban insurgency*. 10 12, 2017 tarihinde The Brookings Institution: https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/18/how-predatory-crime-and-corruption-in-afghanistan-underpin-the-taliban-insurgency/ (Erişim Tarihi: 20.05.2017)

Budbergyte, R. (2006, 6). *Audit Newsletter.* Sigma Creating Change Together Site: http://www.sigmaweb.org/publicationsdocuments/37029658.pdf adresinden (Erişim Tarihi: 6.03.2017)

Dalil, S. (2011). *Geneva Foundation for Medical Education and Research*. National Strategy For Improving Quality In Health Care: https://www.gfmer.ch/country-coordinators/pdf/National-Strategy-Improving-Quality-Health-Care-2011-Afghanistan.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2016)

Deutsche Welle. (2013). *Yasadışı Maden Çıkarma İşlemi Durduruldu.* http://bit.ly/21W5pY0 (Erişim Tarihi: 20.06.2017)

Fukuyama, F. (2016). *What is Corruption?* Ridge Research Institute For Development, Growth and Economics: http://www.ridge.uy/wp-content/uploads/2016/05/Fukuyama_Francis.pdf (Erişim Tarihi: 18.1.2017)

Glynn, P., Kobrin, S. M., & Naim, M. (1998). *The Globalization of Corruption.* Institute of International Economics: https://piie.com/publications/chapters_preview/12/1iie2334.pdf (Erişim Tarihi : 2.12.2016)

Guardian, T., & Rasmussen, S. E. (2016, 9 14). *US Funds Fed Corruption in Afghanistan, Eroding Security Fighting Taliban – Report*. 10 22, 2017 tarihinde The Guardian: https://www.theguardian.com/world/2016/sep/14/afghanistan-corruption-us-military-taliban-security (Erişim Tarihi: 3.01.2017)

Integrity Watch Afghanistan. (2016). *National Corruption Surver 2016.* Reliefweb: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/National-Corrupton-Survey-2016-English.pdf (Erişim Tarihi 6.02.2017)

International Bank for Reconstruction and Development. (2014, Eylül 30). The World Bank IBRD: http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/ibrd (Erişim Tarihi : 24.11.2016)

International Monetary Fund. (2016, Ekim). *World Economic Outlook.* International Monetary Fund: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/ (Erişim Tarihi : 3.01.2017)

Krause, S., & Mendez, F. (2007). *Corruption and Elections : An Empirical Study for a Cross-Section of Countries.* Emory College of Arts And Sciences : http://economics.emory.edu/home/documents/workingpapers/krause_07_09_paper.pdf (Erişim Tarihi : 16.04.2017)

Lapalombara, J. (1994). *Structural and Institutional Aspects of Corruption* . Usafrica Websitesi: https://usafrica.wikispaces.com/file/view/Structural+and+Institutional+Aspects+of+Corruption,+1994.pdf (Erişim Tarihi : 18.04.2017)

Nordland, R. (2016, Nisan 6). *Corrupt Combatants Fight for Control of Lucrative Afghan Drug Trade*. The New York Times: https://www.nytimes.com/2016/04/07/world/asia/afghanistan-helmand-opium-poppy.html (Erişim Tarihi: 20.06.2016)

North Atlantic Treaty Organization. (2009). *Afganistan'da adli reform süreci: herkesin yararına.* Nato Dergisi: http://www.nato.int/docu/review/2009/Afghanistan-law-order-elections/Judicial-Reform-Process/TR/index.htm (Erişim Tarihi: 29.06.2016)

Office Of President. (2016). *Transcript of His Excellency President Mohammad Ashraf Ghani's Remarks at European Union Conference.* , http://presid,ent.gov.af/en/news/transcript-of-his-excellence-president-mohammadashraf-ghanis-remarks-at-european-union-conference (Erişim Tarihi: 3.09.2016)

Oral, B. G. (2009). *Yolsuzluk - Türk Vergi Sistemi İlişkisi ve Mücedele Stratejileri.* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi: http://www.inexlibris.com/Articles/download/0be60283-d148-4f79-a7be-1796f63a79d2 (Erişim Tarihi: 10.11.2016)

Plessis, A. D. (2016, Mayıs 12). *Corruption Isn't Just A Developing World Issue, and It's time Western Leaders Did More*. World Economic Forum: https://www.weforum.org/agenda/2016/05/corruption-isn-t-just-a-developing-world-issue-and-it-s-time-western-leaders-did-more/ (Erişim Tarihi : 12.10.2016)

Saifullah, M. (2014). *Six ways corruption undermines Afghanistan.* Deutsche Welle: http://www.dw.com/en/six-ways-corruption-undermines-afghanistan/a-17593510 (Erişim Tarihi: 19.07.2016)

Samsun, N. (tarih yok). *Hesap Verebilirlik ve İyi Yönetişim.* Dokuz Eylül Üniversitesi Bilişim Servisleri: http://debis.deu.edu.tr/userweb/hilmi.coban/hesap%20verebilirlik.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2017)

Sego, S. (2000). *Afghanistan in 2000*. 10 22, 2017 tarihinde Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/place/Afghanistan-Year-In-Review-2000 (Erişim Tarihi: 11.8.2017)

T.C Adalet Bakanlığı. (2017). *T.C Adalet Bakanlığı Web Sitesi*. YOLSUZLUĞA KARŞI DEVLETLER GRUBU: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/greco/index.html (Erişim Tarihi : 22.06.2017)

The Asia Foundation. (2017, 1). *A Survey of The Afghan People Afghanistan In 2016.* The Asia Foundation Web Site: https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2016/12/2016_Survey-of-the-Afghan-People_full-survey.Jan2017.pdf (Erişim Tarihi: 3.09.2017)

The Asian Foundation. (2016). *Afghanistan In 2016 A Survey of The Afghan People.* The Asian Foundation: http://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2016/12/2016_Survey-of-the-Afghan-People_full-survey.Dec2016.pdf (Erişim Tarihi: 3.09.2017)

The Guardian. (2009, 11 17). *Corruption, country by country. The 2009 Transparency International index in full*. The Guardian: https://www.theguardian.com/news/datablog/2009/nov/17/corruption-index-transparency-international (Erişim Tarihi 17.10.2017)

The World Bank. (2016, Ekim 02). *The World Bank Group and Afghanistan*. The World Bank: http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview (Erişim Tarihi 5.01.2017)

The World Bank Group. (1997). Corruption and Economic Development: http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor02.htm (Erişim Tarihi 5.01.2017)

Trading Economics. (2017). *Afghanistan - GDP*. 10 22, 2017 tarihinde Trading Economics: https://tradingeconomics.com/afghanistan/gdp-us-dollar-wb-data.html a(Erişim Tarihi: 21.08.2016)

Trading Economics. (2017). *Afghanistan Imports.* http://www.tradingeconomics.com/afghanistan/imports (Erişim Tarihi : 04.08.2016)

Transparency International . (2013). *Corruption Barometer 2013.* https://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=afghanistan (Erişim Tarihi : 04.08.2016)

Transparency International. (2004). *Corruption Perception Index 2004*. Transparency International: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2004 (Erişim Tarihi : 05.08.2016)

Transparency International. (tarih yok). *Mission, Vision and Values.* http://www.transparency.org/whoweare/organisation/mission_vision_and_values/0/ (Erişim Tarihi : 09.08.2016)

Türk Dil Kurumu. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi : 01.08.2016)

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2003, 01 30). *TBMM Kanun*. Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html (Erişim Tarihi : 11.12.2016)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü. (2016). *Uluslarası Şeffaflık Örgütü.* Corruption Perceptions Index 2016: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (Erişim Tarihi : 06.10.2016)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü. (tarih yok). *Uluslararası Şeffaflık Derneği.* Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Erişim Tarihi : 19.09.2016)

United Nations Office Of Drugs and Crime. (2017). *Signature and Ratification Status.* 10 22, 2017 tarihinde UNODC Web Site: (Erişim Tarihi : 10.12.2016)

Voice Of America. (2016, Aralık 08). Survey : Afghan's Pay $3 Billion In Bribes Annually: http://www.voanews.com/a/survey-afghans-pay-3-billion-dollars-in-bribes-annually/3628253.html (Erişim Tarihi : 11.05.2017)

Wanless, M. (2008). *The World Bank's Fight Against Corruption: "See Nothing, Hear Nothing, Say Nothing.".* Hydra Interdisciplinary Journal of Social Sciences : http://journals.ed.ac.uk/hydra/article/viewFile/710/997 (Erişim Tarihi : 10.08.2017)

World Bank. (2016). *Worldwide Governance Indicators.* World Bank: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=Worldwide-Governance-Indicators (Erişim Tarihi : 27.02.2017)

EKLER

EK – 1: Araştırma Anketi

Açıklama: Bu anket, Afganistan'daki yolsuzluğun ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Anketi Cevaplayanın;

Yaşı:

Cinsiyeti:

Evlilik Durumu:

Eğitim Durumu:

Mesleği:

Tarih:

Bölge:

1. BÖLÜM: Yolsuzluğun Toplumdaki Boyutu

1. Size göre Afganistan'daki yolsuzluk sorunu ne kadar ciddi bir sorundur?
    a. Çok ciddi
    b. Biraz ciddi
    c. Çok ciddi değil
    d. Cevap vermedi

2. Mevcut hükümetin yolsuzluk ile yeterince ve başarılı bir şekilde mücadele ettiğini düşünüyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır
    c. Cevap Vermedi

3. Afganistan'ın en önemli sorunu nedir?
    a. İşsizlik
    b. Yasadışı Uyuşturucular
    c. Yolsuzluk
    d. Adalete Erişimin Zorluğu
    e. Silahlı Grupların Varlığı
    f. Yeterli kalkınma düzeyinin olmaması
    g. Güvenlik eksikliği

h. Diğer

4. Afganistan'daki kurumların yolsuzluk içerdiğini neden düşünüyorsunuz?
   a. Yönetim takımında yolsuzluğu gördüğümden dolayı
   b. Çalışanların maaşının düşük olması
   c. Kamu yararı ve toplum için yapılan yatırımların yetersiz olması
   d. Eğitim seviyesinin düşük olması
   e. Denetleme mekanizmasının yetersiz olması
   f. Diğer
   g. Cevap verilmedi

5. Günümüzü ve geçmiş yılları karşılaştırdığınızda, şehrinizdeki yolsuzluğun durumu hakkında ne düşünüyorsunuz? Yolsuzluk arttı mı, azaldı mı?
   a. Geçen yıllara göre artış göstermiş
   b. Geçen yıllarla aynı seviyede
   c. Geçen yıllara göre düşüş var
   d. Cevap Vermedi

6. Son 12 ayda kamu kurumlarında yolsuzluğun azaltılmasına yönelik gelişmelerin yapıldığını düşünüyor musunuz?
   a. Evet
   b. Hayır
   c. Cevap Vermedi

7. Son 12 ay içerisinde yolsuzluk ile karşılaştınız mı?
   a. Evet
   b. Hayır
   c. Cevap Vermedi

8. Eğer bir önceki soruya evet cevabı verdiyseniz, son 12 ayda kişisel olarak kaç defa yolsuzluk ile karşılaştınız?
   a. Bir defa
   b. İki defa
   c. Üç defa
   d. Daha fazla

2. BÖLÜM : Toplumun Yolsuzluğa Bakışı

1. Ülkenizdeki yolsuzluğun düzeyi hakkında ne düşünüyorsunuz?
   a. Çok iyi
   b. Biraz iyi
   c. Biraz kötü
   d. Çok kötü
   e. Rüşvet verdiğinizde nasıl hissetmektesiniz?
   f. Suçlu
   g. Günahkar

h. Üzgün
i. Rahat
j. Endişeli
k. Fakir
l. Cevap Vermedi

2. Size göre, Afgan toplumu rüşvet verdiğinde genel olarak nasıl hissetmektedir?
   a. Suçlu
   b. Günahkar
   c. Güçlü
   d. Kötü
   e. Bencil
   f. Diğer
   g. Cevap Vermedi

3. Afganistan'da yolsuzluğun azalmasını nasıl sağlayabilirsiniz?
   a. Rüşvet vermeyerek
   b. Yolsuzluğu rapor ederek
   c. Yetkililere yaptığı işler karşında yardımda bulunmamak
   d. Yolsuzluğa karşı dava açmak
   e. Yolsuzluklara karşı bilinçlendirme kampanyalarına katılmak
   f. Hiçbir şey yapılamaz
   g. Diğer
   h. Cevap Verilmedi

4. Yolsuzluk ile karşılaştığınızda hangi kurumlara müracaat edeceğiniz hakkında fikriniz var mı?
   a. Evet
   b. Hayır
   c. Cevap Vermedi

5. Eğer daha önceden yolsuzluğu şikâyet ettiyseniz, geri dönüşten ne derece memnun oldunuz?
   a. Çok memnun oldum
   b. Biraz memnun oldum
   c. Biraz memnun olmadım
   d. Hiç memnun olmadım
   e. Geri dönüş yapılmadı
   f. Cevap Vermedi

6. Eğer fırsatınız olsaydı, çıkarlarınızı rüşvet yoluyla korumak ister miydiniz?
   a. Evet
   b. Hayır
   c. Cevap Vermedi

3. BÖLÜM: Yolsuzluğun Toplumsal Hayata ve Ekonomiye Etkisi

1. Bölgenizdeki ekonomik durumdan memnun musunuz?
   a. Çok memnunum
   b. Biraz memnunum
   c. Biraz memnun değilim
   d. Hiç memnun değilim
   e. Ne memnunum ne memnun değilim

2. Size göre, yolsuzluğun ekonomiye nasıl etkisi vardır?
   a. Olumlu etkisi vardır
   b. Olumsuz etkisi vardır
   c. Etkisi yoktur
   d. Cevap vermedi

3. Afganistan'ın ekonomik problemlerinin arkasında yatan temel neden olarak neyi görüyorsunuz?
   a. Özelleştirmeler
   b. Kaynak yetersizliği
   c. Basiretsiz Yönetim
   d. Yolsuzluk
   e. Siyasi Sorunlar
   f. Güvenlik Sorunları
   g. Diğer

4. Afganistan'da yapılan, ekonomik kalkınma projelerinin yolsuzlukla ilgili zorluklarla ne sıklıkta karşılaştığını düşünmektesiniz?
   a. Hiç bir zaman
   b. Nadiren
   c. Bazen
   d. Genellikle
   e. Her zaman

5. Yasadışı ödemelerin yapılması karşılığında Afganistan'daki yabancı firmaların yatırım yapma imkânlarını azaltır mı?
   a. Azaltır
   b. Azaltmaz
   c. Etkilemez
   d. Cevap Vermedi

6. Size göre, hangi tür yolsuzluk Afganistan'ın kalkınmasını daha çok engellemekte ve daha ciddi sorunlara yol açmaktadır?
   a. Politik
   b. Ekonomik
   c. Sosyal
   d. Diğer

7. Hükümetin yolsuzluk ile mücadeleye karşı yaptığı harcamalar Afganistan'ın ekonomik kalkınmasını ve yolsuzluğu ne derece etkilemektedir?

a. Hiç etkili değildir
b. Biraz etkilidir
c. Pek etkili değildir
d. Neredeyse hiç etkisizdir
e. Cevap vermedi

8. Yolsuzluk bağlamında yapılan rüşvetler Afganistan'ın ekonomik kalkınmasını ne derece etkilemektedir?

a. Çok fazla olumsuz etkisi vardır
b. Etkilememektedir
c. Olumlu etkilemektedir